

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

12 spørgsmål fra slægtsforskere

Per Hundevad Andersen

Per Hundevad Andersen

12 spørgsmål fra slægtsforskere

1. udgave, 2024

Per Hundevad Andersen

Jyllingevej 111

2720 Vanløse

per@andersen1.dk

(c) Forfatteren, 2024

Indhold

Hvor langt tilbage kan jeg komme med min slægtsforskning?

Hvilken etnicitet har jeg?

Hvor kommer mit efternavn fra?

Hvordan finder jeg arkivalier hos Rigsarkivet?

Hvem var faren til dette barn?

Har jeg nogle halvsøskende?

Hvor og hvornår døde denne person?

Hvordan var sygdomsforløbet?

Hvad lavede de under besættelsen?

Hvor flyttede de hen?

Hvor boede de?

Hvordan levede de?

Forord

I gennem næsten 10 år har jeg været administrator i en Facebook-gruppe, hvor man kan få hjælp til sin slægtsforskning ved at stille konkrete spørgsmål, når man er gået i stå eller er i tvivl om noget. I lange perioder har jeg læst alle opslag og de fleste kommentarer til disse.

Det har givet et fantastisk indblik i, hvad de fleste ønsker hjælp til. Og man bliver forbavset over, hvor tit de samme spørgsmål dukker op igen og igen – selv om man måske ikke burde blive forbavset. Der er ikke noget unaturligt i, at man i sin slægtsforskning støder på de samme udfordringer som andre slægtsforskere.

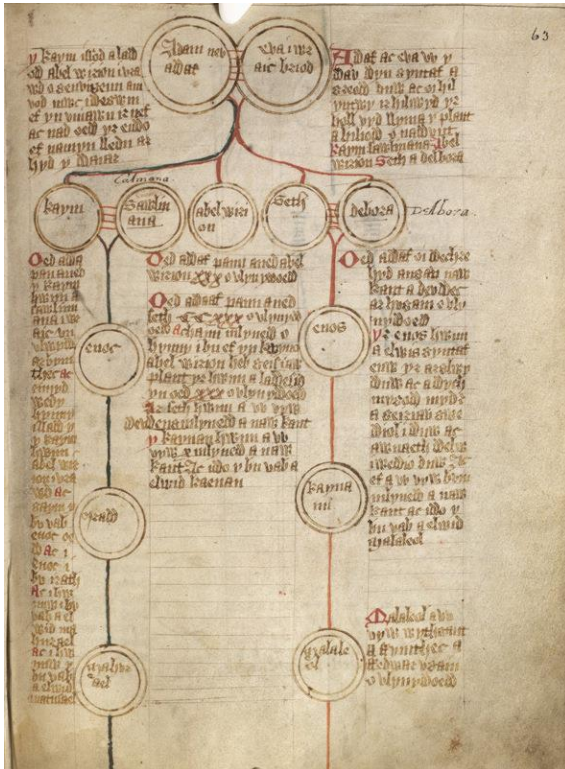
Ideen til – og med – denne bog kommer fra disse mange spørgsmål, som jeg har set slægtsforskere stille igen og igen. Jeg har udvalgt 12 af de mest almindelige spørgsmål, og disse forsøger jeg at give svar på her i bogen. Selvfølgelig er der mange flere spørgsmål, man kunne tage op, men jeg har udvalgt spørgsmålene blandt andet ud fra, at de ikke handler om en bestemt kilde (fx lægdsruller), men om generelle problemstillinger, der går på tværs af de kilder, man kan anvende (fx hvordan man følger en person, der flytter).

Mange har hjulpet mig med bogen, og der skal lyde en stor tak til Kirsten Andersen, Kirsten Sanders og Kathrine Tobiasen for gennemlæsning og kommentering. En særlig tak til Kathrine Tobiasen for at måtte anvende hendes arbejde som en del af kapitel 10.

Per Hundevad Andersen, marts 2024

1

*Hvor langt tilbage kan jeg komme med min
slægtsforskning?*

Slægtstræ fra middelalderen og tilbage til Adam og Eva – næppe helt troværdigt!

Når man starter med slægtsforskning, begynder man naturligt nok i nutiden og bevæger sig derefter tilbage i tiden. Man finder bedsteforældrene, oldeforældrene, tipoldeforældrene osv. Efterhånden som man bevæger sig tilbage gennem 1800-tallet, bliver det sværere og sværere, men det kan lade sig gøre. Kommer man tilbage i 1700-tallet, kan man godt være glad, og man får lyst til at komme endnu længere tilbage i tiden.

Mange synes, det er spændende, hvor langt tilbage i tiden man kan komme med sin slægt. Måske særligt i starten af ens slægtsforskning. Efterhånden kan fascinationen af navne og datoer langt tilbage i tiden blive afløst af en større interesse for at finde ud af, hvordan ens aner levede og finde deres historie.

Men vi ser tit spørgsmålet: Hvor langt tilbage i tiden kan jeg komme med slægtsforskningen? Det er naturligvis afhængigt af de kilder, der er til rådighed, og det ser vi nærmere på i dette kapitel.

Folketællinger

Den første folketælling i Danmark blev gennemført i 1769. Den viste, at der var 797.584 indbyggere i kongeriget Danmark, hvoraf de 80.000 boede i København. Denne folketælling er dog ikke så interessant til slægtsforskning, da den indeholder statistik og kun få personalhistoriske oplysninger. Den er i øvrigt heller ikke fuldt bevaret. Derudover har der været lokale folketællinger i 1700-tallet og enkelte tilbage i 1600-tallet, der dog som regel ikke er fuldt dækkende.

Derfor regnes folketællingen i 1787 for den første egentlige folketælling for kongeriget. De næste folketællinger var i 1801 og 1834. Derefter gennemførtes folketællinger ca. hvert 5. eller hvert 10. år. Frem til 1970 blev der gennemført i alt 27 landsdækkende folketællinger.

Efter 1970 holdt man op med at foretage folketællinger i traditionel forstand, og i stedet baserede man opgørelsen af den samlede befolkning på et givet tidspunkt på udtræk fra CPR. Danmark var dermed det første land i verden, som var i stand til at gennemføre folketælling alene på grundlag af et centralt, elektronisk personregister.

Folketællinger er interessante som kilder til slægtsforskningen, fordi de fortæller, hvilke personer, der på en bestemt dag boede i hver husstand, og hvordan de var i familie med hinanden. Derudover indeholder folketællingerne oplysninger såsom alder og fra 1845 fødested, der gør det nemmere at finde personerne i kirkebøgerne og andre kilder.

Så ved hjælp af folketællingerne kan vi finde stort set alle personer tilbage til 1787, og i nogle tilfælde længere tilbage, hvis de findes i de lokale folketællinger. Dog skal man være klar over, at der ikke var nogen kontrol med, at oplysningerne i folketællingerne var korrekte. Derfor er der ganske mange fejl i de oplysninger, man finder i dem.

No. 1.

I Optegnelse

1787

Folketallet ved Hans Kongel. Maj. Hof. Rat saaledes som det befandt sig at være den 1ste Jult. 1787, tilligemed Forklaring om enhver Person's Stand, Embede og Nærings-Wei, med videre.

Gadernes Huse, samt Gaardenes og Huusenes No. saasom Familienes Antal.	Personernes fulde Navne og i hvilken Familie.	Stad enhver Person er udi Familien, samt om Deres no ere egne eller uagte, af fættie, andet eller hvilket Etestad.	Personernes Alder, det for deude Alders Nav iberegnet.	Ugift eller Gift, og hvorofte de have været i Etestad eller Utestad.	Personernes Titel, Embede, Forretning, Haandvaerk eller Nærings-Wei.	Summa paa Folketallet saasom i hvor Stæde ther, som i den heele Opt. tilkommen.
	Christian Frederik v. Numsen.	Mand	47 Aar	Gift	Overhofmarsk. (høi) Ridder, Kammerherre og gehejmeråd	
	Margretha fød Lindberg v. Fritsch.	Landsfrue	47 Aar	Gift		
	Christian Carl Fyfe Lindberg v. Fritsch.	og h. Pige	18 Aar	Ugift		

Folketælling 1787, her overhofmarskal, ridder, kammerherre og gehejmeråd
Christian Frederik (von) Numsen på Christiansborg Slot

Husk

Links til folketællinger incl. lokale folketællinger og mandtal findes her:

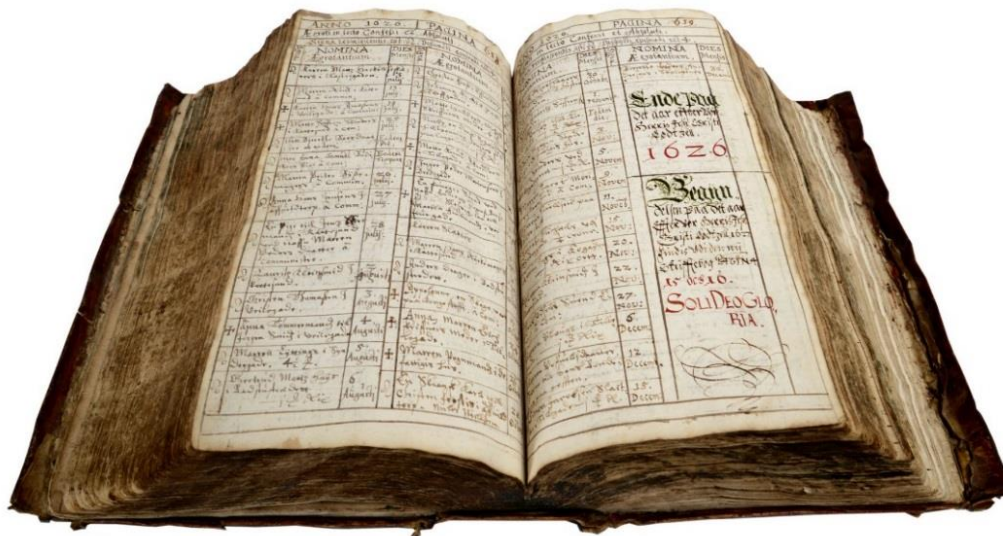
[Danske Slægtsforskere / Kilder / Hvor finder du? / Linksamling - Folketællinger og mandtal](#)

Desværre er en del folketællinger gået tabt. Læs mere på wiki.slægtdk under Folketællinger.

Kirkebøger

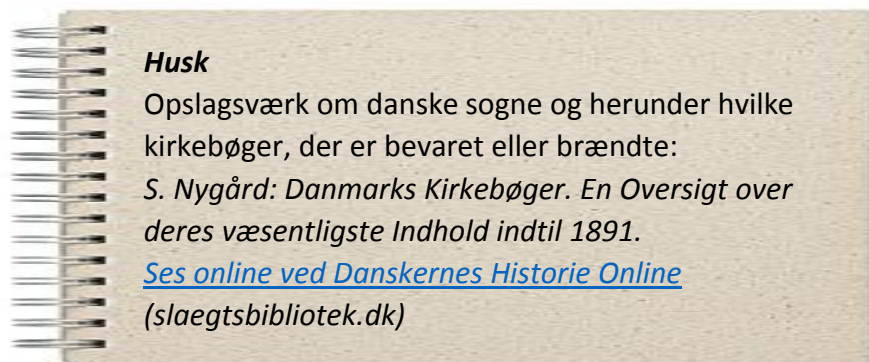
Skal man finde personer længere tilbage i tiden end de første folketællinger, går kirkebøgerne typisk længere tilbage. Dette er oven i købet en primær kilde, da det var den officielle registrering af den danske befolkning (dog ikke i Sønderjylland fra 1874, hvor civil registrering blev indført under den tyske administration).

De allerførste kirkebøger blev startet i 1500-tallet. I 1645 blev det ved lov påbudt at føre kirkebøger. Loven fastsatte dog ingen detaljer om, hvordan kirkebøgerne skulle føres. Derfor er der stor variation i indholdet af de tidlige kirkebøger. I nyere tid kan man som hovedregel finde forældrene til en person fx ved fødsel, konfirmation, vielse og død. Men jo længere tilbage i tiden vi kommer, desto færre oplysninger er der. Typisk kan forældrene i 1700-tallet være anført som "husmand Mads Jensen og kone".

Kirkebogen fra Nakskov fra 1617-1626 regnes for at være en af de ældste kirkebøger i Danmark

Helt frem til 1813 blev der kun ført ét eksemplar af kirkebogen. Det er ret uheldigt, for det skete, at præstegården brændte sammen med kirkebogen, eller bogen blev ødelagt af vandskade el.lign. Så sidder man der med sin slægtsforskning og kan ikke finde længere tilbage, fordi kirkebogen mangler! Først fra 1813 blev det bestemt, at kirkebøgerne skulle føres i to eksemplarer, så hvis den ene gik tabt, kunne der igen skabes en afskrift af den.

Før kirkebøgerne

Skal man yderligere tilbage i tiden – eller rammer man et sogn uden de ældste kirkebøger – begynder det at være udfordrende. Der findes ingen tidligere systematisk registrering af den danske befolkning.

Men hvis ens ane ejede noget, er der en vigtig indgang til at følge familien yderligere tilbage i tiden. Det er især ejendomme – eller rettere jord – der havde værdi og blev handlet, og heldigvis er det noget, der blev registreret af det offentlige.

Når man havde opnået ejendomsret til et stykke jord, var det vigtigt, at der var regler at holde sig til. Allerede i de gamle landskabslove (Jydske, Sjællandske m.v.) var der bestemmelser for skøder og tinglysning af samme for at sikre retsgyldigheden. Med et skøde havde ejeren et synligt bevis på, at han rent faktisk ejede en ejendom.

Skøder er udstedt tilbage i middelalderen, men først fra 1551 pålagdes alle retter at føre tingbøger, hvori også skøder skulle indskrives. Rigsarkivet har oplysninger om køb og salg af ejendomme fra ca. 1551 og frem i tiden, og i nogle tilfælde går tingbogen helt tilbage til starten af 1500-tallet.

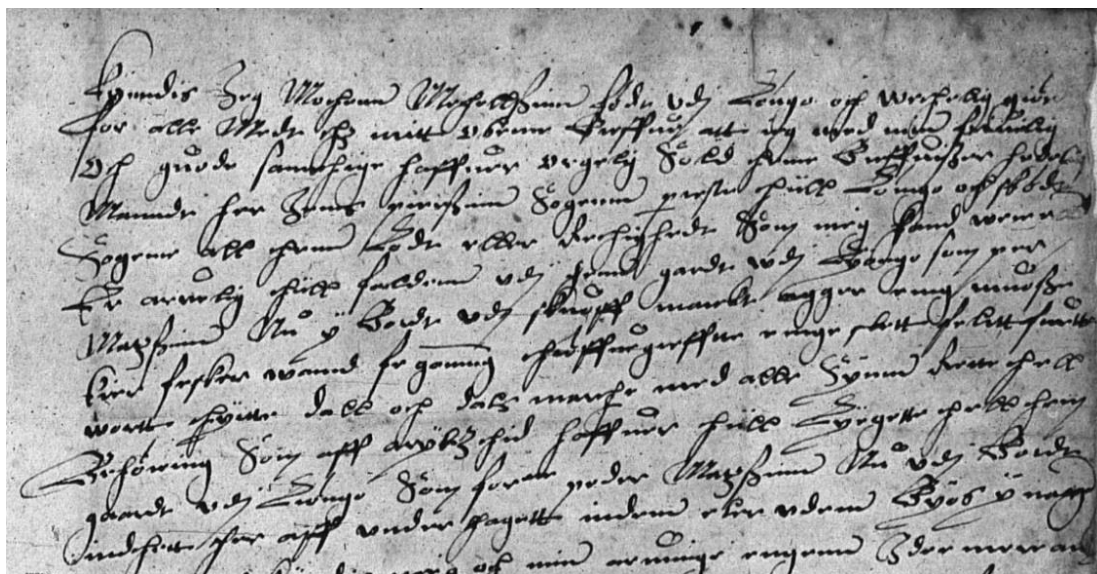
I Danske Lov fra 1683 pålagdes retterne at føre særskilte skøde- og panteprotokoller med afskrifterne af skøder og pantehæftelser på ejendomme. Dette påbud blev indskærpet i 1738, og her pålagdes retterne tillige at føre navneregister over sælgere og købere med henvisning til protokollerne.

Langt flertallet af bønderne ejede før 1800 ikke deres gårde; de havde dem i fæste. Fæstet var en form for forpagtning af gårde, der dengang i det store hele tilhørte godsejerne, kronen (kongen), klostre eller kirker. I forbindelse med et fæste blev der udarbejdet et fæstebrev, der bestemte betingelserne for forpagtningen.

Fæstegårde kan være interessante for at føre slægten tilbage i tiden, da der ofte var tale om, at fæstet gik i arv fra far til søn. Men desværre rækker fæstebrevene ikke så langt tilbage i tiden. Fæsteprotokoller med afskrift af fæsterne blev først påbudt i 1718, og tinglæsning af fæstebreve blev først lovfæstet i 1810. Der findes dog matrikler fra 1664 og 1688, der nævner både selvejere og fæstere.

Endelig er der skifterne og skifteprotokollerne, der sikrede, at arvingerne fik det, de var berettiget til efter en afdød. Skiftet vil opliste de værdier, som boet havde, og ikke mindst i denne sammenhæng navne på alle børnene samt værger og ægtefæller.

Oprindelig var skiftet et helt privat anliggende imellem efterlevende arvinger og andre interessenter; men allerede i middelalderen ses tegn på myndighedernes deltagelse i konkrete skifters administration, især i tilfælde, hvor arvinger var umyndige eller fraværende. Det ses af bevarede skiftebreve, men også af de ældste bevarede skifteprotokoller, fx Helsingør købstad fra 1571, Vordingborg fra 1574 og Ålborg fra 1584. Også i de ældste tingbøger kan der findes noget om skifter. De ældst bevarede protokoller vedrørende landbefolkningen er skifteprotokollerne 1640-52 fra Smørum og Lille Herreder i Københavns omegn.

Starten af skøde fra 1581 fra Morthen Michelsen til Jens Piensen på en gård i Lyngaa

Der findes med andre ord forskellige kilder omkring det forhold, at man ejede eller fæstede ejendom, men disse kilder rækker ikke længere tilbage end midten af 1500-tallet. Desuden dækker disse kilder ikke alle samfundets uformuende, som er svære at følge tilbage i tiden, når kirkebogen holder op.

Husk

Uddybende artikler til ovenstående:
Slægtshistoriske temaer af Kathrine Tobiasen,
udgivet af Danske Slægtsforskere

Købes i Danske Slægtsforskernes webshop.slaegt.dk

1500-tallet

1600-tallet

1700-tallet

1800-tallet

Folketællinger

Kirkebøger

Skifter

Skøder

Præsteslægter

Præsteslægter

En anden del af befolkningen var også relativt godt dokumenteret tilbage i tiden, nemlig indehaverne af de offentlige embeder. Her skulle embederne besættes af det offentlige, enten af kongen eller dennes stedfortræder. Disse ansøgninger om embede og bevillingerne er blevet bevaret for eftertiden.

Ældst blandt centraladministrationens forvaltningsenheder er Danske Kancelli, som kan spores tilbage til 1100-tallet. Kancelliet var frem til 1500-tallets begyndelse det eneste forvaltningsorgan inden for det kongelige myndighedsområde. Kancelliets embedsområde var overvejende len (fra 1661 amter) og købstæder, retsvæsenet samt kirke- og undervisningsvæsenet i Danmark og Norge.

Ved Reformationens indførelse i 1536 blev også de katolske biskopper afskaffet, og kongen overtog herefter ansvaret for kirkens, skolens og de fattiges forhold. Først fra 1553 blev der for alvor taget fat på opgaven. Kongen overtog alle bispernes og klostrenes rettigheder over sognekirkerne - herunder også kaldsretten, det vil sige retten til at udnævne præsterne. Kaldsbrevet var populært sagt den gejstlige embedsmands ansættelsesbrev.

Præsteembeder og i hvert fald erhvervet var tit noget, der gik i arv fra far til søn (som i øvrigt mange andre erhverv). Det er dermed muligt at følge en slægt af præster gennem flere generationer, og disse præsteslægter er blevet ganske godt beskrevet – måske fordi netop præsterne var skriftkyndige.

Der findes megen litteratur om de forskellige præsteslægter, men de kan sjældent føres længere tilbage end reformationen i 1536. Specielt historikeren Sophus Vilhelm Wiberg (1811-1882) udgav i 1800-tallet en omfattende præstehistorie, der går tilbage til reformationen. Den findes i dag online, og på frivillig basis bliver den suppleret af rettelser og tilføjelser.

Husk

Wibergs præstehistorie online: Wiberg-net.dk

Adelshistorie

Skal man følge sin slægt længere tilbage end 1500-tallet, skal man derfor være heldig at ramme en meget snæver del af befolkningen, der dengang selv sørgede for at dokumentere deres slægt, nemlig adelsslægter.

Men hvordan kan man være i slægt med adelen, hvis man ikke selv er en del af en adelsslægt? Det kan man, fordi adelen arbejder med det princip, at kun sønner kan videreføre adelsnavnet. Dermed bliver børnene til en adeligt født kvinde ikke adelige, med mindre manden er det. Dermed kommer der et stort antal efterkommere af adelens døtre, der ikke selv er adelige, men bliver almindelige borgere i Danmark.

En konsekvens af dette princip er i øvrigt også, at et større antal adelsslægter er uddøde, for hvis der ikke hele tiden var mandlige efterkommere, ville slægtens navn og rang gå tabt. En analyse viser, at i de 100 år fra midten af 1500-tallet til midten af 1600-tallet uddøde omkring 100 adelsslægter, blandt andet slægterne Serlin, Sten, Stubberup, Ud, Uldsax og Vinter. Men man kan altså godt være efterkommer af en Uldsax, selv om adelsslægten formelt ikke længere eksisterer.

Begrebet adel kendes først i Danmark fra starten af 1500-tallet, men familierne har deres rødder langt tilbage i historien. Tidligere var slægterne en del af det aristokrati, der omgav

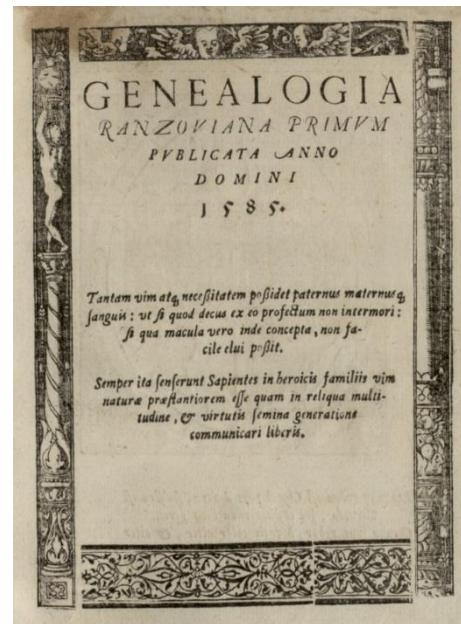
kongen, og titlerne kunne nedarves gennem generationer. Alternativt kunne kongen udnævne en person som ny adelsperson gennem de såkaldte adelsbreve. Også standen af kongens riddere smeltede efterhånden sammen med adelen. I 1526 bestemte kongen, at adelen skulle have faste adelsnavne.

Man kan finde følgende betegnelser om adelen:

- Uradelen er den ældste og oprindelige adel, hvis tilhørsforhold til adelstanden ikke er dokumenteret med adelsbreve.
- Brevadelen er den adel, der har fået deres privilegier gennem et adelsbrev (patent)
- Højadel er den fornemste og rigeste del af adelen.
- Lavadel er betegnelsen for den del af et lands adel, som grundet svagere økonomi eller færre privilegier har mindre anseelse og magt end højadelen.

Adelen havde en særlig interesse i at dokumentere deres slægt. For eksempel når de skulle bevise deres adelige herkomst, eller de skulle overbevise kongen om, at de var af fornem eller måske kongelig herkomst for at erhverve et adelsbrev. Nogle af de første slægtsbøger er således skrevet af adelige personer. For eksempel efterlod Vibeke Podebusk, der døde i 1596, en slægtsbog, der især omhandlede hendes egne forfædre.

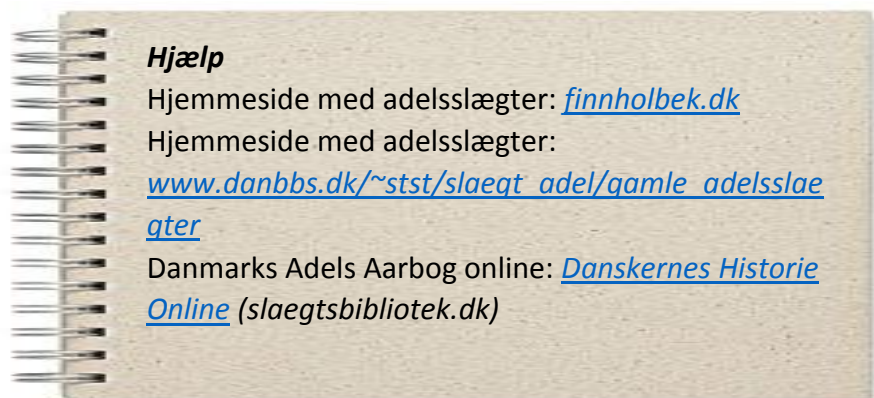
Den ældste slægtsbog hos Danskernes Historie Online er "Genealogia Ranzoviana primvm pvblicata Anno Domini 1585", der i vores udgave er udgivet i Wittenberg i 1586 – altså en bog om slægten Rantzau. En anden tidlig udgivelse har den "korte" titel "Biscops Absolons oc Her Esbern Snaris Herrekomst oc Adelige Stamme Desligeste

Sore Clusters første Fundatz oc Fundatores er tillagt i enden de Førsters oc Førstinders Ligs naffn, som ere i Sore begraffne ..." (forkortet). Den er fra 1589.

Ved hjælp af adelens dokumentation er det altså muligt at føre slægter yderligere flere århundreder tilbage i middelalderen. Med mindre man selv er en del af Danmarks nuværende adel, vil ens forbindelse til adelen gå igennem en adelskvinde, der giftede sig borgerligt og derfor "sank ned" i den almindelige befolkning.

Hvis den forbindelse er i nyere tid, altså 1800-tallet eller nyere, er det ikke problematisk. Men er forbindelsen til en adelslægt længere tilbage i tiden, kan det være en udfordring. Da kvinder på den tid var usædvanligt dårligt dokumenterede, kan det være svært at bevise denne forbindelse til en adelslægt gennem et kvindeligt led. I disse tilfælde vil en slægtslinje, der går via adelen tilbage til 1200-1500-tallet, være behæftet med stor usikkerhed.

Skjalm Hvide og Gorm den Gamle

Der er to personer, der spøger i baghovedet hos mange slægtsforskere, Skjalm Hvide og Gorm den Gamle.

Mindetavle i Sorø Klosterkirke, hvor man i 1773 fandt gravene for Skjalm Hvide og hans bror Toke

Skjalm Hvide (født i første halvdel af 1000-tallet, død efter 1102) var en sjællandsk høvding med store jordbesiddelser omkring Sorø, og han var en del af den danske uradel. Han anses for at være stamfader til den mægtige Hvide-slægt og var selv søn af Toke Trylle. Sammen med Svend Estridsen deltog han i Slaget ved Niså i 1062, hvor han blev taget til fange af Harald Hårdråde. Han havde dog senere held til at flygte. Omkring år 1100 rejste Skjalm Hvide sjællænderne til hæventog mod Rygen, som var hjemsted for venderne, der drev sørøveri.

Hans efterslægt var stor, men de benyttede generelt ikke slægtsnavnet Hvide. Blandt de mange efterkommere finder vi Asser Riig, Esbern Snare og dennes bror Absalon. Slægten fortaber sig omkring år 1300 i andre adelsslægter, men en række nulevende danskere kan føre anerne tilbage til den berømte slægt via forbindelser til adelsslægterne.

Endnu mere "eftertragtet" er det at være efterkommer efter Gorm den Gamle. Rigtig mange danskere mener, at de har en anelinje tilbage til Danmarks først kendte konge. Så mange, at

Kongernes Jelling i 2017 og 2018 afholdt store stævner, hvor alle kunne komme, og slægtsforskere kunne kikke deres anelinjer til Gorm den Gamle igennem. Nogle fik bekræftet teorien, mens andre måtte gå slukøret hjem.

Gorm den Gamle (ukendt fødselsår og fødested) var en dansk konge, der regerede fra før år 936 til sin død omkring 958, hvorefter han måske blev gravlagt i Jelling. Han rejste den mindste af Jellingstenene efter sin hustru Thyra. Der er ikke fundet spor eller kilder af et kongesæde i Jelling før efterfølgeren Harald Blåtand. Om Gorm kom fra Jylland eller andetsteds i Danmark diskuteres derfor fortsat. Han har muligvis ikke været konge over hele Danmark, men i hvert fald indikerer flere kilder, at det var ham, som havde generobret Hedeby i 936. Han nævnes således i senere, danske kilder og på flere samtidige runesten.

Gorm den Gamle skulle også have haft en stor efterslægt, der blandt andet er beskrevet af S. Otto Brenner i bogen "Nachkommen Gorm des Alten". Et barnebarn, søn af Harald Blåtand, var Svend Tveskæg, og en efterkommer til denne var Valdemar Sej. Geneologen Anton Blaabjerg har skrevet bogen "Nutiden og Valdemar Sej", hvor han dokumenterer, hvordan mange nulevende personer er efterkommere efter Valdemar Sej, og dermed ifølge ovennævnte også Gorm den Gamle.

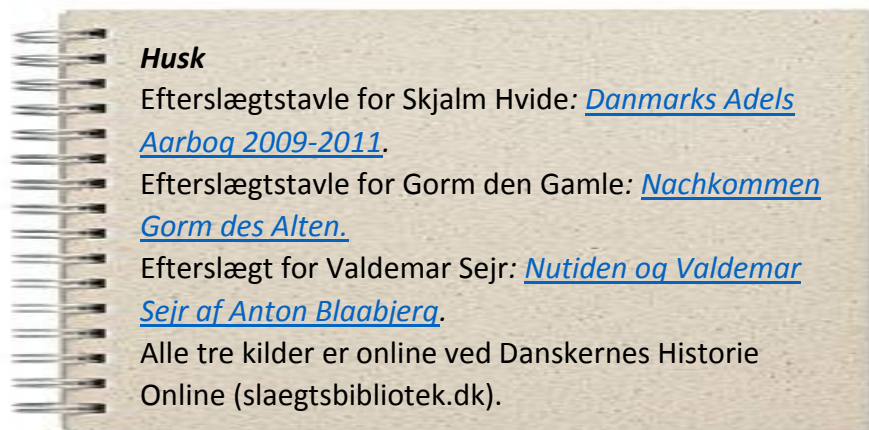
Problemet er bare, at der ikke er ret mange samtidige kilder ud over runestenene. Den første skriftlige kilde, der beskæftigede sig med den adelige slægt og kongerækken, var historikeren Adam af Bremen (levede ca. 1070). Hans hovedkilde var den daværende danske konge, Svend Magnus, som selv havde en meget stor interesse i at få dokumenteret, at han kom fra en familie, som berettigede ham til at sidde på tronen.

Kan man stole på Adam af Bremens oplysninger? Det er ham, der skriver, at Knud den Store er søn af Svend Tveskæg, som er søn af Harald Blåtand, som er søn af Gorm den Gamle. Man har den første, der nævner dette, og der er ingen andre samtidige kilder, der omtaler dette

slægtskab. Vi har reelt kun én persons ord for, at Svend Tveskæg var Harald Blåtands søn – og den person levede i 1070.

Så uanset, hvordan en anelinje tilbage til Gorm den Gamle ser ud, vil den være behæftet med usikkerhed og i mange tilfælde med stor usikkerhed. Sandsynligheden er i øvrigt også stor for, at der et eller andet sted gennem de 30+ generationer, man måtte have tilbage til Gorm den Gamle, er en far i kirkebogen, der ikke er den rigtige far, og så bryder teorien alligevel sammen.

Det kan for mange være meget sjovt at have en sådan slægtslinje og dermed kunne sige, at man er efterkommer af Gorm den Gamle. Men om det har noget med egentlig slægtsforskning at gøre, er tvivlsomt.

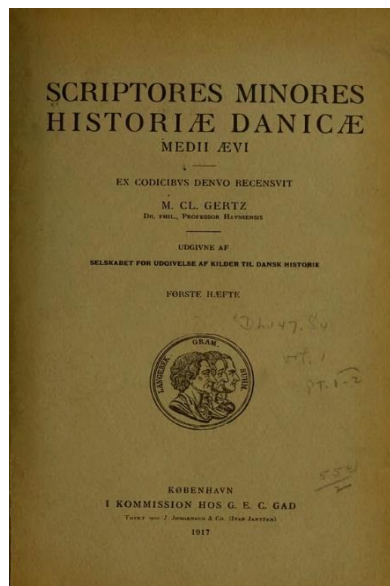
Sagnkonger

Når man nu er i gang, og mener man har fundet en slægtslinje tilbage til Gorm den Gamle, kan man lige så godt fortsætte med de konger, der menes at være hans forslægt – selv om historikerne ikke har nogen dokumenteret viden om Gorm den Gamles herkomst eller forældre.

De danske sagnkonger omtales i sagn, kvad og krøniker fra yngre jernalder, vikingetid og tidlig middelalder (visse konger omtales også i forskellige folkesagn, der kan være vanskelige at tidsfæste). Ingen tidlige kilder som runesten kan bekræfte deres eksistens (andet end for et mindre antal konger fra det 10. århundrede).

Det er muligt, at flere af dem har levet, men deres placering i tid og rækkefølge kan være fejlagtig som følge af manglende hukommelse hos de krønikeskrivere, der nedskrev beretningerne langt senere. Det er også muligt, ja vel nærmest sandsynligt, at der for adskillige af de nævnte kongers vedkommende er tale om regionale (små)konger snarere end konger over hele Danmark.

Nogle af de tidlige krøniker beskriver anerne til Gorm den Gamle. Roskildekrøniken er den tidligste og på mange punkter pålideligste af middelalderens krøniker. Den tager dog flere steder fejl, forveksler oplysninger, eller bygger nogle af sine oplysninger på til dels usikkert sagnstof. Krønicens oplysninger følger den kristne tid, og starter da den første påståede danske konge, Harald, blev døbt i 826.

Genudgivelse af Lejre-krøniken

Lejrekrøniken eller Chronicon Lethrense nævner en lang række danske konger tilbage fra sagnkongen Dan, der regerede på Kong Davids tid. Krøniken er historisk set meget upålidelig, da den bygger på mundtligt overleverede sagn.

Også Adam af Bremen har en kongerække, der går længere tilbage end Gorm den Gamle.

Da de forskellige kilder har forskellige oplysninger, må man nok konkludere, at det er ren spekulation, hvad enten man nu vælger den ene eller den anden kilde. Det har i hvert fald ikke meget med slægtsforskning at gøre.

Hvor mange aner har man?

Slægtsforskere er nok klar over, at man har to forældre (biologiske), 4 bedsteforældre, 8 oldeforældre osv. Det bliver jo hurtigt til rigtig mange. Hvis vi fx går 20 generationer tilbage i vores slægt, bliver der således godt 1 mio. aner. Hvis vi antager, at det bringer os tilbage til ca. år 1500, spekulerer mange på et problem: Danmarks befolkning var kun 600.000 på det tidspunkt!

Betyder det, at alle danskere dengang er vore aner – og hvad med resten, kom de fra udlandet?

Forklaringen på dette paradoks er anesammenfald. Det betyder, at den samme person dukker op som ane i de forskellige anelinjer, man har. Et simpelt eksempel er, hvis en fætter og kusine gifter sig med hinanden (det skete jævnligt). Så vil de have nogle bedsteforældre, der er de samme, så deres børn vil ikke have 8 forskellige oldeforældre, men kun 6.

Anesammenfald kan også være længere ude i slægten. Et eksempel er, at dronning Margrethe II stammer fra kong Oscar I af Sverige på to måder: Han er hendes fars fars mors fars far og

hendes mors fars fars fars far. Dette anesammenfald skyldes naturligvis, at både Frederik VIIIs dronning Louise og Frederik IXs dronning Ingrid var svenske prinsesser.

Konklusioner

Man kan ikke sætte et præcist årstal på, hvor langt tilbage man kan følge sin slægt. Det afhænger naturligvis af, om der er specielle forhold i slægten såsom ukendte forældre til et barn eller aner fra et andet land, hvor slægtsforskning kan være svær at udføre.

Men under normale omstændigheder kan man uden de store problemer udarbejde et slægtstræ, der går tilbage til begyndelsen af 1800-tallet. Her findes alle kilder til rådighed såsom kirkebøger og folketællinger.

Ved at kombinere de forskellige kilder som skifter, kirkebøger når de findes og skøder m.v. kan mange danskere finde en eller flere anelinjer tilbage til 1700-tallet og måske endda så langt tilbage som til midten af 1500-tallet.

Skal man længere tilbage i tiden, skal man være heldig at støde ind i en adelsslægt blandt sine aner. I så fald vil man kunne spore slægten endnu længere tilbage, måske med 100-200 år. Derefter, om ikke før, bliver alting meget usikkert.

Når man har brugt nogle år på dette arbejde med at komme tilbage i tiden, kan man med god ret kaste sig over det, som er mere vigtigt ved slægtsforskning: At forstå og beskrive det liv, som ens aner har haft. Det vender vi tilbage til i de afsluttende kapitler.

2

Hvilken etnicitet har jeg?

Mange slægtsforskere – og andre – tager i disse år en DNA-test ved en eller flere af de store slægtsforskningsdatabaser. Som en del af resultaterne får man oplysning om sin såkaldte "etnicitet". Leverandørerne reklamerer med dette, som om man kan "afdække sin etniske oprindelse". Det er en sandhed med modifikationer – store modifikationer.

Reklamerne får selvfølgelig mange til at spørge: "Hvorfor har jeg xx procent etnicitet fra dette land eller denne region – jeg kan ikke finde nogle aner derfra?". Mange opdager fx, at de har en andel "etnicitet" fra England, selv om de ikke mener, de har engelske aner. Eller man har en lille procentandel fra Finland, Italien, Østeuropa eller et andet land, og hvordan hænger det nu lige sammen med ens aner. Der er selvfølgelig også situationer, hvor man fx får en høj procentandel fra Montenegro og faktisk ved, at man har aner derfra.

Så hvad kan man bruge disse etnicitetstal til, og hvad betyder de? Det undersøger vi i dette kapitel.

Hvad er etnicitet?

Etnicitet er defineret som et kulturelt tilhørsforhold, som er en del af ens identitet. Det refererer således til kultur, sprog, nationalitetsfølelse, politik og lignende begreber. Begrebet kan ikke defineres objektivt. Alene af disse årsager har DNA ikke noget med "etnicitet" at gøre, da kultur ikke kan aflæses af ens DNA.

Begrebet har vundet indpas i vores kulturopfattelse siden 1960'erne. Etnicitet har paralleller til nationalitet, hvilket formentlig er en del af forklaringen på, hvorfor DNA-firmaerne anvender dette begreb med tydelig henvisning til biologisk afstamning fra et bestemt geografisk område eller en bestemt nationalitet.

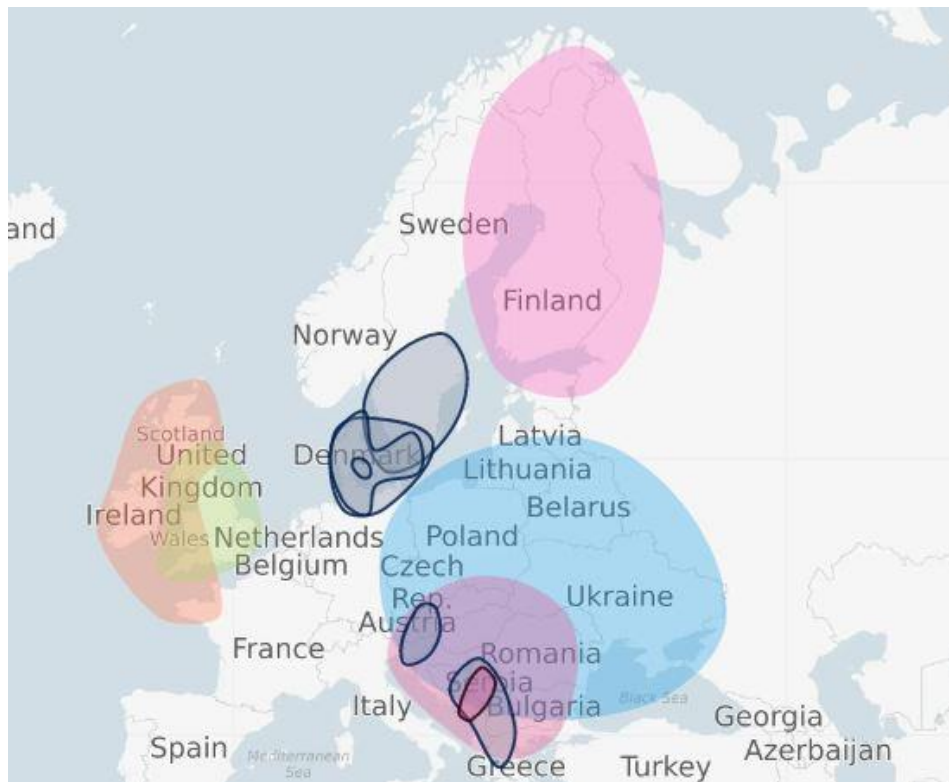
Måden, hvormed DNA-firmaet afgør din "etnicitet", varierer fra firma til firma, og deres algoritmer er forskellige. Men generelt arbejder firmaerne med en referencegruppe af personer og DNA-profiler for at afgøre, hvordan en typisk DNA-profil ser ud for et givet geografisk område. De forsøger at øge sikkerheden ved for eksempel at sikre sig, at de personer, der indgår i referencegruppen har aner i det pågældende område et antal generationer tilbage. De geografiske områder er noget flydende, da grænser og etnicitet ikke nødvendigvis hænger sammen, og grænserne desuden har ændret sig gennem tiden.

Dit eget DNA bliver så sammenlignet med de forskellige referencegrupper fra de forskellige regioner, og et procenttal angiver, hvor meget dit eget DNA ligner grupperne fra regionerne.

Etnicitetsresultaterne er behæftet med ret megen usikkerhed. Blandt andet fordi de repræsenterer statistiske resultater, fordi ikke alle områder i verden er lige godt dækket, og fordi de ikke kan sige noget om, hvor langt tilbage i tiden, en eventuel forbindelse er. Alle små tal (fx under 10%) bør derfor ikke betragtes som relevante. Tal under omkring 30% siger ikke noget om din umiddelbare fortid. Det samme gælder tal for regioner uden for den vestlige verden (fordi disse er dårligt dækkede af DNA-resultater).

Et eksempel

Vi ser her på Helle, der har fået taget en DNA-test, og vi kan dermed se, hvad DNA-firmaet mener er hendes etnicitet.

Etnicitetskort for Helle

Kortet viser etniciteten for Helle, og procenterne bagved er som følger med kommentarer angivet.

Region	Procent	Kommentarer
Fra Balkan - Montenegro	39%	Ja, faderen kommer fra Balkan
Irer og skotte	22%	Ingen kendte aner
Østeuropæer	22%	Ingen kendte aner
Englænder	13%	Ingen kendte aner
Finne	4%	Ingen kendte aner

Vi kan altså konstatere, at i dette tilfælde giver testen et fingerpeg om, at Helle har en ane i Montenegro, fx en bedsteforælder. Men de øvrige resultater siger absolut intet om Helles herkomst.

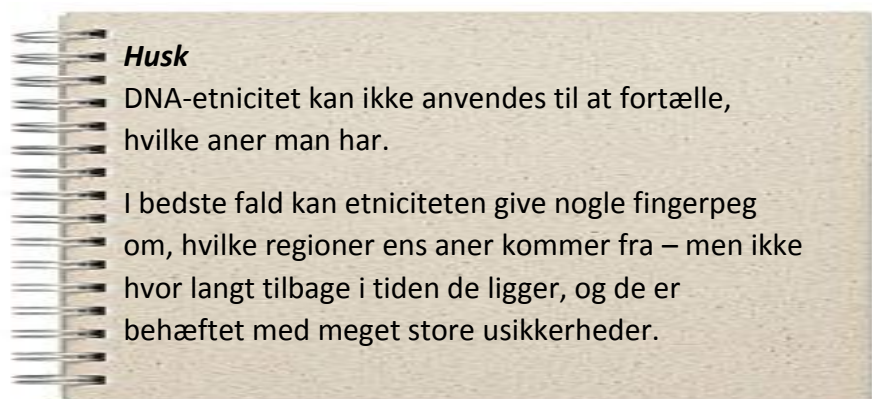
Usikkerhed

Eftersom de forskellige DNA-udbydere anvender forskellige metoder og referencegrupper, vil man derfor også få forskellige resultater fra de forskellige udbydere. Her ser vi resultaterne for Helle fra tre forskellige firmaer.

Region	MyHeritage	FamilyTreeDNA	Ancestry	Faktisk fordeling
Skandinavien	0%	36%	40%	50%
Balkan - Montenegro	39%	17%	8%	25%
Balkan - Slovenien	0%	0%	23%	25%
Balkan - Kroatien	0%	0%	17%	0%
Ungarn	0%	8%	0%	0%
Irland, Skotland, England	35%	14%	6%	0%
Østeuropa	22%	20%	0%	0%
Sardinien	0%	4%	0%	0%
Finland	4%	<2%	0%	0%

Det er umiddelbart tydeligt, at der er endog meget store variationer mellem de forskellige udbydere. For eksempel er procenterne for Danmark (Skandinavien) mellem 0% og 40%. Tallene for Storbritannien er mellem 6% og 35% og procenterne for Montenegro er mellem 8% og 39%.

Ikke alene er der stor forskel mellem de forskellige udbydere, men der er heller ingen af dem, der angiver etniciteten korrekt. Faktisk er det Ancestry, der i dette tilfælde kommer tættest på med 40% Skandinavien og 48% Balkan, mens MyHeritage og FamilyTree DNA ligger ret langt fra virkeligheden. Men ved en anden person kunne det være lige omvendt.

Y-DNA og mtDNA test

Hvis man ikke er interesseret i sine konkrete aner, men mere er interesseret i, hvor ens slægt er kommet fra for tusinder af år siden, kan man tage en Y-DNA test. Testen ser på Y-kromosomet, der kun bæres af mænd, og testen kan derfor kun tages af mænd (men både kvinder og mænd kan tage en mtDNA test). Det er ikke alle udbydere, der tilbyder disse tests.

Når man kommer tilbage i tiden, har man som tidligere nævnt tusindvis af aner, så i virkeligheden kommer ens aner fra mange forskellige steder. Y-DNA testen ser kun på én anelinje tilbage i tiden, nemlig den mandlige linje (far, farfar, dennes far osv). mtDNA testen ser tilsvarende kun på den rent kvindelige anelinje (mor, mormor, dennes mor osv.). Dette kan lade sig gøre fordi Y-kromosomet nedarves uændret fra mand til mand, bortset fra mutationer med mange års mellemrum.

Med en Y-DNA test får man pålidelige resultater om, hvor ens mandlige anelinje kommer fra gennem årtusinder, og hvordan disse mænd i slægten har bevæget sig gennem tiden.

Her er et eksempel: Jens Hansen tog en Y-DNA test, og den viste, at hans fædrene linje hører til gruppen R-M269. Disse forskellige vandringsgrupper har forskellige navne, og kaldes for Haplo-grupper.

Haplo-grupperne er med tiden blevet ganske godt afdækket, og det kan derfor sandsynliggøres, at Jens Hansens gruppe R-M269 opstod fra R-M343, og for 4.350 år siden blev udskilt fra gruppen R-P297, der går 12.000 år tilbage i tiden. I sidste ende kan denne fædrene linje spores tilbage til en fælles forfar, vi alle har til fælles, og som levede for 230.000 år siden.

De grupper, som Jens Hansen tilhører frem til R-M269 har haft en vandringshistorie som ses på kortet.

Kortet viser, hvordan Jens Hansens forfædre vandrede fra Afrika over Mellemøsten til Asien. Forfædrene kom til Danmark med et nomadefolk kaldet yamnaya'erne, der for cirka 5000 år siden vandrede ind i Europa fra stepperne nord for Kaukasus. Især har yamnaya'erne sat et betydeligt aftryk på udseendet for nutidens befolkning på vore breddegrader. Det menes, at op til halvdelen af vores gener kommer fra yamnaya-folket.

Vi har mørke øjne og hud i vores familie

Mange tager en DNA-test for at undersøge en historie, der findes i slægten. Det kan være, at en ane skulle være et barn af de spanske soldater i Danmark under Napoleonskrigene, at der er efterkommere af indvandrede romaer, eller der skulle være gener fra Italien i slægten. Disse historier skyldes i de fleste tilfælde, at man har observeret, at nogle familiemedlemmers udseende er med mørke øjne, mørk hud og/eller mørkt hår. Den typiske historie starter med, at

”i vores slægt er der nogle med mørk hud, mørkt/sort hår og brune øjne ...”. Derfor er man overbevist om, at der må være en ane fra det sydlige Europa.

Nu findes der faktisk efterkommere af de spanske soldater i Danmark (mens der ikke ses mange tilfælde af efterkommere efter romaer andet end i nyere tid). For eksempel er hele Panduro-slægten efterkommere af Isodore Panduro, en spansk soldat, der på grund af et brækket ben ikke fulgte med de andre spanske soldater, da de forlod Danmark. Han blev gift med en dansk pige, og der er i dag en større efterslægt efter disse.

Men i langt de fleste familier, hvor sådanne historier findes, er der tale om en myte, der skyldes opfattelsen af familiens udseende. En grundlæggende antagelse for historierne er, at hvis der i den danske befolkning var personer med disse ”mørke træk”, må det være på grund af gener kommet udefra. Denne antagelse er ganske enkelt forkert.

En del af myten er, at Danmarks urbefolkning må have været lyse mennesker med blå øjne og blondt hår. Dette er ikke korrekt. Det sorte hår og mørke øjne kom ind i den danske befolkning for tusindvis af år siden med indvandringen fra forskellige steder fra – og de findes stadig i befolkningen helt naturligt via de gener, der er nedarvet generation efter generation.

Rejser man tilbage og møder de første mennesker i det, der i dag er Danmark, så skal man lede længe efter både lys hud og lyst hår. Det nordeuropæiske menneske er resultatet af en række indvandningsbølger, der hver har bragt forskellige genetiske egenskaber med sig til Danmark. Alle nutlevende mennesker oprinder fra et sted syd for Sahara og begyndte for 50-60.000 år siden at brede sig ud over verden. Dengang havde alle brune øjne, mørkt hår og mørkpigmenteret hud.

Den første bølge til danske breddegrader var stenalder-jægerne, der vandrede nordpå efter istiden for mere end 10.000 år siden. Det menes, at disse bragte mørk hud med sig, men faktisk også grå eller blå øjne. Nogle tusinde år senere kom der en indvandring af agerbrugere fra

Mellemøsten. Med disse mener man også, at de brune øjne kom til Nordeuropa, mens de samtidig formodentlig har haft noget lysere hud.

Vores genmasse i dag i Danmark er således en kompleks sammensætning af gener fra en række forskellige indvandring, og disse har bragt mørkt hår, mørk hud og mørke øjne med sig til Skandinavien for tusinder af år siden.

Sådan forestiller kunstneren Tom Bjørklund sig, at Lola kan have set ud

Et konkret eksempel er pigen "Lola", der er bestemt ud fra analyse af noget, der svarer til vore dages tyggegummi. Hun blev dateret til at være ca. 5.700 år gammel. Fra de spytrester, som var forseglet i klumpen, kunne forskerne udvinde kvindens DNA. DNA'et viste med nogen sikkerhed farven på Lolas hud, hår og øjne. Lolas hud var med stor sandsynlighed brun og måske meget mørkebrun. Hendes hår var brunt til meget mørkebrunt, og øjnene var blå. Lola tilhørte altså genetisk en af de tidlige grupper af indvandrere af jæger-samlere.

Konklusioner

De oplysninger, som DNA testfirmaerne tilbyder om "etnicitet" bliver som regel misforstået af de testede personer. Det er der en god grund til, for firmaerne tilbyder DNA testen med forklaringen, at man finder ud af, hvor ens forfædre er kommer fra. De tilbyder en procentfordeling, som de testede personer tager helt bogstaveligt: Hvis jeg er 20% englænder må jeg have engelske personer blandt mine aner!

Men oplysningerne om etnicitet siger som udgangspunkt intet om de konkrete aner, man har. Det er i stedet baseret på, hvordan ens DNA ser ud i forhold til de typiske DNA-profiler, der findes i de forskellige lande og regioner i verden. Der kan godt være en sammenhæng med ens etnicitet, men ikke hvordan og ikke hvornår.

Der er kun én måde, man kan finde sine aner på: Slægtsforskning. Det vil sige finde sine aner skridt for skridt tilbage i tiden. DNA-testen kan man anvende ved at se på DNA-matches, og det kan hjælpe en med at opbygge sit slægtstræ – det kan den såkaldte "etnicitet" ikke.

Tallene for "etnicitet" kan som hovedregel heller ikke hjælpe med at bevise eller modbevise historier i familien om "fremmede" fra andre lande blandt slægtens aner – netop fordi tallene for etnicitet ikke fortæller noget om de konkrete aner. Desuden vil disse "fremmede" personer ligge så langt tilbage i slægten, at der er meget lidt DNA tilbage hos testpersonen.

3

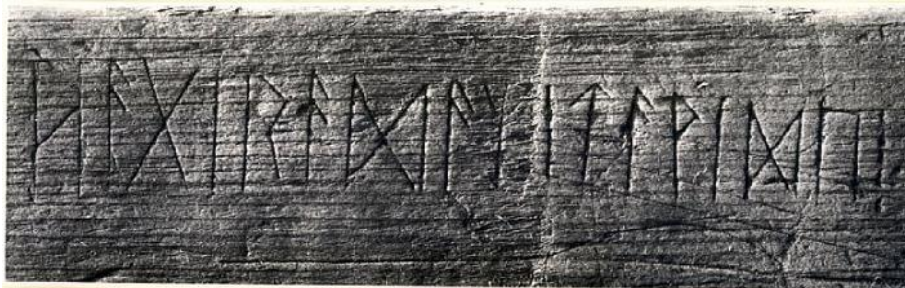
Hvor kommer mit efternavn fra?

De fleste er nysgerrige på, hvor deres efternavn kommer fra. De stiller fx spørgsmålene, hvor mange generationer, det går det tilbage, og hvordan det er opstået? Det gælder, hvis man har et "sen" navn (dvs. et såkaldt patronym), og hvis det ikke er et "sen" navn som Møller og Lind.

Efternavne kan være opstået på mange måder, men nogle af de vigtigste er:

- Et patronym er blevet taget som fast efternavn (alle "sen" navne)
- Et kaldenavn (fx efter lokalitet eller erhverv) er efterhånden blevet et fast efternavn
- Man har på et tidspunkt ansøgt om at få et mere eller mindre tilfældigt efternavn efter reglerne i navneloven, eller man har bortkastet et efternavn for at anvende et mellemnavn som efternavn
- Efternavnet er kommet fra udlandet sammen med en indvandret person.

I de fleste tilfælde skal man typisk afdække sin fædrene slægt for at finde tilbage til oprindelsen af efternavnet. Det er dog ikke altid muligt at finde den præcise årsag til efternavnet, da slægten bare kan have taget et navn, som de syntes godt om – og hvorfor de gjorde det fortaber sig i historien.

"Hagiraðar gjorde" står der med runer på den lille træske fra Stenmagle (400 e.Kr.). Hagiraðar "den som giver gode råd" havde som de fleste danskere på den tid kun ét navn.

Hvad er et efternavn

Efternavnet er, som ordet angiver, det sidste navn i kombinationen af fornavn (fornavne) og efternavn. Efternavnet kaldtes tidligere slægtsnavn, men siden loven om personnavne af 1981 har "efternavn" været den officielle betegnelse. Slægtsnavn/efternavn dækker altså over det samme.

Oprindeligt havde befolkningen i Danmark ikke efternavne, kun kaldenavne (fornavne). Nogle af de første, der begyndte at tage faste efternavne, var adelen. Det var i det hele taget adelen, der blandt andet af hensyn til bevarelse af deres adelige privilegier, begyndte at gå op i slægtsforskning og deres familieforhold. I 1500-tallet skrev adelsdamer om deres slægt, og i 1581 udkom for eksempel en bog med Krabbeslægtens historie.

Derfor havde størstedelen af adelen allerede faste slægtsnavne, da Frederik den 1. i 1526 påbød den danske adel at antage "stadige tilnavne, således som det udi andre kristelige kongeriger skik er". De nye adelige slægtsnavne var ofte inspireret af slægtens våbenskjold, som for eksempel Gyldenstjerne.

Borgerskabet ville gerne efterligne adelen, og igennem 1600- og 1700-tallet bredte skikken med faste slægtsnavne sig til borgerstanden i de større byer.

Den almindelige bondestand havde endnu ikke faste efternavne. Det ses i kirkebogen ved børnenes dåb, hvor der ofte alene står det fornavn (kaldenavn), som barnet fik. Man havde dog brug for at kende forskel på dem, der fx hed Hans, og her blev de såkaldte patronymer anvendt. Det var en ældgammel skik at kalde sig ved fornavn og et patronym, så Peters børn kom til at hedde Petersen og Petersdatter. Efterhånden kom disse patronymer også i kirkebogen, men ikke som faste efternavne, da de skiftede for hver generation. Det er derfor ikke usædvanligt at se, at Hans Nielsen fik sønnen Niels Hansen, der fik sønnen Hans Nielsen, der fik sønnen Niels Hansen – det kan være ret forvirrende.

Tit var det ikke nok med betegnelsen Hans Jensen – dem kunne der også være flere af i samme lille område. Så kunne der blive tale om "Hans Jensen den ældre" og "Hans Jensen den yngre" eller man anvendte tilnavne efter lokaliteten, gården eller andet. De fleste tilnavne var arvelige, men ikke på samme måde som borgernes og adelens slægtsnavne. Hovedreglen var at sønnerne arvede faderens tilnavn, mens det sjældnere sås hos pigerne. Men tilnavnet kan også følge med gården. Den der ægtede en enke med gård, kunne få hendes afdøde mands tilnavn, og den der ægtede en kvindelig arving til en gård, kunne få sin svigerfars tilnavn.

No.	År og Datum.	Barnets fulde Navn.	Daabens Datum enten i Kirken eller Hjemme.	Foreldrenes Navn, Stand, Haandtering og Boepæl.	Faddernes Navn, Stand og Opholdssted.
N ^o 10.	L ^o 29 Septbr: 1816	Karen	L ^o 29 Septbr: Jensensdatter.	Widwen til C ^o mp ^o ten den L ^o ne Jens, Jørgen den L ^o ne Hansdatter den i Gæstfrihed Medlem Anne Marie. D ^o ter: Rensden f ^o thold; L ^o tho den f ^o thold.	Gierhard Marie, L ^o ne Klaujen Jensensdatter den fra Gæstfri den Hansdatter Christoffersen, Jensensdatter, og L ^o ne Olsen C ^o mp ^o ten, L ^o ne fra f ^o thold
N ^o 11	J ^o 14 Septbr: 1816	Maren	Jensensdatter J ^o 18 Septbr:	Widwen C ^o mp ^o ten og Maren Christensdatter, G ^o dsdatter: M ^o ndell	Christoffersen Maren Christensdatter, R ^o thol. og L ^o ne Christoffersen og L ^o ne Klaujen G ^o dsdatter C ^o mp ^o ten i M ^o ndell
N ^o 12	Septbr 1817				
N ^o 1	J ^o 9 Sept: 1817	Anne	Jensensdatter J ^o 9 Sept:	Widwen J ^o ne Christoffersen og Maren Christensdatter i Sauerhof	G ^o dsdatter Jens, L ^o ne G ^o dsdatter L ^o ne. M ^o ndell Christoffersen H ^o ne L ^o ne, alle G ^o dsdatter i Sauerhof

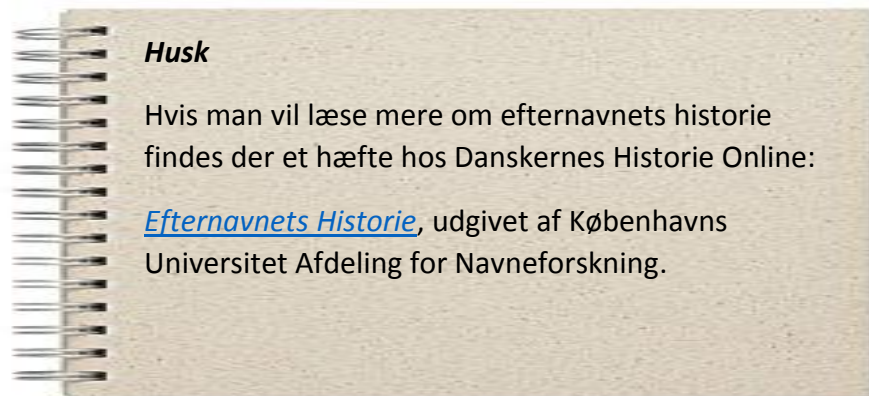
Præsten i Gårslev sogn, Vejle amt, var Hans Buhl. Han skrev i 1816/1817 kun pigernes kaldenavne i kirkebogen ved deres fødsler. Men der er ingen tvivl om, at de blev kaldt med deres patronymer Karen Jensdatter, Maren Christensdatter og Anne Iversdatter.

No.	År og Datum.	Barnets fulde Navn.	Døbets Datum enten i Kirken eller Hjemme.	Forældrenes Navn, Stand, Haandtering og Boepæl.	Gaddernes Navn, Stand og Opholdssted.
10	1820 af 10 Oktbr.	Anne Sorensdatter	Juni 1820 af 10 Oktbr.	Jens Juhl Søren Petersen Anne Sorensdatter i Stenholm	Kiersten, Gaardmand Søren Andersen i Gaarup, Skole Pavelen Gaardmand Kiersten Skolepigen Gaardmand, Gaardmand
11	1821 af 2 Januari	Karen Marie Andreasdatter	af 2 Januari	Anders Andreas Berge Klaus Petersen Anne Anders datter i Gaarup	Kiersten, Gaardmand Hans Petersen Søren, Poul og Smith Gaardmand Hans Andersen, Skole i Gaarup

Et par år senere i 1820/1821 skrev Hans Buhl patronymerne i kirkebogen ved børnenes fødsel.

No.	År og Datum.	Barnets fulde Navn.	Døbets Datum enten i Kirken eller Hjemme.	Forældrenes Navn, Stand, Haandtering og Boepæl.	Gaddernes Navn, Stand og Opholdssted.
6	1823 af 9 ^{de} Marti	Søren Sorensen	af 9 ^{de} Marti	Søren Sørensen Ellen Eskildsdatter Jens Buhl i Gaarup	Peder Sørensen, Skole datter, i Skole af Givind Hans Hans Buhl i Gaarup Peder Sørensen i Gaarup
7	af 14 ^{de} ap.	Søren Buhl	af 14 ^{de} ap.	Bechtel Sørensen Kana Maria Nielsdatter Jens Buhl i Gaarup	Jens Buhl i Gaarup Kana Maria Nielsdatter af Højke Sørensen i Gaarup Bechtel Sørensen i Gaarup
8	af 22 ^{de} ap.	Hans Buhl	af 22 ^{de} ap.	Hans Buhl af Højke Sørensen i Gaarup Kana Maria Nielsdatter Jens Buhl i Gaarup	Anders Sørensen i Gaarup Gaardmand i Gaarup Kana Maria Nielsdatter Bechtel Sørensen i Gaarup

Et specielt tilfælde var, da Hans blev født i 1823 (nr. 8). Præsten Hans Buhl skrev Hans Buhl som barnets navn, og det fulde navn var derfor Hans Buhl Jagd, da faderen var skolelæreren Hans Jagd. Barnet var tydeligvis opkaldt efter præsten, og det var præstens datter Stine Buhl, der bar barnet til dåben. "Jagd" var derfor et tilnavn, der tog karakter af efternavn.

Faste efternavne

I Sønderjylland var man begyndt at indføre faste efternavne i 1771, men for kongeriget blev der først i 1828 udstedt en "Forordning om Adskilligt, som i Henseende til Daaben bliver at iagttage", og i slutningen af § 18 støder man på denne simple navnelov: "Iøvrigt bør hvert Barn ved Daaben benævnes ei alene med Fornavn, men og med det Familie- eller Stamnavn, som det i Fremtiden bør bære".

For at vejlede præsterne udsendtes samme år et cirkulære, hvori det fastslås, at barnefaderen selv måtte vælge om dette familie- eller stamnavn skulle være hans eget folkelige tilnavn, et ægte patronym dannet på den gamle måde eller navnet på familiens hjemsted, altså et stednavn. Blot skulle alle hans børn have samme slægtsnavn, og dette slægtsnavn skulle fortsætte i familien, med mindre man fik en bevilling til at ændre det. Året efter kom endnu et cirkulære, og det fastslog, at pige børns patronym for fremtiden skulle dannes med -sen og ikke som hidtil med -datter.

Selv om nogle valgte at tage et slægtsnavn efter fx gården, så gjorde det store flertal som de altid havde gjort, nemlig valgte at bruge deres patronym i kirkebogen som barnets familie- eller stamnavn (efternavn). Dermed fik man ikke nogen større variation i bondebefolkningens navnevalg, og mange hed derfor fortsat det samme.

I Sønderjylland ses det særlige fænomen, at børnene fik to efternavne, hvor det ene var patronymet, mens det andet var det faste efternavn. Således fik Niels Christensen sønnen Hans Nielsen Christensen, der fik sønnen Hans Hansen Christensen. Eller Gert Johansen fik sønnen Nis Gertsen Schmidt, der fik sønnen Gert Nissen Schmidt.

18.)

Bed den i § 13 befalede Anmeldelse, hvorved Fadders
ne opgives for Præsten, haver denne at paagte, at In-
gen Uberettiget stedes til at være Daabsvidne; ligesom
han og bør paasee; at intet upassende Navn, som
Bedkommende kunde falde paa at foreslaae, gives noget
Barn. Iøvrigt bør hvert Barn ved Daaben benævnes
ei alene med Fornavn, men og med det Familie- eller
Stamnavn, som det i Fremtiden bør bære (*).

De sidste tre linjer i Forordning om dåb 1828 må være verdens korteste navnelov: "Iøvrigt bør hvert Barn ved Daaben benævnes ei alene med Fornavn, men og med det Familie- eller Stamnavn, som det i Fremtiden bør bære".

I 1856 udstedte Kirke- og Undervisningsministeriet en såkaldt "rundskrivelse", et cirkulære til alle landets biskopper, om at det frie navnevalg var slut, og at det slægtsnavn man havde valgt efter 1828-forordningen, skulle være gældende for alle senere slægtled. Hermed var det

officielt slut med at give sine børn sit eget fornavn efterfulgt af "sen" som efternavn. Forordningen vakte enorm forbitrelse hos generationen af bønder født efter 1828, som nu var kommet i den alder, hvor de selv havde børn, der skulle navngives.

Modstanden mod 1856-cirkulæret voksede sig stærkere og stærkere som århundredet gik, og gav sig udslag i flere henvendelser til Rigsdagen. Nogle ville have det skiftende patronym genindført, andre ville have ret til at antage deres folkelige tilnavn som slægtsnavn. Men det var ikke muligt ifølge 1856-cirkulæret, da der ikke længere var frihed til at vælge nyt slægtsnavn.

Eksempel 1 – spring af patronym

Inge Rasmussen blev født i 1954.

Hendes far var Gunnar Rasmussen, født 1917.

Hendes farfar var Harald Peter Rasmussen, født 1891.

Hendes oldefar var Lars Christoffer Rasmussen, født 1865.

Hendes tipoldefar var Hans Rasmussen, født 1832.

Hendes tip2oldefar var Rasmus Hansen, født 1797.

Oprindelsen til efternavnet Rasmussen i denne familie var altså Rasmus Hansen, født 1797, hvis barn fik patronymet Rasmussen i 1832. Da denne selv fik et barn i 1865, var det faste efternavn blevet indført og blev dermed Rasmussen.

Eksempel 2 – sporing af patronym

Per Hundevad Andersen blev født i 1956.

Hans far var Ove Emanuel Hundevad Andersen, født 1921.

Hans farfar var Jørgen Andersen Sørensen, født 1879.

Hans oldefar var Niels Daugaard Sørensen, født 1840.

Hans tipoldefar var Søren Nielsen, født 1812.

Her er det faste familienavn faktisk Sørensen, stammende tilbage fra Søren Nielsens søn født 1840. Farfar hed Jørgen Andersen Sørensen, men da han aldrig brugte andet end "Jørgen Andersen" i daglig tale, fik han undtagelsesvis lov til at få børnene døbt "Andersen".

Brug af tilnavne

Hvis en familie i dag ikke fører et patronym som familienavn, kan efternavnet ofte føres tilbage til et tilnavn, som i 1828-1856 blev taget som fast familienavn. Tilnavnet som sådan kan dog gå meget længere tilbage i tiden.

Tilnavne kunne komme fra mange kilder. For eksempel ses der dyre- og fuglenavne som Bjørn, Hjort, Ravn etc., navne der gik på folks udseende som Grå, Hvid, Krøl etc. og navne på årstider og højtider som Høst, Jul og Vinter. Tilnavne, der blev givet for at fortælle, hvor folk var kommet fra, er også meget almindelige: Colding, Fynboe, Vendelbo, Skagbo, Tybo, Håning, Hannesbo, Morsingbo, Sallingbo og Furbo er eksempler på dette.

Derudover støder man på erhvervsbetegnelser som Smed, Kusk, Jæger og Skytte. Denne form for tilnavn findes hyppigst blandt husmænd, hvis far eller farfar har drevet dette erhverv. Endelig har stednavne en stor plads blandt de folkelige tilnavne. Det er navne på ejendomme og mindre topografiske lokaliteter vi møder her. Dertil kommer en række stedsbetegnelser, ord der betegner små variationer i terrænformationer som fx bjerg, bakke, banke, brink, høj, pold og knold.

Endnu en gruppe af tilnavne og senere familienavne kom for at give tilnavnet en latinsk eller græsk ikklædning. Dette kendes specielt fra det bedre borgerskab, præster, læger og andre uddannede. Et eksempel er Pontoppidan, der var dannet af det fynske stednavn Broby (bro = pons og by = oppidum på latin). Andre eksempler er Scavenius (Skagen), Fabricius (Smed), Paludan (Kærby), Bartholin (Bartholomæussen) og Ægidius (Giødesen).

Når man efter 1828 antog et fast efternavn, kunne det også være et helt konstrueret navn. Fx kom der en lang række efternavne ved at sammensætte første led fra Holm-, Sund-, Lund- osv. med andet led fra –strøm, -gren, -berg osv. Altså fx Holmberg, Lundstrøm, Sundgren m.fl. Også disse navne var typiske nye efternavne i borgerstanden.

For at finde oprindelsen til et sådant tilnavn fra 1800-tallet bliver man nødt til at følge navnet tilbage i slægten, typisk på mandslinjen. Dette kan godt have sine udfordringer fordi tilnavnet før 1828 ikke var fast, så det kunne springe generationer over, eller man "lånte" et tilnavn fra en anden del af familien.

Der findes et antal opslagsbøger, der beskriver oprindelsen til alle almindeligt forekommende efternavne, der ikke er patronymer. Særligt kan man fremhæve bøgerne skrevet af Georg Søndergård.

Tandlæge dr. Gustav Johannes Lind, stifteren af blandt andet kunstmuseet Trapholt, stammede fra Lindgården i Dalby sogn ved Kolding – slægten overtog gården i 1745.

Husk

Information om oprindelse af danske tilnavne (men det er kun teorier og ikke altid korrekte):

Danske for- og efternavne af Georg Søndergaard
(kan lånes på biblioteket)

Eksempel 3 – sporing af efternavnet Jagd

Peder Jensen var født ca. 1688 i Brejning ved Vejle. Han blev sømand, først på Samsø, og fra 1718 fik han borgerskab i Fredericia som sømand og fisker. Der var dog flere nogenlunde jævnaldrende i Fredericia på det tidspunkt med navnet Peder Jensen, fx ses en Peder Jensen Møller, i Danmarksgade boede maler Peder Jensen, i Riddergade boede hjulmand Peder Jensen, og i Vendersgade boede skomager Peder Jensen. Så da datteren Maren blev døbt den 22. september 1726, ses Peder Jensen første gang kaldt for "Peder Jensen Jagt". Med den baggrund, som Peder Jensen havde, er der ingen tvivl om, at tilnavnet "Jagt" blev givet til Peder, fordi han sejlede med et af de tre skibe af jagt-typen, der var i Fredericia på dette tidspunkt. Og navnet fulgte ham resten af livet og blev givet videre til hans drengebørn. Senere blev det ændret til ordet "Jagd".

Eksempel 4 – spring af efternavnet Roos

Den 25. juni 1716 blev følgende viet i Starup kirke: "Viet Mons. Andreas Roos af Haderslev og Jomfru Anna Boldig i Wandling". Her støder vi med sikkerhed på slægten Roos for første gang, og som det ses kom Andreas Roos fra Haderslev for at gifte sig ind på Roskæmmergård i Vandling.

Ud over at Andreas Roos på Roskæmmergård kom fra Haderslev ved vi ikke meget om ham. Hans far blev kaldt "Gamle Andreas". Det var ham, der i 1726 blev begravet fra sønnens gård. Der kunne være en forbindelse til den Andreas Jensen, der i 1635 fik borgerskab i Haderslev. Han kom nemlig fra byen Roost, der ligger i Arrild sogn. Tilnavnet Roos kunne derfor være affødt af dette bynavn – men det er kun et gæt!

Navneloven af 1904

I 1898 blev der nedsat en kommission bestående af tre universitetsprofessorer, der skulle undersøge "disse Tilnavnes nationale Betydning og Udbredelse". Allerede året efter, i 1899, udkom kommissionens betænkning "Dansk Navneskik" der kort og godt fastslog, at den danske navneskik "lider af at være ensformig, upraktisk og uskøn i en saadan Grad, at man vanskelig skal finde dens Lige andensteds", og som middel til at afhjælpe denne misere foreslog kommissionen en legalisering af de folkelige tilnavne.

Men regeringen ønskede også, at den del af befolkningen, der ikke havde folkelige tilnavne, kunne tage sig nye, faste slægtsnavne. Derfor blev en navneliste med 16.000 forslag til nye slægtsnavne udarbejdet. Listen bestod fortrinsvis af danske stednavne, der endnu ikke var taget i brug som slægtsnavne, nordiske stednavne og nordiske slægtsnavne. En hel del "stednavne" havde de lærde forfattere selv konstrueret.

I 1904 blev loven om navneforandring vedtaget. For et gebyr på fire kroner kunne man få navnebevis på sit nye slægtsnavn, og navnet blev så optaget på den liste over beskyttede eller "forbeholdte" slægtsnavne, som Justitsministeriet med mellemrum udsendte. Ingen andre kunne nu antage navnet uden slægtens samtykke. Det var altså om at komme først, og derfor ses i denne periode ganske mange, som benyttede lejligheden til at sikre sig et slægtsnavn for eftertiden.

I 1912 kom endnu en navnebog med forslag til 10.000 nye slægtsnavne, og man besluttede at forlænge lovens levetid endnu nogle år. Det har man så gjort med mellemrum indtil man i 1941 forlængede den på ubestemt tid.

Historiske ansøgninger om navneændring

Når man ser, at ens familie har foretaget navneændring, fx i kirkebogen, melder spørgsmålet sig: Kan man finde denne ansøgning og dermed finde ud af, hvor navnet kommer fra. Her er en kort vejledning til at finde sagen hos Rigsarkivet (se også kapitlet om Daisy).

1828-1848: Navneændring krævede en kongelig bevilling, som blev udstedt gennem Danske Kancelli. Alt efter personens bopæl søges i Sjællandske Justits- og Politidepartement eller i Jyskfynske Justits- og Politidepartement. Arkivserien kan hedde Register til registrant, Registrant eller Registrantsager. Ansøgningen kan indeholde en begrundelse for valg af navn.

1848-1903: Navneændring krævede en kongelig bevilling, som blev udstedt gennem Justitsministeriet 1. Ekspeditionskontor. Arkivserien kan hedde Register til registrant, Registrant eller Journalsager. Ansøgningen kan indeholde en begrundelse for valg af navn.

1903-1961: Navneændring kunne efter ansøgning meddeles af byfogederne, herredsfogederne og birkefogederne, fra 1919 af politimestrene. I København varetoges behandlingen af ansøgninger i hele perioden af Københavns Overpræsidium. Arkivserien kan hedde Navneforandringsprotokol eller Navneforandringsager/Navneforandringer. Bemærk, at ansøgningerne ikke nødvendigvis vil have en begrundelse for valg af navn.

6. December Jens Brix Olesen i Kirken
~~Jensen~~ 222 Nørsteds
Agner 1882.
+ H. Houhold til Børis fra Byg og Herredsf.
Legitimation for Navneforandring
af 21 December 1904. (17¹⁶⁵⁹/₁₉₀₈)

Jens Brix Olesen Jensen blev født i Vilsted den 19. december 1882 som søn af landmand Laust Jensen og hustru Johanne, født Jensen. Han tog navneændring efter loven af 1904 i 1908 fra Jensen til Agner. Der er en reference til sagen nr. 1659 af 1908 i VA (Viborg-arkivet journalsag 1659).

For navneændringer for København (dvs. Overpræsidiat) har Danskernes Historie Online skannet registrene til alle navneændringssagerne efter 1903. Derudover er en række andre kilder tilgængelige hos Danskernes Historie Online:

- Københavns Overpræsidium - Navnebog Nr. 1, 1903-1907
- Københavns Overpræsidium - Navnebog Nr. 2, 1907-1912
- Københavns Overpræsidium - Navnebog Nr. 3, 1913-1918
- Københavns Overpræsidium - Navnebog Nr. 4, 1918-1919
- Dansk Navneskik: Betænkning afgivet af den af Justitsministeriet den 4. Maj 1898 nedsatte Kommission (forberedende betragtninger til navneloven af 1904)
- Navnebog til Vejledning ved Valg af nye Slægtnavne (listen over nye efternavne, som man opfordrede befolkningen til at tage efter 1903)

Efternavne fra udlandet

Hidtil har vi beskrevet navne, som er opstået i Danmark, men det er et navn ikke nødvendigvis. Et efternavn kan også være kommet via en person indvandret til Danmark, på samme måde som det gælder for adelens navne.

Der er ret naturligt mange tyske slægtsnavne, der har fundet vej til Danmark på grund af århundreders tætte relationer til det nuværende Tyskland. Tyskland har historisk været det land, der har haft størst kulturel indflydelse på Danmark. Det danske hof talte tysk, danske og tyske forfattere, kunstnere og videnskabsmænd rejste frem og tilbage mellem de to lande, og tyske forfattere fik livslange pensioner af kongen i Danmark. Der var også århundreders tradition for indvandring af tyske håndværkere til Danmark, ikke mindst til København.

De tyske efternavne kunne fx være Thalbitzer, Tuxen, Wedell, Exner, Hoffmeyer, Fibiger, Friis, Neumann og Schack. Også traditionerne med slægtsnavne efter steder eller erhverv blev importeret med den tyske indvandring, fx Schmidt, Zimmermann, Müller, Holstein, Schneider, Fischer og Bern. En del af de tyskklingende navne er dog ikke indvandret til Danmark, men blev taget af danskere, der syntes, at den tyske variation lød bedre end den danske (Schrøder i stedet for Skrædder). I dag har omkring 4% af den danske befolkning efternavne med tysk oprindelse.

Tilsvarende ses der også svenske og norske navne, der er fulgt med deres ejermænd fra disse lande til Danmark. Nogle af disse er Bolin, Pettersson, Hedberg, Strandberg, Monrad, Skarsgård, Reidar og Tauson.

Også i Sverige og Norge anvendte man patronymer, og faste efternavne opstod også der ud af patronymerne. Men disse overlevede ikke tit i Danmark, hvor indvanderne hurtigt antog de danske varianter af patronymerne. Så Svensson blev til Svensen og Hansson til Hansen, og det blev derefter familiens faste efternavn i Danmark.

Et særligt eksempel er Panduro-slægten i Danmark. De stammer fra Isodoro Panduro under Napoleonskrigene. Han var menig i dragonregimentet Almanza, som han i året 1805 i en alder af 18 år havde ladet sig hverve til. Han kom med regimentet til Danmark og blev indkvarteret i Odense. Sammen med en anden dragon fik han 8. august 1808 til opgave at eskortere en fransk officer til Nyborg, men han kom ud for det uheld, at en hest sparkede bagud og brækkede hans

Gregersine Panduro. Barnebarn til Isodoro Panduro.

venstre ben. Han kom på lazaret, hvor han var, da den spanske hær afsejlede. Udskrevet fra lazarettet i Kerteminde fandt han arbejde på herregården Hverringe hos kammerherre Juel, og han blev gift med gårdmandsdatteren Marie Hansdatter. De fik en stor efterslægt i Danmark.

Som i andre tilfælde kan man undersøge herkomsten af efternavnet ved at søge anerne tilbage i tiden, typisk på mandssiden. Så støder man måske ind i en person, der er indvandret fra Tyskland eller andre steder fra.

Ansøgning om navneændring

Ønsker man selv at tage et nyt efternavn, kan dette gøres under forskellige omstændigheder. Det følgende er ikke udtømmende, men ofte anvendte muligheder.

1) Frie efternavne: Efternavne, der bæres af mere end 2.000 personer i Danmark er frie, og det er muligt at antage et sådan efternavn. Familieretshuset bekendtgør en gang årligt, hvilke navne der ikke er beskyttede. Bemærk, at et efternavn, der en gang har været uden beskyttelse, ikke senere kan blive beskyttet.

2) Beskyttede efternavne: Alle øvrige efternavne, der bæres af færre end 2.000 personer i Danmark, kan antages, hvis man får skriftlig tilladelse fra alle bærere af navnet. Det er selvfølgelig kun overkommeligt, hvis navnet er ret sjældent.

3) Familiemæssig tilknytning: Man kan tage et efternavn, hvis man kan dokumentere, at efternavnet har været båret af en af ansøgerens forældre, bedsteforældre, oldeforældre eller tipoldeforældre. Det er nødvendigt, at navnet officielt er skrevet i kirkebogen ved den pågældendes dåb – altså ikke blot var et uofficielt tilnavn. Man kan også tage et efternavn, hvis fx det er en stedforældres efternavn (med accept), er plejeforældrenes efternavn (med accept) eller hvis man har navnet som mellemnavn og det har karakter af efternavn (altså kasserer det nuværende efternavn til fordel for mellemnavnet). Man kan selvfølgelig også altid antage et efternavn, som man tidligere har båret.

4) Nye efternavne: Man kan også danne sit eget nye efternavn, hvis det ikke bæres af andre personer i Danmark. Der er dog en række betingelser til et sådant ”opfundet” efternavn.

Man ansøger om et nyt efternavn via borger.dk. Det vil i de fleste tilfælde koste et gebyr, der i skrivende stund er kr. 660.

Husk

Alle frie efternavne findes på en liste på [Familiereetshusets hjemmeside](#). Der er i skrivende stund 200 frie efternavne.

Husk

Ønsker man et efternavn, der har været i familien til og med oldeforældrene, skal dette dokumenteres gennem de officielle navnekald i kirkebøgerne.

Konklusioner

Hvis man undrer sig over, hvorfra ens efternavn kommer, er den bedste metode til afdækning af dette, at søge sine aner tilbage i tiden, generation for generation. Det vil typisk – men ikke altid – være den mandlige linje af slægten, da efternavne i hvert fald tidligere blev givet fra faren til børnene.

Man skelner mellem efternavne, der kommer fra patronymer (ender på "sen") og efternavne, der er ikke-patronymmer.

Efternavne som er baseret på patronymer leder næsten altid tilbage til en ane med det fornavn, der indgår i patronymet. Tidligere fik alle børn et fornavn og blev desuden kaldt ved deres faders navn + "sen" eller "datter". Men fra 1828 til 1856 begyndte alle, der endnu ikke havde faste efternavne, at tage et fast slægtsnavn, og patronymet blev dermed "frosset fast" som et efternavn.

Efternavne, der ikke er patronymer, har typisk været et tilnavn i slægten, der fra 1828 blev taget som et officielt efternavn. Disse kan have mange forskellige udspring såsom stednavne, erhverv, øgenavne, gårdsnavne m.v., og det er ikke altid muligt at finde baggrunden for et sådant tilnavn.

Med navneloven fra 1904 blev der åbnet for, at alle familier kunne tage et nyt efternavn mod et mindre gebyr. Mange søgte i de følgende år om et nyt efternavn for familien, og disse navneændringer vil normalt være anført i kirkebogen, nogle gange med henvisning til ansøgningen i arkivet.

4

*Hvordan finder jeg arkivalier hos
Rigsarkivet?*

Rigsarkivet er en institution under Kulturministeriet, og har det overordnede ansvar for arkivering af offentlige arkivalier i Danmark. Rigsarkivet modtager arkivalier til opbevaring for eftertiden og fører tilsyn med andre offentlige arkiver i Danmark.

I gennem mange år har Rigsarkivet samt frivillige gjort et meget stort arbejde for at digitalisere de vigtigste arkivalier for slægtsforskere. Arkivalierne bliver skannet og lagt på Rigsarkivets portal for online materialer, Arkivalieronline. Da der stort set kun er tale om håndskrevne dokumenter, er disse ikke direkte søgbare, men en række af de vigtigste arkivalier bliver med tiden afskrevet og dermed søgbare (typisk kirkebøger, folketællinger, dødsattester m.v.).

På trods af dette store arbejde er det kun nogle få procent af Rigsarkivets samlede bestand af arkivalier, der er skannet og tilgængelige online. Som slægtsforsker – der er kommet videre end folketællinger og kirkebøger – kommer man derfor tit i en situation, hvor man har brug for at se arkivalier, der endnu ikke er online. Det er under visse betingelser muligt på Rigsarkivets læsesale, men inden da skal de pågældende arkivalier være bestilt i Rigsarkivets bestillingssystem, der hedder Daisy.

Vi ser i dette kapitel på, hvordan man finder og bestiller fysiske arkivalier, især hos Rigsarkivet, mens der afslutningsvis også er lidt vejledning til lokalarkiverne.

Bevarelse og tilgængelighed

Når man skal finde fysiske arkivalier, er der en række spørgsmål, man skal overveje.

Hvor befinder arkivalierne sig?

Vi ser her på arkivalier i Rigsarkivet, men en række offentlige arkivalier befinder sig i kommunernes arkiver (stadsarkiver), fordi de kommer fra kommunale institutioner. Rigsarkivet indsamler fra alle statslige institutioner, men man finder også visse andre arkivalier, der skønnes at have national interesse, lige som Rigsarkivet har et stort antal privatarkiver (fra privatpersoner og private organisationer).

Rigsarkivet i København er "hovedafdeling", der har arkivalier fra Sjælland og øerne samt visse arkivalier dækkende hele landet. Derudover er der tre afdelinger af Rigsarkivet: Rigsarkivet i Odense, Viborg og Aabenraa.

Det er ikke altid indlysende, om arkivalier befinder sig i København eller hos de regionale arkiver. Som eksempel er folketællingerne for hele landet alle i København, mens kirkebøgerne er fordelt mellem de regionale arkiver. Når man slår arkivalierne op i bestillingssystemet Daisy, vil det være anført, hvor arkivalierne befinder sig.

Alle Rigsarkivets afdelinger har læsesale, hvortil man kan bestille arkivalier og læse disse. Der er forskellige åbningstider for læsesalene, og i forbindelse med besøg er der regler, som skal overholdes. Disse praktiske oplysninger finder man på Rigsarkivets hjemmeside, www.rigsarkivet.dk.

Det er muligt at låne arkivalier fra en af Rigsarkivets afdelinger til en anden. Det kan være, at man gerne vil se arkivalier fra København på læsesalen i Viborg. I praksis er muligheden dog ret begrænset, da det forudsætter, (a) at det ikke er almindeligt anvendte arkivalier,

hvilket i sagens natur ofte vil være tilfældet, og (b) at arkivalierne er i så god stand, at det gør det muligt at håndtere et fjernlån.

Er arkivalierne bevaret?

Det er en udbredt misforståelse, at alle arkivalier bliver bevaret for eftertiden. Dette er langt fra tilfældet. Når der er tale om arkivalier fra private organisationer, er det ofte ikke tilfældet, men selv arkivalier fra offentlige institutioner bevares ikke nødvendigvis.

I nogle tilfælde har man valgt kun at beholde et repræsentativt udsnit af arkivalierne. Dette gælder fx patientjournaler. Fra ca. 1950 og frem til de elektroniske journaler blev indført vil der som hovedregel kun være bevaret patientjournaler for personer, der er født den 1. i en måned. Det svarer til, at kun omkring 3% af patientjournalerne for denne periode er bevaret. Det samme gælder nogle af Mødrehjælpens arkiver. Et andet eksempel er folketællingerne 1935, 1945 og 1955, der er totalkasserede.

Derudover skal det bemærkes, at ingen systemer er perfekte, så der kan være fejl, eller arkivalier er udtaget og har aldrig fundet vejen tilbage til, hvor de burde være. Der er fx mange eksempler på, at dødsattester ikke altid kan findes og simpelthen mangler eller er forlagt.

Har man adgang til arkivalierne?

Nyere arkivalier, der indeholder personlige oplysninger, er ikke almindeligt tilgængelige. Arkivloven foreskriver, at der som hovedregel skal gå 75 år, inden sådanne personlige oplysninger kan ses af alle. Tilgængelighedstidspunktet bliver beregnet fra afslutningen af de sidste akter i sagen. En faderskabssag, der indeholder en anmodning om bidrag til barnets konfirmation fra faren (hvilket var typisk), vil således først være tilgængelig 75 år efter konfirmationen og ikke efter fødslen.

Der er undtagelser fra den almindelige regel på 75 år. Her er særligt følgende interessante for slægtsforskere:

Søgemidler: Rigsarkivet har en række arkivalier, der blot er registre til at fremfinde de relevante sager, såsom navneregistre og -kartoteker. Indeholder disse ikke personlige oplysninger, er der adgang til søgemidlet efter 20 år.

Kirkebøger: Hvis kirkebogen er mere end 50 år gammel eller er mere end 10 år gammel og kun indeholder døde, kan den benyttes efter speciel tilladelse. De bestilles i Daisy, og tilladelsen underskrives inden udlevering på læsesalen.

Borgerlige ægteskaber: Borgerlige ægteskabsbøger og prøvelsesbøger er omfattet af en tilgængelighedsfrist på 50 år.

Folketællinger: Hvis formålet er slægtsforskning, kan du benytte folketællingerne 1950, 1960, 1965 og 1970 efter speciel tilladelse. De bestilles i Daisy, og tilladelsen underskrives inden udlevering på læsesalen.

Skiftearkivalier: Skiftearkivalier og testamenter, der er mellem 50 og 75 år kan benyttes efter speciel tilladelse. Speciel tilladelsen kan søges på læsesalen. Ansøgningen behandles med det samme.

Ejendomsoplysninger: Tinglyste dokumenter, skøde- og panteprotokoller er frit tilgængelige.

Privatarkiver: Den, der afleverer et privatarkiv, sætter også selv fristen for adgang, og arkivlovens normale frister gælder ikke i disse tilfælde.

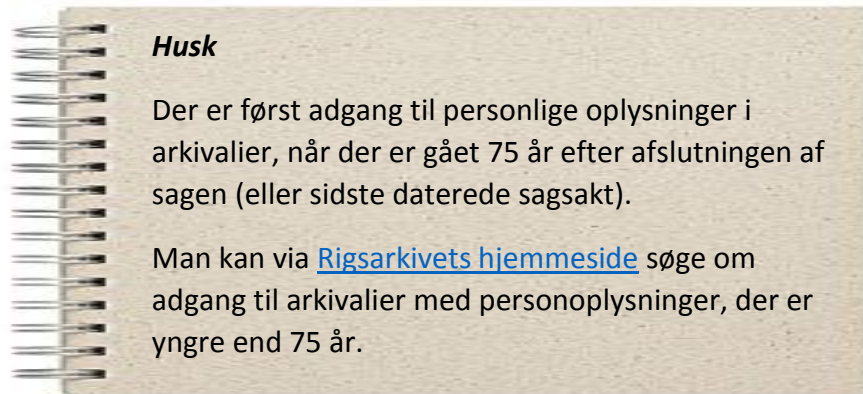

Rigsarkivets højlager på Kalvebod Brygge indeholder kilometervis af arkivalier

Har man ikke umiddelbar adgang til arkivalier på grund af tilgængelighedsfristerne, er det muligt at ansøge om adgang. Afhængigt af typen af arkivalier vil adgang blive givet til familien eller nærmeste familie. Det kan være, at der kræves ansøgning fra alle søskende i en søskendeflok, hvis alle er lige nært beslægtet med personen, som sagen omhandler. Man ansøger om adgang via Rigsarkivets hjemmeside og punktet "Bestil oplysninger" (i øverste menu).

Det befordrer ansøgningen, hvis man på forhånd har identificeret de arkivalier, man søger om adgang til. Har man ikke de præcise oplysninger om arkivalierne, er man afhængig af Rigsarkivets velvillighed, eller man kan eventuelt bestille identificering af arkivalierne mod betaling.

Det skal om tilgængelighed tilføjes, at man siden 2020 har indført retten til vederlagsfrit at bede om indsigt i egne personoplysninger, der indgår i arkivalier (egenaccess). Dette gælder også oplysninger om en selv i Rigsarkivet. Der kan dog være lang ventetid på sådanne oplysninger.

Søgning i Daisy

Rigsarkivets arkivdatabase Daisy er uundgåelig, hvis man vil bestille fysiske arkivalier til en læsesal (og kan i øvrigt også anvendes som en metode til at finde bestemte arkivalier, der er på Arkivalieronline). Daisy indeholder oplysninger om Rigsarkivets samlinger af arkivalier fra 1100-tallet og frem til i dag, skabt af statslige og private arkivskabere (myndigheder, firmaer, personer mv.). Man kan søge efter arkivalier og finde oplysninger om, hvem der har skabt dem, og hvad arkivalierne overordnet indeholder.

Daisy arbejder med to centrale begreber: Arkivskaber og arkivserie.

Arkivskaber er betegnelsen for den myndighed, institution, virksomhed, forening eller person, der har skabt arkivserierne i samlingerne. Rigsarkivet har arkivalier fra ca. 90.000 forskellige arkivskabere.

En arkivserie er en sammenhængende gruppe af arkivalier (fysiske enheder), fx vil journalsager fra en årrække være en arkivserie, men der er så mange, at de må fordeles i et antal kasser, ordnet efter journalnummer.

Man søger i Daisy ved på Rigsarkivets hjemmeside at trykke på "[Søg og bestil \(Daisy\)](#)".

Hvis man ikke i forvejen er registreret bruger af Rigsarkivet, skal man først registrere sig som bruger, før man kan bestille materialer i Daisy. Det gør man ved at trykke på "Ny bruger?".

Når man er registreret bruger, kan man gå til søgesiden i Daisy. Det gør man ved at trykke på "Søg efter arkivalier" på Daisy-siden.

Søg i arkivaliesamlingerne

Arkivskaber eller arkivserie:

Arkivskaber:

Arkivserie:

Periode:

Søg i Daisy

Her kan du:

- > **Søge** efter arkivalier og få vist information om dem.
- > **Bestille** arkivalier til brug på en læsesal.
- > **Se** indscannede arkivalier online.

Indscannede arkivalier kan ikke bestilles til brug på læsesal.

Man kan nu søge efter arkivalier ved at anvende de tre søgefelter:

”Arkivskaber eller Arkivserie”: Det, man eventuelt indtaster i dette felt, bliver søgt enten som Arkivskaber eller som Arkivserie.

”Arkivskaber”: Man kan søge efter arkivalierne fra en bestemt arkivskaber (fx ”Viborg amt”).

”Arkivserie”: Arkivskaber kan eventuelt kombineres med navnet på en bestemt type arkivalier (fx ”Alimentation” eller ”Journalregister”).

”Periode”: Man kan indsnævre sin søgning i Daisy til en bestemt årstalsperiode, fx fra 1800 til 1810.

Søgningen resulterer i en liste over arkivalier, der opfylder søgekriterierne. Hvis man fx indtaster ”Arbejdsdirektoratet” som Arkivskaber og ”Tysklandsarbejdere” som Arkivserie, får man følgende resultat:

Fra <input type="text"/>	Til <input type="text"/>	Arkivskaber <input type="text"/>	Arkivserie <input type="text"/>
1940	1945	Arbejdsdirektoratets 5. Kontor	<u>Journaler for Tysklandsarbejdere</u> (<u>Personer 40 S</u>)

Hvis man nøjes med at indtaste navnet på en arkivskaber og lader feltet med arkivserie stå tomt, får man en samlet liste over alle arkivserier, der hører til den pågældende arkivskaber.

Når man har fundet den relevante arkivserie, trykker man på selve navnet på arkivserien, dvs. ”Journaler for Tysklandsarbejdere” i ovenstående eksempel. Det giver nedenstående oversigt over arkivserien.

Oversigten oplyser, hvilke typer af tilgængelighed, arkivserien findes i. I det viste eksempel findes den alene på papir, og det er derfor, den skal bestilles til en læsesal. Skulle det fremgå, at serien eller dele af serien er tilgængelig som skannet kopi, kan man via ”Læs arkivaliet” se skanningen direkte online. Bemærk ”Arkivinstitution” som angiver, hvor arkivalierne befinder sig (Rigsarkivet er København).

Arkivseriens indholdsoversigt

Arkivserien

Arkivserie:	Journalsager for Tysklandsarbejdere (Personsager 40 S) (1940 - 1945)
Arkivskaber:	Arbejdsdirektoratets 5. Kontor (1940-1945)
Arkivseriens navn:	Journalsager for Tysklandsarbejdere (Personsager 40 S) (Officielt)
Arkivseriens datering:	Dannelse: 1940 - 1945
Bemærkninger:	Enkeltager vedr. næsten 80.000 Tysklandsarbejdere.

Indholdsoversigt

Medietype: ?

Arkivinstitution: ?

Arkivseriens indhold: ?

Original, Papir m.m.

Rigsarkivet

Vis indhold

Søgetips

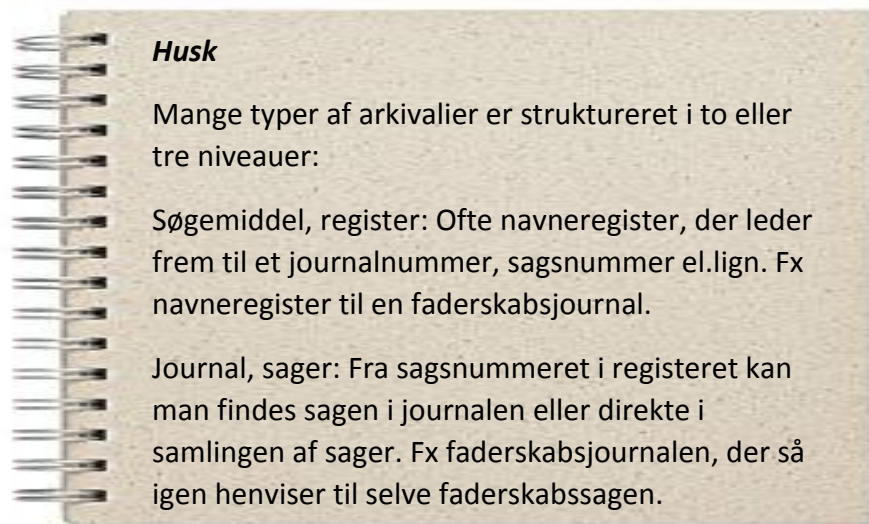
Det er ofte en god ide at starte med at søge lidt bredt, for derpå at forfine søgningen. Det gør man ved kun at skrive en del af navnet på en arkivskaber eller en arkivserie og derefter klikke på "søg". Fx vil søgning på "fader" give "faderskabssager", "faderskabsprotokol", "faderskabsjournal", "faderskabsanerkendelser" osv.

Det har ingen betydning om man skriver "å" eller "aa". Hvis man fx søger på "Århus" vil man også få vist alle de resultater, hvor der står "Aarhus" og omvendt. Der skelnes heller ikke mellem bogstaver med og uden accent (fx giver a, ä og á samme resultater).

Hvis resultatet har mange hits, kan man skrive lidt mere af navnet eller afgrænse søgningen tidsmæssigt ved at skrive et eller flere årstal i "Periode".

Et emne kan gennem tiden have skiftet navn. Fx hed "børnebidrag" tidligere "alimentation". De fleste navne er registreret med moderne retskrivning. Skriv evt. kun en del af navnet. Fx kan begge stavemåderne Ringkøbing og Ringkjøbing optræde i arkivskabernavne. Man finder begge stavemåder ved at søge på Ringk.

Har du skrevet betegnelsen for arkivserien i flertal? De fleste betegnelser for arkivserier er registreret i ental, fx Kopibog, ikke Kopibøger. Prøv at skrive arkivseriens navn i ental.

Bestilling af arkivalier

En arkivserie er pakket i en eller flere kasser (kaldet pakker). Når man trykker på "Vis indhold" ved en arkivserie, får man en oversigt over den eller de pakker, der indgår i serien.

Hvis arkivserien kan være i én pakke, er der ikke så meget at være i tvivl om. Er arkivserien i stedet fordelt i flere pakker, vil disse have et ordningsprincip, og man må så bestille de pakker, man mener er relevante. I eksemplet med tysklandsarbejdere er pakkerne ordnet efter et løbenummer (sagsnummer) for alle omfattede personer.

Arkivseriens pakker			
« 1 2 3 »			
Pakkenr.	Indhold fra 	Indhold til	Bestilling
1	40 S 1	40 S 64	Start bestilling
2	40 S 65	40 S 150	Start bestilling
3	40 S 151	40 S 235	Start bestilling
4	40 S 236	40 S 300	Start bestilling
5	40 S 301	40 S 385	Start bestilling
6	40 S 386	40 S 450	Start bestilling
7	40 S 451	40 S 525	Start bestilling
8	40 S 526	40 S 595	Start bestilling

Har man ikke et sagsnummer at gå ud fra, skal man starte med at finde et register, navneregister eller lignende, hvor man kan slå navnet op og finde sagsnummeret. Det gælder også tysklandsarbejderne i det viste eksempel, hvor der gennem Daisy kan findes og bestilles et navneregister.

Herefter trykker man på "Start bestilling" for en pakke ad gangen, og følgende skærbillede kommer frem.

Indtast bestillingsoplysninger

Vælg læsesal *

Ønsket første benyttelsesdato *

-

Tilladelser

Nogle arkivalier kræver særlig adgangstilladelse, hvis det arkivalie du er ved at bestille, kræver en sådan tilladelse vil du få en mail herom efter vi har modtaget din bestilling. Se bort fra disse felter medmindre du allerede har ansøgt om, og fået en tilladelse.

Tilladelse udstedt af Rigsarkivet

Tilladelse udstedt af donator

Der skal, som det fremgår, vælges en af Rigsarkivets fire læsesale. Her skal man være opmærksom på:

- Hvis man vælger læsesalen, der svarer til, hvor materialet befinder sig, vil der ikke være udfordringer med at få det frem til læsesalen.
- Hvis man vælger en anden læsesal, end den, hvor materialet befinder sig, er det et fjernlån, som tidligere omtalt. Man kan forsøge at fjernlåne det – hvis det ikke kan lade sig gøre, får man besked om dette efterfølgende.

Feltet "Ønsket første benyttelsesdato" har ikke den store betydning, men skal udfyldes. Normalt vil materialet bliver fundet frem til læsesalen, så hurtigt det lader sig gøre. I København skal arkivalier bestilles 3-5 dage i forvejen, mens de andre afdelinger af Rigsarkivet har kortere ekspeditionstid, i nogle tilfælde samme dag.

De to nederste felter skal alene udfyldes, hvis der er tale om bestilling af materialer efter godkendt ansøgning.

Man trykker nu "Bestil". Når materialet er klar på læsesalen, får man besked gennem en email, der sendes til bestilleren.

Danmarks administration

Når man skal søge efter arkivalier, er det en god ide at vide, hvem der kan være arkivskaber. Det gør det nemmere at indsnævre søgningen. Her er et overblik over nogle af de administrative enheder, og hvad der hører under disse.

I århundreder har den danske forvaltningsstruktur bestået af tre niveauer. Øverst centraladministrationen i umiddelbar nærhed af landets konge og regering, dernæst det

regionale niveau (lens- og efter 1662 amtsforvaltningen) og endelig lokalforvaltningen på herreds-, sogne- og gods niveau. Under enevælden befandt der sig bortset fra præsterne næsten ingen fuldtidsansatte, statslige embedsmænd på lokalt niveau, og ikke mindst derfor kom amtsforvaltningen til at spille en meget vigtig rolle.

Arkivalie	Typisk arkivskaber (tilføj geografisk navn)	Typiske arkivserier
Kirkebøger	Sogn	Kirkebog
Folketællinger	Danmarks Statistik	Folketælling
Ejendomsoplysninger	Byfoged Herredsfoged Birkedommer Tinglysning Civilret	Skøde- og panteprotokol Realregister Matrikelregister Navneregister til skøde- og panteprotokol / realregister
Skifter	Byfoged Herredsfoged Amt	Skifte Dødsanmeldelsesprotokol
Faderskab til 1919, anerkendt	Amt	Alimentationsprotokol Almindelig Journal evt. blot Journal Journalsager evt. Alimentationssager
Faderskab til 1919 ved dom	Herredsfoged Birk Byfoged	Tingbog Justitsprotokol Politiprotokol
Faderskab efter 1919	Amt Ret Politi	Alimentationsprotokol Journal Journalsager eller Alimentationssager Civilretten Politiprotokol

Adoption til 1848	Danske kancelli	Registrant/registrantsager
Adoption 1848-1923	Justitsministeriet	Registrant Journalregister Journalsager
Adoption 1923-1947	Amt Justitsministeriet	Journal, journalsager m.v. Blanketregnskaber Bilag til blanketregnskaber
Adoption København fra 1923	Københavns Overpræsidium	OJ-register Generalkartotek mænd OJ-Journal OJ-sager Bilag til blanketregnskaber
Skilsmisse ved dom til 1919	Herredsfoged Birk Byfoged	Navneregister Justitsprotokol / Politiprotokol Domprotokol Justitsdokumenter / Dokumenter til politiprotokol
Skilsmisse ved dom efter 1919	Civilret	Sagliste for borgerlige sager Dombog for borgerlige sager Borgerlige sager, evt. Ægteskabssager
Skilsmisse ved bevilling	Danske Kancelli Justitsministeriet Amt	Blanketregnskaber Journal/journalsager
Skilsmisse København, dom	Hof- og Stadsretten Justitskontoret Københavns Byret	Register over civile og kriminelle sager Register over civile sager Domprotokoller Pådømte sager Dombog/Retsbog

Skilsmisse København, bevilling	Danske Kancelli Justitsministeriet Københavns Overpræsidium	Blanketregnskaber
Dødsattester	Sundhedsstyrelsen	Dødsattester
Indfødsretssager til 1848	Danske Kancelli	Naturalisationspatenter
Indfødsretssager 1848-1967	Indenrigsministeriets 1. Kontor	Indfødsretsmatrikel
Navneændring til 1848	Danske Kancelli	Register til registrant Registrant Registrantsager
Navneændring 1848-1903	Justitsministeriet 1. Ekspeditionskontor	Registrant Journalsager
Navneændring 1903-1961	Byfoged Herred Birk Politi	Navneforandringsprotokol Navneforandringsager Navneforandringer

Husk

På siden digdag.dk kan man vælge et årstal og se alle Danmarks administrative inddelinger (såsom lægekredse, amter, udskrivningskredse/lægd, sogne og retskredse).

Det er muligt at se flere kort samtidigt, for eksempel sogne og lægekredse.

At sidde og læse de originale arkivalier på arkivet er en helt anden oplevelse end at se det på en skærm (foto: Rigsarkivet)

Lokalarkiver

Der er naturligvis andre arkiver end Rigsarkivet, der kan være relevante, når man skal lede efter arkivalier. Generelt gælder det for disse arkiver, at man altid kan kontakte dem for at høre, om de er i stand til at hjælpe med et spørgsmål. De vil stort set altid være behjælpelige og kan oplyse, om de har nogle af de informationer, man er ude efter. Nogle vil foreslå, at man kommer og besøger arkivet, og det må man så overveje, mens andre er villige til at sende kopier af det, de finder.

Alle arkiver har et registreringssystem, hvor større eller mindre dele af deres samlinger er registreret. Svarende til, at Rigsarkivet anvender systemet Daisy. I mange tilfælde er arkivernes registreringsdatabaser tilgængelige, og man kan derfor selv søge efter bestemte arkivalier. Men for at være sikker på, at man ikke har overset noget, er det en god ide at kontakte arkivet.

Der er i Danmark et meget stort antal lokalarkiver, antagelig mere end 500. Mange lokalarkiver er oprettet og drives primært af frivillige, og deres rødder går tit tilbage til de sogne, der er i Danmark. I dag arbejder mange lokalarkiver sammen inden for de respektive kommuner.

Ifølge arkivloven skal hver kommune have et arkiv, hvor kommunens egne arkivalier bliver afleveret og opbevaret (ifølge §7, hvorfor disse arkiver også kaldes for §7-arkiver). I de fleste kommuner kaldes dette arkiv for Stadsarkivet, men der ses også andre betegnelser som Byarkivet, eller arkivalierne opbevares simpelthen i kommunens eget arkiv.

Der er lokalarkiver over hele landet, og søger man informationer om et sted eller en person i lokalområdet, skal man finde frem til det lokalarkiv, der dækker området. Det kan man for eksempel gøre på følgende måder:

- Brug Google eller en anden søgemaskine og søg efter lokalområdet/byen og ordet "lokalarkiv". Så vil man næsten altid finde det relevante lokalarkiv.
- På hjemmesiden: www.danskearkiver.dk finder man i den øverste menu en "Arkivvejviser". Denne kan man anvende til at lokalisere det nærmeste lokalarkiv. På hjemmesiden www.dkarkiver.dk kan man under "Medlemsoversigt" se en oversigt over de fleste stadsarkiver i Danmark.

Lokalarkiverne indsamler i sagens natur materiale fra lokalområdet. Det vil typisk være materiale fra privatpersoner eller fra lokale organisationer og institutioner. Derudover har lokalarkiverne ofte reference-materiale i form af udgivet litteratur m.v.

Her er nogle typiske arkivtyper i lokalarkiverne:

- Lokale vejvisere og telefonbøger
- Lokale skattemandtal/skattelister (fra 1860 til 1960 blev der i mange byer udgivet skattelister over borgernes bidrag af skat til kommunen)
- Fotoarkiver – både steder og personer
- Lokale aviser, evt. søgemidler til disse
- Erindringsmateriale
- Skoleprotokoller
- Politivæsen
- Fattigvæsen
- Begravelsesvæsen
- Ejendoms- og matrikeloplysninger over områdetets matrikler, evt. med ejerrækker
- Oplysninger om lokale børnehjem, hospitaler, sanatorier, plejehjem etc., men sjældent patientjournaler eller personjournaler

Et stort antal af lokalarkiverne anvender et registreringssystem, der hedder Arkibas. Det er ikke alle arkivalier, der er registreret i dette system, men mængden vil selvfølgelig øges, som tiden går.

Der er lavet en fælles, samlet søgeindgang til de mange lokalarkivers registreringer i Arkibas gennem hjemmesiden arkiv.dk. Specielt er mange fotos gjort tilgængelige på denne side, og man kan her søge og måske finde fotos af de personer og steder, man er interesseret i.

Desuden kan man gennem arkiv.dk også søge i mange af arkivsamlingerne for at se, hvad det lokale arkiv ligger inde med af arkivalier.

Stadsarkivet i Kolding ligger på den nedlagte Sct. Nicolai skole

Konklusioner

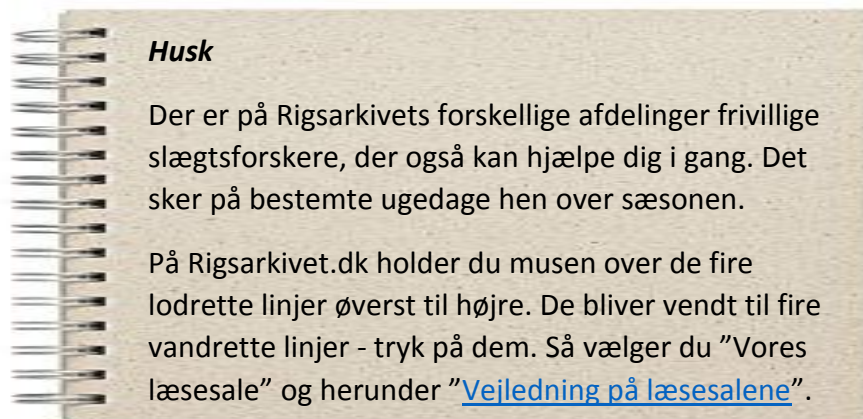
Det er meget almindeligt at have "arkivskræk". Der er mange spørgsmål til, hvordan man gør, og kan man nu finde det rigtige. Hertil kommer, at Rigsarkivet har ret begrænsede åbningstider, og at man ofte må rejse efter det, da man ikke nødvendigvis bor lige rundt om hjørnet fra arkivet.

Når man arbejder med slægtsforskning, kan man næsten ikke undgå at komme ud for oplysninger, der ikke ligger online, og som kræver, at man undersøger dem på arkivet i originale

arkivalier. Det kan være tilfælde, hvor arkivalierne ikke er online, fordi de er for nye (fx folketællingerne fra 1950 og frem eller nyere kirkebøger). Det kan også være tilfælde, hvor arkivalierne endnu ikke er blevet skannet (fx nogle af amtsarkiverne med faderskabsager). Eller det kan være tilfælde, hvor arkivalierne er så specielle, at der ikke er udsigt til en digitalisering (fx privatarkiverne).

En stor del af de relevante arkivalier befinder sig hos Rigsarkivet, enten i København, Viborg, Odense eller Aabenraa. Og har man behovet, bør man bestemt overveje at tage til arkivet for at finde nogle af de oplysninger, man ellers ikke ville kunne finde. Det hjælper slægtsforskningen fremad og desuden får man et andet forhold til arkivalierne, når man sidder og har dem mellem hænderne.

Der er god hjælp at hente gennem Rigsarkivets egne vejledninger. Dem finder du på rigsarkivet.dk under "Brug og udforsk" og derefter "Rigsarkivets vejledninger A-Z". Har man, efter at have læst om det, stadig spørgsmål til, hvordan man finder det rigtige, kan man roligt kontakte Rigsarkivets arkivarer – de er rigtig flinke til at hjælpe en på vej.

5

Hvem var faren til dette barn?

Langt de fleste børn i Danmark er født i ægteskab, og dermed vil der stort set altid være anført en far til barnet i kirkebogen. Det gælder 90-95 % af børnene, afhængigt af, hvilket århundrede, der er tale om. Igennem 1800-tallet steg andelen af børn født uden for ægteskab.

Derfor er det også klart, hvem vi som slægtsforskere skal antage må være far, idet vi anvender den kendte antagelse fra Romerretten, "pater est quem nuptiæ demonstrant". Det vil sige, at ægtemanden må antages at være far til børnene, der er født i ægteskabet, med mindre det kan bevises, at han ikke er det. Her skal det tilføjes, at en historie i familien om en anden far ikke er noget bevis, heller ikke selv om man ser argumenter som: "hvorforskulle min mormor lyve?". Erindringer er gjort af et skrøbeligt stof. Troværdigheden er større med skriftlige kilder (helst samtidige) eller DNA-analyser.

Samme princip gælder for børn født uden for ægteskab, hvis der er en far, der er dømt ifølge rettens afgørelser (fx faderskabssag), en far, som har erkendt faderskabet, eller en "udlagt barnefar". Selv om det i alle tilfælde er behæftet med usikkerhed, tager man udgangspunkt i det oplyste, medmindre der er dokumentation for andet.

I dette kapitel ser vi nærmere på, hvordan man kan finde oplysninger om faren, særligt hvis der ikke er oplyst nogen far til barnet i kirkebogen, eller hvor man er usikker på, om det er den korrekte. Faktisk ser vi også på moren, for på Fødselsstiftelsen i København kunne kvinder frem til 1936 føde børn helt anonymt, så her kan det også være, at morens identitet er ukendt.

Børn født i ægteskab

Som nævnt er langt de fleste børn født i ægteskab, og der vil derfor stort set altid være oplyst en far, der er morens ægtemand. Det er ikke altid korrekt – sidespring er kendt gennem alle tider – så selv om man må regne med ægtemanden som far, vil der være tilfælde, hvor det faktisk ikke er tilfældet – det vi kalder for ”falske fædre”.

Men hvor udbredt er det egentlig? Blandt slægtsforskere har man set mange tal smidt på bordet, og der bliver nævnt helt op til 30 % af børn, der ikke har den far, de tror. Det er faktisk et svært spørgsmål at undersøge, idet man før brugen af DNA havde begrænsede muligheder for med sikkerhed at fastslå et faderskab. Efter fremkomsten af DNA-tests er det til gengæld vanskeligt at sikre sig, at en statistisk undersøgelse rammer helt repræsentativt (dvs. tilfældigt udvalgte personer).

Et forskerhold fra John Moores Universitet i Liverpool gennemgik i 2005 et stort antal eksisterende undersøgelser fra hele verden om de falske fædre. Blandt de mange undersøgelser varierede andelen af forkert antagne fædre fra 0,8 % til 30 % med en klar tendens til, at jo mere repræsentativ undersøgelsen var, desto mindre var andelen. Lægges der størst vægt på de analyser, der er baseret på de mest repræsentative undersøgelser, bliver tallet omkring 1-2 % af børn, der ikke har den far, der står i kirkebogen.

Der er altså al mulig grund til at holde fast i, at man som slægtsforsker går ud fra, at personen, som er nævnt i kirkebogen som far, faktisk også er far – med mindre man har andre helt konkrete og skriftlige kilder, der peger på andet. En påstand om en anden far end den, der er nævnt i kirkebogen, bør som hovedregel kunne underbygges af DNA-analyser, som beskrives senere i dette kapitel.

Faderskab

Det var i 1700-tallet og tidligere strafbart at få et barn uden for ægteskab. Ved en forordning fra 1617 bestemtes det, at både manden og kvinden ved simple lejermål skulle betale lejermålsbøder, han 12 og hun 6 rigsdaler, og frem til 1763 stå åbent frem i kirken og skrifte. Ved simpelt lejermål var ingen af forældrene gift. Hvis manden derimod var gift – eller der var tale om gentagne lejermål – var der som regel en skærpet straf. Fra 1763 blev det åbenbare skrifte afskaffet, og bøderne for lejermål blev i al væsentlighed afskaffet i 1812.

Af hensyn til bødestraffen skulle kvinden ved dåben oplyse, hvem der var far til det uægte barn, hvilket omhyggeligt blev ført ind i kirkebogen, så han også kunne blive indberettet (udlagt barnefader). Men ud over bøden havde faren til 1763 ingen forpligtelser over for barnet.

Ved forordningen af 14. okt. 1763 kunne manden, hvis han anerkendte faderskabet, pålægges at betale alimentationsbidrag (bidrag til barnets underhold) indtil barnets 10. år. Dette ændredes i 1839 til 14. år og i 1888 til 18 år. I dag er grænsen 24 år, hvis barnet er under uddannelse.

Den ugifte mor og hendes barn skulle under alle omstændigheder hjælpes (fattigforsørgelse). Pligten påhvilede frem til 1844 det sogn, hvor barnet blev født, men fra 1844 påhvilede forsørgelsespligten det sogn, hvor moderen opholdt sig 10 måneder før fødslen. Fra 1844 ses derfor i kirkebogen som regel oplysning om moderens opholdssted 10 måneder før fødslen. Det kunne også give et fingerpeg om, hvor faren befandt sig, men dog en usikker antagelse.

Fra 1888 garanterede det offentlige for betaling af alimentationsbidraget til barnet, hvis faren ikke var i stand til at betale. Og med lov nr. 73 af 21. april 1892 blev det bestemt, at alle faderskabssager, også rent private aftaler, skulle godkendes af amtet.

Fra 1908 ændredes lovgivningen, således at oplysninger om faren var en forudsætning for offentlig hjælp. Dette blev ændret i 1937, hvorefter faderskabet skulle søges fastslået, blandt andet ved hjælp af blodprøver. Herefter havde moren pligt til at rejse en faderskabssag, hvis faderskabet ikke blev frivilligt anerkendt. Dog kunne moren bede om fritagelse om at oplyse farens navn, hvis hun i øvrigt selv kunne forsørge barnet uden hjælp fra det offentlige.

Der er således tre hovedscenarier for fastlæggelse af faderskabet for børn født uden for ægteskab:

- Moren har – på trods af skiftende lovgivninger – ikke villet oplyse, hvem der var far til et barn født uden for ægteskab (eller hun har ikke vidst det, fordi hun har været sammen med flere mænd i det, der kaldes avlingsperioden). Dette omfatter også de børn, der er født på Fødselstiftelsen i København eller Fødselsanstalten i Århus, hvor moren ikke har villet oplyse farens identitet. Og det omfatter de få tilfælde, hvor moren er fritaget for at oplyse farens identitet, fordi hun selv kan forsørge barnet uden offentlig støtte. I alle disse tilfælde er der ikke oplyst nogen far i kirkebogen eller andre kilder, og DNA er nok den eneste metode til at finde en sådan far.
- Faren til et barn født uden for ægteskab har erkendt faderskabet (uanset om han var far eller ej). Fra slutningen af 1800-tallet vil der være en registrering af, hvem faren var, og der vil være en alimentationssag. Faren navn vil således fremgå af kirkebogen, og hvis dette ikke er tilfældet, vil det kunne findes i fx amtsjournalen (alimentation). Som udgangspunkt må man regne med, at vedkommende er faren, medmindre en DNA-analyse viser noget andet.
- Moren har peget på en eller flere mænd, der kan være far til barnet, men ingen af dem har umiddelbart villet anerkende faderskabet (hvilket meget ofte var tilfældet). Her vil der være en faderskabssag, der er en retssag, som findes dokumenteret i retsprotokollerne. Desuden kan der være oplysninger i politiprotokollerne vedr.

afhøringer. Den mand, der bliver dømt til at betale børnebidraget (alimentation) må man regne som far, medmindre der er dokumentation for andet. Bliver flere mænd dømt som far "in solidum", dvs. retten har ikke kunnet afgøre, hvem af dem, der er far, bliver de alle dømt til at betale alimentationsbidrag (moren modtog dog kun det ene bidrag, resten gik i statskassen). Det kan derfor ikke afgøres, hvem der faktisk er faren med andet end en DNA-analyse.

*Karen Jensen, 29 år fra Korup.
Fotograferet til Odense Politis album
med mistænkelige personer. Var mor
til 3 uægte børn og boede i et fattighus
i Korup (arkiv.dk)*

Husk

Uanset, hvem der står som far til et barn i kirkebogen eller i arkiverne, kan det i sidste ende kun afgøres med absolut sikkerhed gennem DNA-analyser. Dermed er der risiko for, at man er nødt til at skrive dele af sit slægtstræ om.

Faderskabssag

Faderskabssager (også kaldet paternitetssager) er en vigtig kilde til at fastslå, hvem faren til et barn er. I sidste ende har man aldrig kunnet tvinge en kvinde til at navngive faren til et barn, og ved mange børn født uden for ægteskab er der ikke i kirkebogen nævnt nogen far. Men selv om faren ikke er nævnt i kirkebogen ved fødslen, kan der alligevel godt være en faderskabssag.

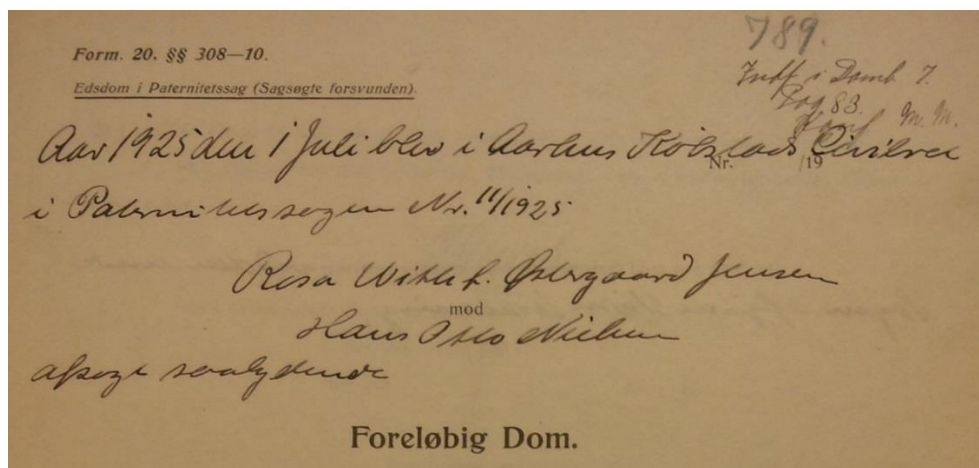
Hvis ingen vedkendte sig faderskabet til barnet, kunne der fra 6 uger før den forventede fødsel og frem til 5 år efter fødslen indledes en faderskabssag. Det var en sag ved domstolene (efter 1919). I en typisk sag vil man kunne finde, at en læge fastslog "avlingsperioden", altså den periode, hvor barnet kunne være undfanget. Politiet afhørte moderen om hendes forhold i denne periode, og potentielle fædre blev afhørt om deres syn på sagen.

Det er næppe overraskende, at mange mænd, der blev afhørt om at være far til et barn, i hvert fald i første omgang nægtede faderskabet. De kunne have mange "gode" grunde til, at de ikke kunne være faren, blandt andet ved at hævde, at moren havde været sammen med andre mænd i avlingsperioden.

Indtil man begyndte at anvende DNA som bevisførelse – hvilket reelt er den eneste sikre metode til at fastslå et faderskab – anvendte man blandt andet blodtypebestemmelse for barn og potentielle fædre for at hjælpe med at udelukke kandidater. Fra 1937 blev blodtypebestemmelse obligatorisk. Ud fra denne analyse og sagens oplysninger i øvrigt, skulle retten så bestemme, hvem der var den mest sandsynlige far til barnet.

Når faderskabet var fastslået – så godt man kunne – skulle bidragets størrelse fastlægges. Faren kunne dog, som barnet blev ældre, ansøge om nedsættelse af børnebidraget, og man ser i sagerne som regel hjerteskerende breve fra faren om, hvor ringe økonomiske forhold han har. Omvendt kunne moren ansøge om ekstra tilskud til fx konfirmation af barnet.

Det hændte ikke sjældent, at farens børnebidrag udeblev, og så skulle det sogn/den kommune, hvor moren boede, hjælpe med økonomisk støtte. Samtidig blev faren af politiet rykket for bidrag, og i sidste ende kunne faren komme i fængsel for at afsone bidraget.

Starten af dommen i faderskabssag 11/1925 fra Aarhus Købstads Civilret

Faderskabssager og alimentationssager findes på Rigsarkivet, og de skal som udgangspunkt findes i amtets arkiver. For at finde alimentationssager skal man kende morens navn og vide, hvor hun boede, og også gerne farens navn og bopæl. Bemærk, at forholdene for København var anderledes og behandles særskilt efterfølgende.

Man skal starte med kirkebogen, da der ofte er en reference til en faderskabssag, og så har man et startpunkt for sine undersøgelser.

Derefter skal man undersøge de specifikke arkivalier. Nogle af amtsarkivalierne findes online, mens andre ikke er det. Det varierer desuden fra amt til amt, og det ændrer sig, efterhånden som arkivalierne bliver skannet og lagt online. Det er derfor en god idé at finde arkivalierne i Rigsarkivets søgesystem Daisy og derigennem konstatere, om de er online eller skal bestilles til en læsesal.

Det er en særlig udfordring, at en faderskabssag blev ført i det amt og den retskreds, hvor faren boede, og da man som udgangspunkt ikke kender faren, kan det være svært. Et godt gæt er, at faren boede i samme amt som moren, og man bør derfor altid starte med det pågældende amt. Og ellers må man i gang med at søge i tilstødende amter eller amter, hvor man har en idé om, at faren boede.

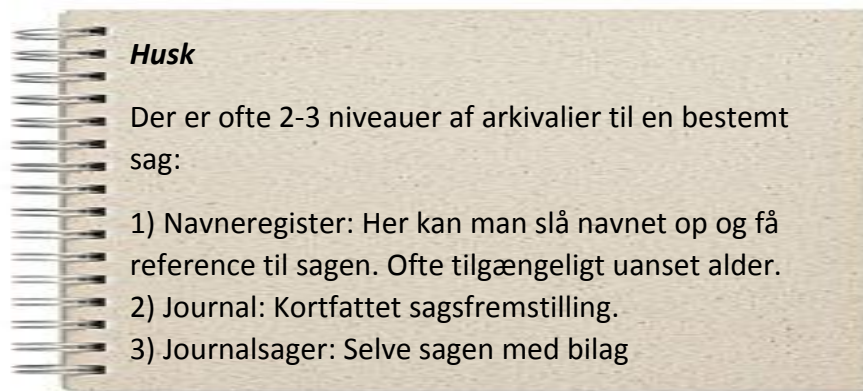
Tilsvarende forholder det sig med alimentationssager, når disse blev fastlagt af amtet og ikke i selve faderskabssagen. Alimentationssager blev ført af det amt, hvor moren boede, og man har derfor ofte bedre mulighed for at bruge dette som indgang, når man kender morens bopæl fra kirkebogen.

Arkivalie/indgang Periode: 1797-1919 Undtagen København	Typisk arkivskaber	Typiske arkivserier
Faderskab anerkendt	Amtsarkivalier for det amt, hvor faren boede (start evt. med det amt, hvor moren boede).	Alimentationsprotokol Almindelig Journal, evt. blot Journal Journalsager, evt. Alimentationssager
Faderskab ikke anerkendt	Sagen behandles ved retten, det vil sige herredsfoged, birk eller byfoged.	Tingbog Justitsprotokol Politiprotokol Evt. navneregister

Arkivalie/indgang Periode: 1919-1970 Undtagen København	Typisk arkivskaber	Typiske arkivserier
Faderskabssag ved amtet	Faderskabssager blev i reglen ført i det amt, hvor faren boede. Kender du ikke farens navn og bopæl, er det oplagt at starte med det amt, hvor moren boede.	Alimentationsprotokol Almindelig Journal, evt. blot Journal Journalsager, evt. Alimentationssager
Faderskabssag ved retten	Retten/byretten/civilretten m.v. Undersøg både morens og farens retskreds.	Sagliste for Civilretten, evt. sagliste for faderskabssager Dombog for Civilretten, evt. dombog for faderskabssager
Faderskabssag, politiets akter	Politiet i morens retskreds	Politiprotokol Politiprotokol for faderskabssager, evt. faderskabsprotokol

Arkivalie/indgang København	Typisk arkivskaber	Typiske arkivserier
Før 1858	Sagen befinder sig på Københavns Stadsarkiv	Rådstuens arkiv
1858-1872	Københavns Overpræsidium	Navneregister til OJ-Journal OJ-journal og OJ-sager
1873-1973	Københavns Overpræsidium	Navneregister til AJ-Journal AJ-journal og AJ-sager
Dog 1938-1952 for børn født i København	Københavns Overpræsidium	Navneregister til FJ-Journal FJ-journal og FJ-sager
Kartotek over alle fædre i sager fra og med 1927	Københavns Overpræsidium	Generalkartotek, mænd
Kartotek over alle mødre i sager fra og med 1947	Københavns Overpræsidium	Generalkartotek, kvinder

Når man finder en faderskabssag, vil man derigennem få farens identitet, det vil sige navn, fødselsdato og adresse. Derudover kan man finde en række bilag og domsdokumenter, der ofte giver mange detaljer om sagen, lige ned til præcist hvor barnet er avlet.

Udlagte barnefædre

Som tidligere nævnt blev den ugifte mor til et barn afkrævet forklaring på, hvem der var far til barnet. Dette betyder, at der i kirkebogen ved børn født uden for ægteskab meget ofte er en ”udlagt barnefar”, som er identificeret ved navn og måske også stilling og bopæl.

Når man støder på en sådan udlagt barnefar, melder der sig tit to spørgsmål:

1. Er det nu også den rigtige far, der er anført?
2. Hvordan finder jeg identiteten på den pågældende person, hvis oplysningerne er lidt sparsomme?

Ad 1: Er den udlagte barnefar den korrekte?

Vi må som nævnt i indledningen til dette kapitel som udgangspunkt antage, at det er den korrekte far – det står i kirkebogen. Desuden viser al historisk forskning, at det rent faktisk i langt de fleste tilfælde også er den korrekte far. Man skal i øvrigt undersøge, om forældrene efterfølgende blev gift, da der kan være tale om et fast par, som bare ikke nåede at blive gift, inden de fik deres første barn.

Selvfølgelig findes der eksempler på kvinder, der ikke var meget for at oplyse den rigtige far til et barn født uden for ægteskab – måske fordi faren var gift eller ikke ønskede sit navn frem. I sådanne tilfælde ville hun måske opdigte et navn, og det kunne typisk være en omrejsende person med et almindeligt navn – dem ville myndighederne alligevel aldrig kunne finde. Det kan slægtsforskeren så heller ikke, så sådanne flygtige personer kan være et tegn på, at den udlagte barnefar måske ikke er den korrekte.

Men de falske fædre er langt fra det normale. Historikeren Agnete Birger Madsen har undersøgt 134 fødsler uden for ægteskab i perioden 1830 til 1880 i to jyske landsogne,

Janderup i Ribe Amt, og Sankt Hans i Hjørring Amt. Undersøgelsen viser, at stort set alle de ugifte mødre var enten hjemmeboende hos deres forældre eller tjenestepiger på gårdene i området. De udlagte fædre var tjenestekarle på gårdene med enkelte undtagelser. Undersøgelsen afslører, at der kun var én enkelt ud af de 134 fødsler, hvor det viste sig, at den udlagte barnefar ikke var den rigtige far, men havde taget faderskabet på vegne af gårdmanden.

En anden lille undersøgelse er gennemført af denne bogs forfatter, der har efterlyst eksempler på udlagte barnefædre, der er blevet underkastet en DNA-analyse. Her viser det sig, at 7 ud af 7 udlagte barnefædre faktisk var de korrekte fædre til børnene.

Diverse konspirationsteorier og historier fra familien kan man desværre ikke bruge til så meget. I sidste ende må man sige, at det kun er en DNA-analyse, der kan give det sikre svar på spørgsmålet.

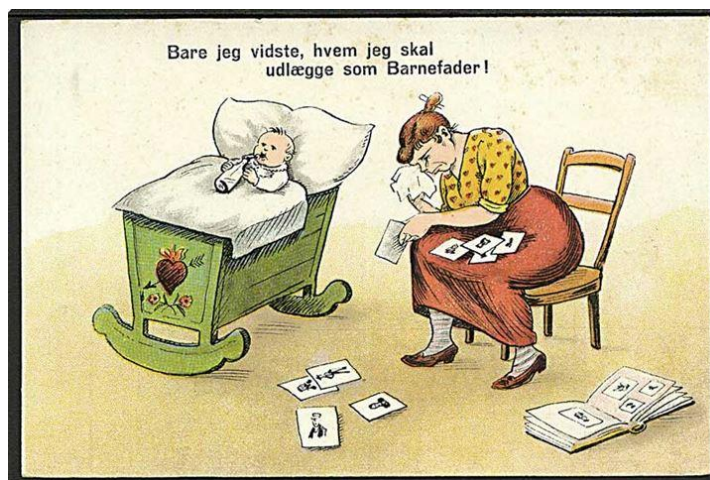
Ad 2: Hvordan finder jeg identiteten på den udlagte barnefar?

Med antagelsen om, at det er den udlagte barnefar, der reelt er far til barnet, er man alligevel ikke i mål. For hvem var "tjenestekarl Hans Jensen fra Sjølund", hvis han er anført som den udlagte barnefar?

Det kan være svært at finde en sådan person, og det bedste hjælpemiddel kan være folketællingerne – og især, hvis undfangelsen af barnet skete i et folketællingsår eller lige deromkring. Så må man gennemgå folketællingen for at se, om der er en person, der matcher beskrivelsen. Nogle gange er der anført, hvilken gård manden gjorde tjeneste på, og det hjælper noget på det. Det er bedst at tage en folketælling, der ligger før graviditeten, da mændene havde en tendens til at flytte væk fra området, når de blev stillet over for udsigten til et barn (i nogle tilfælde helt til USA).

Andre muligheder – måske i kombination med folketællingen – er at gennemse de tilgangs- og afgangslister, der findes for landsogne frem til ca. 1874, og derudover tjekke lægdsrullen for sognet.

Endelig skal man for en god ordens skyld tjekke, om moren senere blev gift med en mand med samme navn – for så kan det være ham.

Fødselsstiftelsen og Fødselsanstalten

Fødselsstiftelsen i København (senere Rigshospitalet) blev oprettet i 1750, og her kunne kvinder føde anonymt og få gratis lægehjælp. Formålet var at undgå drab på nyfødte, og moren blev lovet anonymitet til "evig tid". Denne regel blev dog ændret i 2007.

Frem til 1908 kunne kvinderne føde et barn helt anonymt – ikke engang Fødselsstiftelsen kendte morens identitet. Fra 1908 fik kvinderne pligt til at oplyse deres navn, som så blev skrevet i den hemmelige protokol. På denne måde kunne man underrette slægtninge mv., hvis

kvinden skulle dø i barselseng. Denne ordning varede indtil 1937, hvorefter det ikke længere var muligt at føde barnet anonymt.

I 1910 oprettedes i Aarhus Fødselsanstalten i Jylland, hvor mødre på samme måde som på stiftelsen i København fik tilbud om fødested og ophold i den første tid efter fødslen. Anstalten varetog også pleje af børn, som skulle adopteres eller sættes i pleje. Fødselsanstalten i Jylland tilbød dog ikke at hemmeligholde morens navn.

Fødselsanstalten i Jylland (Århus) omkring indvielsen i 1910. Her kunne ugifte kvinder – som ved Fødselsstiftelsen i København – føde deres børn og gratis bo på et pleje- og spædbørnehjem. 190.000 børn er født her gennem tiden.

Selv om morens navn måtte være kendt ved fødslen på Fødselsstiftelsen, blev mange børn født af ugifte mødre, som enten ikke ville eller ikke kunne oplyse et navn på faren. På denne måde ligner sagerne de tidligere nævnte sager om ukendte fædre, og man bør undersøge eventuelle faderskabssager og alimentationssager.

Derudover skal det nævnes, at der netop ved Rigshospitalet findes såkaldte paternitets-erklæringer fra fædre, der gav lov til, at barnet fik farens efternavn. Finder man derfor et barn født med ukendt far, men med et efternavn, der ikke er morens, bør man tjekke disse paternitetserklæringer, der på Arkivalieronline findes frem til 1921 (under Arkivalieronline > Social- og sundhedsvæsen > Fødselsstiftelsen > Paternitetserklæringer).

FN. 91317
II

Undertegnede, der er Fader til det af Pigen
Sophie Karoline Olsen

i Rigshospitalet d. 29/9 1911 fødte ^{Drenge}~~Pige~~ barn, giver her-
ved Tilladelse til, at det maa faa mit Efternavn.

København, d. 15/10 1911

Navn: Robert Carlsen

Stilling: Brobygger

Bopæl: Nannasgade 24-1 Sal

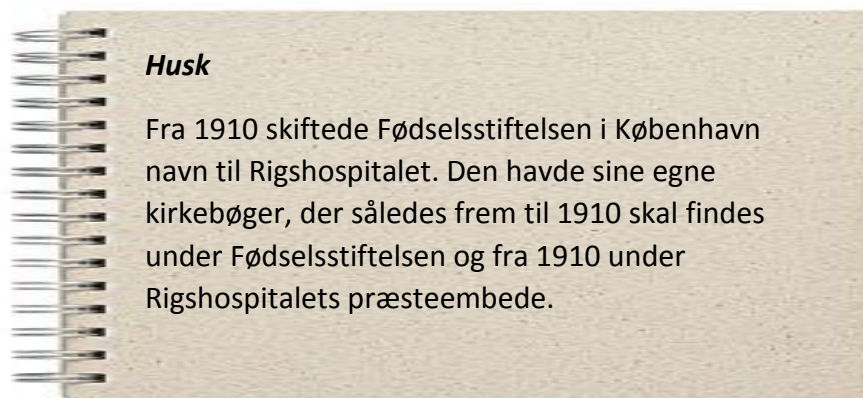
Paternitetserklæring, hvor Robert Carlsen i 1911 giver tilladelse til, at hans barn, født af pigen Sophie Karoline Olsen, må bære hans efternavn.

Hvis morens navn ikke er nævnt i Fødselsstiftelsens/Rigshospitalets kirkebog, kan det anbefales at tjekke den såkaldte udsætterprotokol, der indeholder oplysninger om, hvortil barnet blev udleveret (fx plejeforældre). Efter 1812 kom barnet ofte i pleje hos den biologiske mor, og derfor kan udsætterprotokollen indeholde oplysninger om den anonyme mor.

Efter 1908 har man følgende muligheder for at identificere den anonyme mor:

- Udsætterprotokollerne frem til 1918: Disse indeholder oplysninger om, hvem barnet er udleveret til (fx plejeforældre) samt oplysninger om morens navn, bopæl m.v. Det kan anbefales, at man først finder fødslen i Hovedprotokollen, hvor der er anført henvisningsnummer til udsætterprotokollen.
- Protokol over ugifte fødende fra 1908 til 1937: Denne protokol giver navnene på de hemmeligt fødende kvinder, ordnet kronologisk efter barnet fødsel.

De nævnte særlige protokoller findes på Arkivalieronline i gruppen "[Social- og Sundhedsvæsen](#)" og derunder "[Fødselsstiftelsen](#)".

Mødrehjælpen og diskrete ophold

“Foreningen for ulykkeligt stillede Mødre” og “Foreningen for enligtstillede nødlidende Kvinder med Børn” blev slået sammen i 1924 og fik navnet Mødrehjælpen. Det var fortsat en privat organisation i København, men fra slutningen af 1930'erne kom der også afdelinger til Aarhus og Odense.

I 1939 blev Mødrehjælpsloven indført, og dermed blev Mødrehjælpen en del af det offentlige system. Der blev oprettet 14 mødrehjælpsinstitutioner, og målgruppen blev udvidet til også at omfatte gifte kvinder.

Mødrehjælpens opgave var at vejlede kvinder i forbindelse med graviditeten, fødslen og rollen som mor samt give rådgivning af personlig, social, juridisk, pædagogisk og sundhedsmæssig art.

En Pige,
der venter sin Nedkomst, kan faa Ophold
hos **Frederikke Ejmander**, Hallingskøv-
vej 1, Svendborg. (3214)

Ophold og Adoption ønskes.

En ung, dannet og pæn Pige af god
Familie, som venter sin Nedkomst først i
September, ønsker Ophold paa et roligt
Sted. Samtidig ønskes Adoption mod
en god Udbetaling en Gang for alle.

Hallingskovvej 1 var et stort hus med mange værelser. I 1904 flyttede et ægtepar ind i huset. Manden Johan Walfred Ejmander var fra Sverige, og hustruen Anna Hansine Frederikke Hansen var født i Oure. Han står opført som gasværksarbejder og senere murerarbejdsmand, og hun var husmor. Fra 1908 til 1920 blev der født 61 børn på denne adresse!

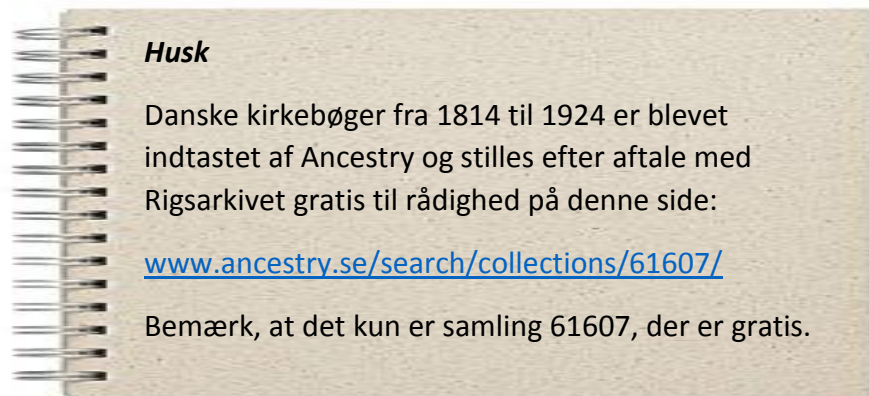
Da Mødrehjælpen ofte hjalp de ugifte mødre under deres graviditet, herunder med juridisk rådgivning i forhold til barnets far, indeholder organisationens arkiver ofte oplysninger om barnefaren og dennes bopæl. I arkiverne er der bevaret mange sager om hjælp i forbindelse med en forestående faderskabssag (de såkaldte hvide sager) indtil Mødrehjælpens ophør i 1976.

Man kan finde Mødrehjælpens sager i Rigsarkivets søgesystem Daisy ved at søge på [Mødrehjælpen](#) som arkivskaber.

I andre tilfælde blev den unge, gravide pige sendt på et såkaldt "diskret ophold" et andet sted i landet for at føde sit uægteskabelige barn. I de gamle aviser fra først i forrige århundrede og frem til midten af århundredet ses mange annoncer med overskrifter som "Diskret ophold", "Adoption", "Nedkomst" m.v. Det kunne være ægtepar, der ikke selv kunne få børn, og som tilbød ophold mod efterfølgende adoption. Andre fødte barnet og satte det i pleje hos familien, hvis det var muligt.

Har man i sin familie en sådan fødsel, hvor barnet ikke ses født i det sogn, hvor pigen boede (ofte hos forældrene), har man behov for at finde ud af, hvor barnet blev født, for at tjekke, hvad der måtte stå i kirkebogen om faren. Dette er dog ikke nemt, da der var hundredvis af sådanne steder over hele landet.

Den bedste mulighed for at finde en sådan fødsel er hjemmesiden DanishFamilysearch.dk (kræver registrering, men dette er gratis, med mindre man ønsker at undgå reklamer). Det forudsætter, at fødslen har fundet sted før 1960, idet siden indeholder en del fødsler fra kirkebøger fra hele landet i deres søgbare database. Har fødslen fundet sted for mere end 100 år siden, vil man kunne søge gratis efter den hos Ancestry.se i de indtastede kirkebøger, der findes der.

Soldaterbørn

Ifølge historieforskningen er der blandt børn, født i Danmark under eller lige efter den tyske besættelse, registreret 5.579 personer, som har fået udlagt en tysk biologisk far. Deres faderskabssager, som behandledes i perioden 1940-1951, er alle registreret i Justitsministeriet, og dokumenterne befinder sig i Rigsarkivet.

En del tilfælde, hvor faren var tysk, blev enten mangelfuldt registreret eller registreret med en dansk far. Foreningen af Krigsbørn vurderer, at det samlede antal tyskerbørn (også kaldet krigsbørn) her i landet, som har en tysk far og en dansk mor, er mellem 10 og 12 tusinde.

Det skal dog også bemærkes, at der i mange familier gik rygter om, at faren til et barn skulle være en tysk soldat, uden at det nødvendigvis var andet og mere end et rygte.

Første skridt vil være at undersøge, hvad der står i kirkebogen ved det pågældende barns fødsel. Gennem Rigsarkivets Arkivalieronline (Rigsarkivet.dk/arkivalieronline) kan man online se

stort set alle kirkebøger for danske sogne fra 1940 til 1946. Her vil man se navnet på faderen oplyst, og det kan være navnet på en tysk soldat eller bare teksten ”tysk soldat”.

Andet skridt er at undersøge, om der findes en faderskabssag. Som tidligere nævnt er der mere end 5.000 tyske soldater registreret hos Justitsministerets 1. kontor, og journalen til disse sager er en vigtig kilde til de navngivne tyske soldater.

For børn, hvor faderskabssagen er ført fra 1942 til og med 1944, er faderskabssagerne med de tyske soldater anført i de enkelte år i journalgruppe 161. Man slår derfor op i de enkelte år i journalen for Justitsministeriets 1. kontor og finder sagsgruppe 161. Her findes der et register til sagerne, hvor man kan slå parternes navne op (normalt morens).

For faderskabssager ført fra 1945 og frem – og det er langt de fleste – findes sagerne alle i [journalen for 1945](#) uanset tidspunktet for sagen (der blev ført faderskabssager med tyske soldater helt ind i 1950erne). I denne situation kan man altså nøjes med at bestille en enkelt journal for 1945, hvor man også kan finde et samlet register over sager ført fra 1945 og frem. Man kan i dette register slå den kendte parts navn op.

Når man har fundet sagens nummer i journalregistret eller journalen, kan man finde selve sagen i journalsager, under samme nummer.

Arkivalie/indgang	Arkivskaber	Arkivserier
Børn af tyske soldater		
Faderskabssager 1942-1944, register på moderens navn	Justitsministeriet, 1. Ekspeditionskontor	Journal, gruppe 161
Faderskabssager 1945-, register på moderens navn	Justitsministeriet, 1. Ekspeditionskontor	Pakke 938 med indhold fra U40 til U161
Faderskabssager, sagerne	Justitsministeriet, 1. Ekspeditionskontor	Journalsager

Det foregående er baseret på, at der findes en faderskabssag mod den tyske soldat. Som nævnt indledningsvis findes der givetvis mange børn af tyske soldater, hvor der aldrig har været ført en sag. Hvis der er tale om en sådan sag uden navngiven soldat, er det meget svært at finde frem til den pågældende far. En mulighed er dog – som nævnt ofte i dette kapitel – at anvende en DNA-analyse og forfølge DNA-matches med relation til Tyskland.

Der var også engelske soldater, der fik børn i Danmark. Som ved de tyske soldater er de engelske soldater registreret af Justitsministeriets 1. kontor. Sandsynligheden for at finde en far til et barn af en engelsk soldat er nok markant højere end for de tyske børn, da der jo ikke var samme skam forbundet med at have et forhold til en engelsk soldat.

Er faderskabssagen med den engelske soldat fra 1946 til 1948, findes sagen omtalt i journalen under det faste nummer 158. Man starter derfor med journalen for det år, hvor barnet er født, og går derefter frem år for år.

Er faderskabssagen ført efter 1948, ligger sagen ikke under et fast nummer i journalen. Det er derfor nødvendigt at starte med journalregisteret, der derefter henviser til selve sagen. Start med det år, hvor barnet er født og gå frem derfra – og slå moderens navn op i registeret.

Når man har fundet sagens nummer i journalregistret eller journalen, kan man finde selve sagen i journalsager, under samme nummer.

Arkivalie/indgang	Arkivskaber	Arkivserier
Børn af allierede soldater		
Faderskabssager 1946-1948, register på moderens navn	Justitsministeriet, 1. Ekspeditionskontor	Journal, gruppe 158 for hvert år
Faderskabssager 1949-, register på moderens navn	Justitsministeriet, 1. Ekspeditionskontor	Journalregister for hvert år
Faderskabssager, sagerne	Justitsministeriet, 1. Ekspeditionskontor	Journalsager

DNA

Vi har flere gange i det foregående henvist til, at man kan finde eller bekræfte en far (eller mor) gennem en DNA-analyse. Der skal derfor her være en kort gennemgang af, hvordan dette i princippet kan gennemføres. Selve metoderne kan være komplekse og kræver god indsigt i, hvordan man arbejder med DNA-matches fra DNA-databaserne. Så selv om det ser enkelt ud i

teorien, kan det være omfangsrigt og uden garanti for, at man kan få et resultat. Der findes bøger, der går mere i dybden om emnet.

De tests, man bruger som slægtsforskere, sammenligner to personers DNA og kan vise, hvor meget DNA man har til fælles (såkaldte DNA-matches i en autosomal test). Man bruger et af de testfirmaer, som er udbredte, og ens egen DNA bliver lagt ind i en database sammen med et stort antal andre personers DNA. Systemet tjekker så, om man har DNA til fælles med andre i databasen, et tjek der også foregår efterfølgende, efterhånden som databasen udvides med flere personer. Det er klart, at jo flere personer, der er testet og findes i DNA-databaserne, jo større er sandsynligheden for, at man finder spor af den familie, man leder efter.

Man starter med at lade sig selv teste. Danske Slægtsforskere anbefaler FamilyTree DNA, hvor testen hedder "Family Finder". Herefter kan man overføre testresultaterne til MyHeritage og supplere med matches fra deres database – og man kan vælge at lade sig teste ved flere udbydere såsom Ancestry.com for at udvide antallet af matches, man får.

Hvis man leder efter en ukendt person, er det afgørende, at man også får testet familiemedlemmer i den kendte del af familien. Hvis man leder efter en ukendt far, skal man have testet sin mor og/eller nær familie til hende (fx søskende, søskendebørn) – test gerne flere af disse. Leder man efter en ukendt farfar, skal man have testet sin mor og/eller nær familie til hende, og man skal have testet nær familie til sin farmor – og gerne flere i begge tilfælde.

Scenarie 1: Bevis for, at en navngiven far er den rigtige far

Det kan være, at man vil undersøge, om en udlagt barnefar er den korrekte far, eller man har på anden måde identiteten på en far, som man ikke er overbevist om er den korrekte.

Hvis personen er i live, kan man naturligvis teste vedkommende og direkte få svar på spørgsmålet. Ellers skal man have fundet en eller flere personer i familie med den pågældende

navngivne far og håbe på, at disse personer vil lade sig teste. Det kan være andre efterkommere efter manden (hvis han fik andre børn) eller det kan være efterkommere efter hans søskende eller efterkommere efter hans fætre og kusiner. I virkeligheden kan det være enhver person i hans familie, men jo længere væk slægtskabet er, desto sværere bliver det.

At finde efterkommerne til en person kan være en udfordring, men der findes også hjælp og litteratur om dette.

Det er ikke alle, der bare lader sig teste med en DNA-test, men der vil som regel være en del forskellige efterkommere, og man må således gå videre til den næste, indtil man finder en, der accepterer at lade sig teste.

Når man har resultatet fra et familiemedlem til den pågældende formodede far, skal der gerne være et DNA-match til dig af en bestemt størrelse, afhængig af slægtskabet. Dette er ikke et præcist tal og kan variere meget, men ved hjælp af et værktøj fra DNAPainter.com kan man ud fra slægtskabet se, hvad den gennemsnitlige match-værdi er, og det interval af værdier, den bør ligge inden for. Gør den det, er antagelsen om faderskabet højst sandsynligt korrekt – gør den det ikke, og relationen er tilstrækkelig tæt, kan man udelukke faderskabet.

Scenario 2: Man leder efter en ukendt far (henholdsvis farfar)

Når man har fået matches fra sin DNA-test, skal man først og fremmest have identificeret stærke DNA-matches (helst over 100 cM), der ikke stammer fra ens mors side (henholdsvis fra ens farmors side). Det vil være matches, der ikke deler DNA med referencepersonerne i din familie (altså personer, der matcher dig, men ikke din mor, henholdsvis farmor, og deres familie).

Når dette er gjort, har man – forhåbentlig – et godt match > 100 cM, som man ved er på den ukendte fars (farfars) side. Hvis man ikke har et sådant match, bliver det i praksis meget svært

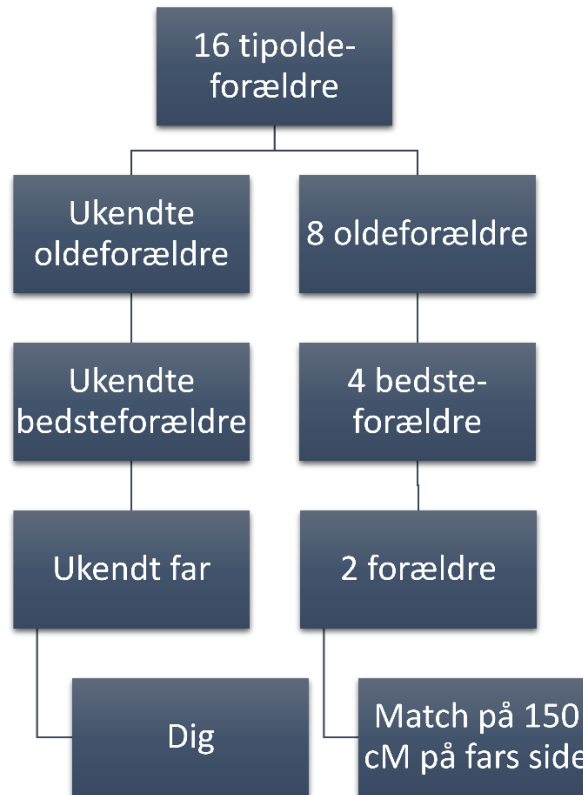
at bruge testen – man kan i så fald vente, til flere har ladet sig teste, og man måske får et bedre match at arbejde med.

Derefter er arbejdet i princippet enkelt:

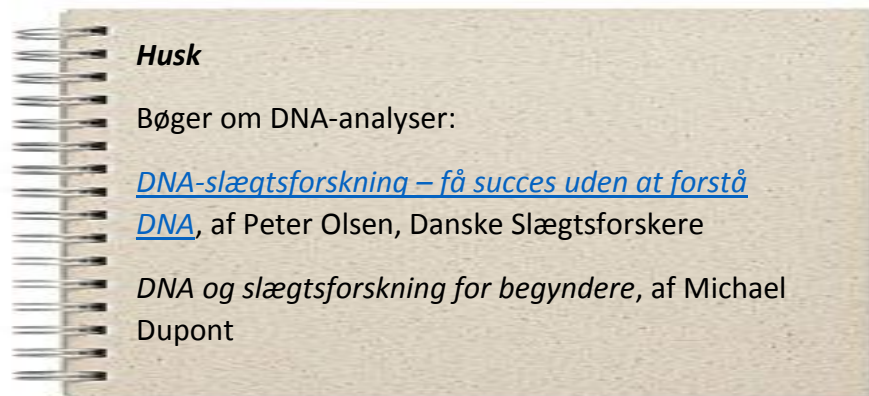
1. Man går det antal generationer tilbage, som matchet angiver. Er matchet fx på 150 cM skal man finde alle tipoldeforældre (par) for match-personen. Der er altså tale om 8 par af tipoldeforældre. Hvis man er heldig, har match-personen allerede oplyst disse i sit stamtræ, men man bør i princippet kontrollere dette. Ellers må man lave slægtstræet for vedkommende person.
2. Efter dette skal man finde alle efterkommerne efter de fx tipoldeforældre, man har fundet. Det kan godt blive til rigtig mange personer. Har hvert par af tipoldeforældre i snit fået 4 børn, er der altså 32 børn bare i første led efter tipoldeforældre. Man skal finde efterkommerne frem til den tidsperiode, hvor den ukendte far/farfar har levet, og man leder selvfølgelig efter mænd født i den tidsperiode, man ofte kan vurdere ud fra moderens alder +/- 5-10 år.

Selv om det lyder ret enkelt, kan det være og vil ofte være et meget stort arbejde at finde alle disse personer og efterkommere. Metoden til at finde dem er traditionel slægtsforskning.

Ender den beskrevne proces med at pege på et stort antal personer (efterkommere), kan man blandt disse eventuelt identificere den rigtige person ud fra de oplysninger, man har. Ellers må man i gang med at kontakte slægtens nulevende personer i de forskellige grene af de fundne efterkommere og bede disse tage en test. Derved får man efterhånden indsnævret den gruppe af mænd, der kan være tale om. I sidste ende skal man have fastslået faderskabet gennem en test af vedkommende - lever personen ikke længere eller vil personen ikke lade sig teste, kan man gøre det samme med et barn eller barnebarn til den formodede far.

Skematisk illustration af brugen af DNA. Hvis dit match fx er på 150 cM er det en rimelig antagelse, at du og din match-person har fælles tipoldeforældre. Du ved derfor, at hvis du finder alle tipoldeforældre til dit match, vil den ukendte far være en af efterkommerne efter disse

Konklusioner

Et af de vigtige principper i slægtsforskning er, at den mand, der står som far i kirkebogen, er barnets far, med mindre man har beviser for andet. Det vil jo i de fleste tilfælde være ægtemanden, når barnet er født i et ægteskab. Der er i nogle familier historier om, at faren til et barn ikke er den mand, der er nævnt i kirkebogen, og det kan selvfølgelig være korrekt – 1-2 % af alle børn har ikke den far, der står i kirkebogen. Men man er nødt til at undersøge det nærmere og finde dokumentation for dette.

Hvis barnet er født uden for ægteskab, er sagen selvfølgelig noget mere kompliceret. Men der er mange steder, man kan finde oplysninger om faren til et uægte barn. Faderskabssager er et oplagt sted at starte, blot skal man være opmærksom på, at der ikke altid er en faderskabssag, fx hvis faren indgik en frivillig aftale med moren.

Barnets mor skulle igennem tiden oplyse, hvem faren til barnet var, selv om det ikke altid blev overholdt (hun kunne nægte, eller måske var hun i tvivl om, hvis barn det var). Hvis oplyst, blev manden indskrevet i kirkebogen som "udlagt barnefader", hvilket er endnu et spor at gå efter.

Igen gælder princippet, at medmindre man har dokumentation for andet, må man antage, at den udlagte barnefar faktisk er faren. Undersøgelser viser, at dette er tilfældet i langt de fleste tilfælde (men ikke alle).

I sidste ende må man anvende DNA-analyser for at være helt sikker på, at man har identificeret den rigtige mand som far til et barn. Det gælder også tilbage i tiden – i hvert fald nogle generationer – for man behøver ikke at have DNA fra personen selv. Hvis man leder efter en person i sin egen slægt, vil man højst sandsynligt have arvet noget DNA fra denne person, og det samme vil personens øvrige efterkommere. Med en DNA-test for slægtsforskere vil man få identificeret et stort antal personer, som man deler DNA med, og det er der, analysen starter.

6

Har jeg nogle halv søskende?

Vi hører ofte spørgsmålet: ”Har jeg nogle halvsøskende?” Det kan være, at man faktisk ved, at det er tilfældet, eller man har en mistanke om det. I de fleste tilfælde er der tale om, at man tænker, at ens far har fået flere børn – før, under eller efter forholdet til ens mor. Det kan være, at forældrene har været gift, men er blevet skilt. Eller det kan være, at ens far har haft et løst forhold til ens mor, og de aldrig har været gift. Eller i øvrigt mange andre situationer.

Det kan synes at være en naturlig sag at få oplyst, om ens far har andre børn. Men det er det desværre ikke. At have børn er i Danmark en privat sag, og der er en række begrænsninger i muligheden for at finde halvsøskende. Man må som udgangspunkt antage, at de er nulevende og med et fødeår, der ikke ligger så langt fra ens eget.

Man har ret til som borger i Danmark at se, hvad der står i CPR om en selv, og i mange tilfælde vil der stå, hvem ens forældre er. Det er derfor nærliggende at tro, at man så tilsvarende kan få at vide, hvad der står af børn i CPR efter ens far eller mor – og mange er nok dukket op på borgerservice med antagelsen om, at det kunne man få oplyst. Men sådan er det ikke, i hvert fald ikke ifølge CPR-loven.

En særlig situation er, hvis man er adopteret, og gerne vil finde halv- eller helsøskende efter sin biologiske familie. Her bliver opgaven at finde ens biologiske familie, og det er en god idé at starte med at henvende sig til Ankestyrelsen, der i dag står for adoptioner i Danmark.

Kirkebøger

Skal man finde børn født frem til ca. 1960, er kirkebøgerne en god kilde. Kirkebøgerne er generelt skannet frem til 1960 (med enkelte undtagelser), og for enkelte sogne også lidt efter

dette tidspunkt. Hvis man derfor mener, at evt. halvsøskende er født inden 1960, kan man lede efter fødsler i de relevante kirkebøger på Arkivalieronline hos Rigsarkivet.

Da kirkebøgerne generelt ikke er søgbare efter ca. 1924, er der nogle forudsætninger, der skal til, for at man kan finde et barn efter sin far. Den ene er, at man ved, hvilket geografisk område barnet er født i, og at man derved har en overskuelig opgave med at gennemgå kirkebøgerne. Den anden er, at faren skal være nævnt i kirkebogen, hvilket jo langt fra altid er tilfældet ved børn født uden for ægteskab.

Nr	Fødselsår og -dag.	Fødested. (På landet: By, sogn, herred og amt. Har gården eller huset særegt navn, må det anføres. I købstad: Købstaden og tillige sognet, hvis der i byen er mere end et sogn, samt derhos altid gade og husnummer.)	Barnets fulde navn.	Forældrenes fulde navn efter forevisning af døbs- og vielseattest eller i alt fald vielsesattest eller ved eftersyn i kirkebogen; deres stilling, bopæl, fødselsår og -dag samt sted og dato for deres vielse. (Barnets ægte fødsel må altid dokumenteres ved vielsesattest eller ved eftersyn i kirkebogen).	Dåbsår og -dag.	Af hvem og hvor dåbs-handlingen er foretaget. Er den foretaget i kirken, anføres kirkens navn, ved hjemmedåb anføres til-lige år og dag for frem-stillingen i kirken samt dennes navn.
98	1957 31 marts	Odense Ansgars Logn Sintssygehuset	Poul Jørgen Madsen	Husassistent Birgit Elisabeth Madsen f. 20.6.38 i Rigshospitalet Kjellervej 120 Fader: Vognmand Henry Madsen f. 6.12.25 i Beflinge, Skanderupvej 120	1957 27 Oktober	provst Trogholt i St. Annd's Kirke

Poul Jørgen Madsen blev født uden for ægteskab af husassistent Birgit Elisabeth Madsen, der åbenbart tjente hos vognmand Henry Madsen, der også ifølge faderskabsagen var far til barnet

Antager man, at barnet er født efter 1960, men for mindst 50 år siden, har man i de fleste tilfælde mulighed for at se kirkebogen fysisk på Rigsarkivet. Der er nemlig kun 50 års adgangsbe­grænsning på kirkebøger med fødte (kræver dog tilladelse, men den er pro forma, og den udstedes på læsesalen ved lånet). Igen kræver det dog, at man har en idé om, for hvilket eller hvilke sogne, man skal bestille kirkebøgerne, og at faderens navn er nævnt ved fødslen.

Er antagelsen, at barnet er født for mindre end 50 år siden, får man normalt ikke adgang til kirkebogen med fødslen.

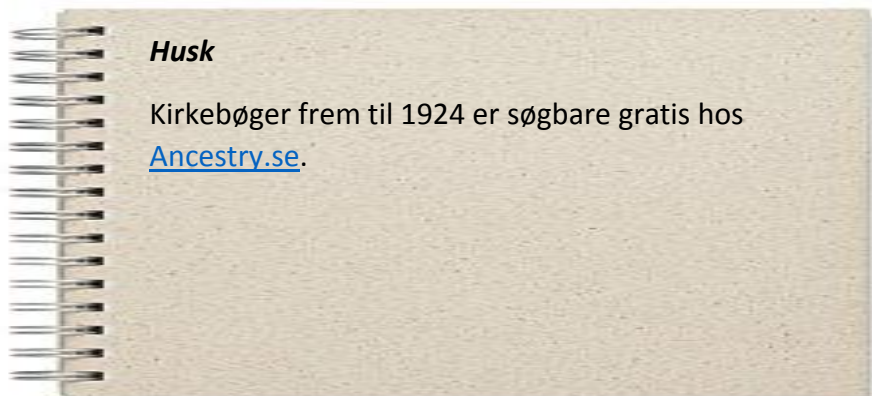
Det ville være rart, hvis man kunne søge efter sin fars navn i alle landets kirkebøger, men det er desværre ikke muligt for kirkebøger efter 1924 (kirkebøger før 1924 er søgbare gratis på Ancestry.se). Kirkebøger over fødte efter 1924 og frem til 1960 er under indtastning på siden Danishfamilysearch.dk – i øjeblikket er der indtastet ca. 20 % af de danske kirkebøger. Desværre er farens navn ved fødslen ikke altid indtastet, og desuden kræver det som i de andre tilfælde, at ens fars navn faktisk er nævnt i kirkebogen.

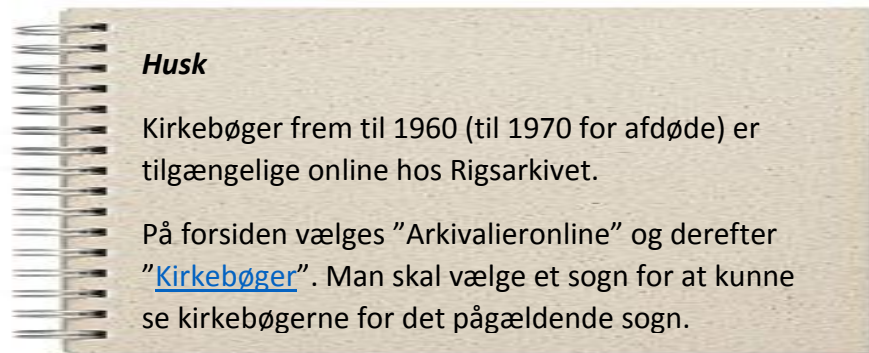
En anden brug af kirkebogen er at tjekke oplysningerne, hvis ens far er afdød, og det er mindst 10 år siden, at han døde. Hvis ens far døde inden 1970, findes kirkebogen med afdøde som regel online på Arkivalieronline hos Rigsarkivet. Er han død efter 1970, kan det være en ide at slå hans dødsfald op i den fysiske kirkebog hos Rigsarkivet. Dette er muligt, hvis dødsfaldet er ældre end 10 år, og hvis den pågældende kirke har separate kirkebøger for dødsfald. Desuden forudsætter det, at den pågældende kirkebog er afleveret til Rigsarkivet.

Der kan i kirkebogen ved dødsfaldet være forskellige nyttige oplysninger om faren, fx navn og detaljer om en eventuel ægtefælle og sagsnummer til en skifteretssag. Husk at tjekke, hvad der står længst til højre under bemærkninger – det er her, der kan være nævnt sagsnumre m.v.

Dødsdagen (år og dato) og dødsstedet. <small>(På landet: By, sogn, herred og amt. I købstad: Købstaden og tillige sognet, hvis der i købstaden er mere end et sogn).</small>	Begravelsesdagen (år og dato) og begravelsesstedet. <small>(På landet: Kirkegården, sognets og herredets navn. I købstad: Kirkegården og købstadens navn). Er jordpakstøben foretaget anføres dets navn og dato.</small>	Den afdødes fulde navn <small>(så vidt muligt efter forevist dåbs- eller fødselsattest eller ved eftersyn i kirkebogen).</small>	Den afdødes stilling (erhverv) og bopæl (= sidste faste opholds- sted, betegnet på landet ved by, sogn, herred og amt, i køb- stad ved købstaden, gaden og husnummeret), fødested (sogn eller købstad), fødselsår og -dag samt ægteskabelig stilling (gift, gift, enkemand, fraskilt). Var eller havde den afdøde været gift, anføres tillige, så vidt muligt, ægtefælens fulde navn og stilling samt deres sidste fælles bopæl. For så vidt oplysning derom kan erholdes, anføres den afdødes forældre (for børn, fødte udenfor ægteskab, moderens) fulde navn, stilling og bopæl.	Den afdødes alder (fødselsår og -dag).	Af hvilken præst begra- velsen (jerd- pakstøben) er foretaget.	Anmærkninger. <small>Her anføres bl. a. for hvilken skifte- ret dødsfaldet er anmeldt samt dato for skifterets attest, om anmeld- elsen, dato for eventual tilbeding af begravelsen til dødsstedet, kirke- bøger og dato for eventual med- delelse om begravelsen fra begra- velsesstedet.</small>
1965 10. juni, Dalby Sogn, Mr. Tomsen, Herred, Vejle Amt.	1965 14. juni, Lindens Kirkegaard Kolding.	Piotr (kaldet Peter) Sowinski	Fødselsattest landarbejder, Dalby Sogn, Mr. Tomsen Herred, Vejle Amt, født i Jamina, Polen, 14. august 1886, gift med 2 flerkvante hznieskyer, født i Vejle Sogn, Dalby Sogn, Vejle Amt. - Bryneoplysning om afdødes forældre.	78 år født 14. august 1886)	Romersk katolsk præst J. Jørgensen Kolding.	Fødselsattest af 10. juni 1965. - Meddel fra Kolding skifteret af 11. juni 1965. - Begravelsen tilbedingsattest 14. juni 1965.

En polsk arbejder døde i Dalby Sogn ved Kolding den 10. juni 1965 i en alder af 78 år. Piotr Sowinski blev begravet den 14. juni i Kolding af en katolsk præst. I bemærkningerne står der blandt andet, at der er en attest fra Skifteretten i Kolding af 11. juni 1965.

Skifter

Børn, der ikke har haft kontakt til deres far af forskellige årsager, tænker ofte, at de automatisk får besked, når deres far dør – og derigennem få oplysninger om faren og dennes eventuelle børn. Dette er langt fra altid tilfældet.

Der er tre hovedgrunde til, at man ikke automatisk får besked, når ens far dør, hvis man ikke har haft kontakt til ham:

1. Boet udlægges som boudlæg. Det vil sige, at skifteretten opgør værdien af boet til under kr. 49.000 (2023-niveau) og udbetaler dette beløb til den, der skal forestå begravelsen og dermed også betale begravelsesomkostningerne. Der bliver således ikke foretaget et skifte, og skifteretten har ingen grund til at opsøge eventuelle arvinger, da der ikke er arv til fordeling.
2. Der er en efterlevende enke, der får lov til at sidde i uskiftet bo. Det forudsætter, at skifteretten ikke er bekendt med, at der er særbørn i ægteskabet.

3. Der foretages skifte, men skifteretten kender ikke til barnets eksistens. Det er ikke sikkert, at CPR-registeret indeholder oplysninger om moderskab og faderskab, hvis barnet er født inden indførelsen af CPR i 1968. Er det tilfældet – og har barnet ikke haft kontakt til familien – er det sandsynligt, at skifteretten ikke kender til barnets eksistens. I disse tilfælde er det barnets eget ansvar at holde sig orienteret om farens dødsfald, bl.a. gennem Statstidende.

Det er derfor svært at anvende skifter som kilde til, hvad ens far måtte have haft af andre børn. Har man ikke haft kontakt til faren og dennes familie, og er der afholdt skifte, uden at man er blevet indkaldt til skifteretten, kan man efterfølgende anmode om genåbning af skiftet. Det kræver naturligvis, at man kan dokumentere, at den pågældende mand er ens far. Der er dog en forældelsesfrist på sådanne sager.

Er man således ikke blevet opført som arving til faren, kan man heller ikke få udleveret skifteretsattesten fra skifteretten. Skifteretsattesten ville ellers have oplyst, hvem der er arvinger i sagen. Dette er til forskel fra fx Sverige, hvor alle kan rekvirere oplysninger om, hvem der har fået arv efter en bestemt person.

Ældre skiftesager afleveres til Rigsarkivet, og dette sker typisk, når sagerne er mellem 10 og 15 år gamle. Hvis ens far derfor er død længere tilbage i tiden, skal man undersøge, om der er en skiftesag i Rigsarkivet. Er sagen mere end 75 år gammel, er der umiddelbart adgang til sagen.

Er skiftesagen nyere end 75 år fra dødsfaldet, kan man som arving søge om adgang til at få skiftesagen at se (hvis sagen er over 50 år gammel, kan man dog bestille sagen og få en straks godkendelse ved besøget på Rigsarkivet). Med en skiftesag vil man kunne se de arvinger, som skifteretten har lokaliseret i forbindelse med bobehandlingen.

Det skal dog bemærkes, at fra 1993 er de fleste afleverede skiftesager kasserede. Kun skiftesager for personer født den 1. i en måned er bevaret.

Københavns Byret

Sagsnummer SKS SKS-1146/
2017

9. juni 2017

Skifteretsattest om privat skifte

Det attesteres, at boet efter

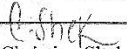
Navn Peter	
Adresse Københavns Kommune 2, 9999	
Cpr. nummer 301239	Død den 18. april 2017

den 9. juni 2017 er overtaget til privat skifte af nedennævnte arving/arvinger

Navn og adresse
Lea
Dan

Det private skifte omfatter tillige boet efter tidligere afdøde ægtefælle

Navn Mazal	
Født den 21. oktober 1942	Død den 28. november 2003

Underskrift Christina Shek
--

SK25A

Eksempel på skifteretsattest (efternavne slettet) med oplysninger om arvinger – her et privat skifte, hvor boet overdrages til arvingerne, der så selv står for fordeling af boet

Husk

Skifter er omfattet af arkivlovens bestemmelser om 75 års tilgængelighed, dog kun 50 år med en pro forma godkendelse ved fremmøde på arkivet.

Der kan [søges om adgang til skifter](#), der er yngre end 50 år, men fra 1993 er alene skifter for personer født den 1. i måneden bevaret.

Faderskabssager

Hvis ens far har fået børn født uden for ægteskab, er der en mulighed for, at der findes en faderskabssag på disse.

Det kunne derfor være interessant at finde denne (se kapitel 5 om faderskabssager). Hvis sagen er ældre end 75 år, vil man umiddelbart kunne få adgang til at se faderskabssagen.

Anderledes forholder det sig, hvis sagen er nyere end 75 år. Man skal således principielt søge om at få adgang, men selv om der er tale om ens far, vil man som hovedregel ikke få lov til at se sin fars (andre) faderskabssager, specielt ikke, hvis den pågældende halvsøskende er nulevende.

For København har man dog en mulighed for at undersøge eksistensen af sager, der er nyere end 75 år. Faderskabs- og alimentionssager i København hører under Overpræsidiat, og til disse sager er der navneregistre. Der er tale om søgemidler, hvor man ved at underskrive en erklæring kan få adgang til registrene, når de er 20 år gamle.

Der er tale om følgende registre:

Register	Indhold	Arkivskaber/arkivserie
AJ	Faderskab, fædre bor i København, til 1970	Overpræsidiat/AJ-register
FJ	Faderskab, børn født i København, til 1952	Overpræsidiat/FJ-register
BJ	Alimentation, til 1962	Overpræsidiat/BJ-register

3. 1927-30

Navn: ANDERSEN, Ib Mogens

født: 12/2-1929 i København

i sag med: Astrid Käthe Marie Jeppesen

~~F.3928/51~~

F.1479/51

A. 78:

Eksempel på kartotekskort fra generalkartoteket i Københavns Overpræsidiat. Her kan vi konstatere, at der findes en FJ-sag 1479 fra 1951, hvor Ib Mogens Andersen angiveligt har fået et barn med Astrid Käthe Marie Jeppesen.

Desuden findes der et generalkartotek, der går på tværs af de forskellige typer af sager i Overpræsidiets. Det kan derfor være nemmere at starte med dette generalregister, der for mændenes vedkommende findes i følgende arkivserier:

- [Overpræsidiets, Generalkartotek mænd, 1927-1965](#)
- [Overpræsidiets, Generalkartotek mænd, 1966-1992](#)

Finder man sin fars navn i et af disse registre ved man, at der er en sag. Man vil ofte også kunne se modparten i sagen, der generelt set vil være den kvinde, som han har fået et barn med.

Oplysninger fra familien

I virkeligheden er den bedste kilde til information om halvsøskende farens familie og eventuelle bekendte. For mens de skriftlige kilder er ret begrænsede og svære at undersøge, er der næsten altid nogen i familien, der ved noget. Det kan godt være, at der ikke blev snakket så højt om børn født uden for ægteskabet (hvis dette er tilfældet), men der er næsten altid nogen, der kender noget til historien.

Man skal selvfølgelig være lidt forsigtig med denne tilgang, da det som tidligere nævnt er en privat sag at have børn. Men hvis man formulerer sig lidt generelt, kan man godt snakke med familien. Fx om de pågældende ved, om manden i sagen har noget familie.

Så det kan være en god ide at finde nogen, der har kendt ens far, og få en snak med dem – og om de eventuelt kender til andre børn, som ens far måtte have fået. Man kan forsøge at komme i kontakt med sådanne personer gennem lidt fjernere familie, gennem opslag eller fx gennem efterlysning på Facebook.

DNA

Også i denne situation kan DNA-analyser være til en hjælp. Det er ret sjældent, at man direkte finder en halvøskende, fordi denne også har taget en DNA-test – det er dog sket, at en person gennem sin DNA-test får at vide, at der er en halvøskende, og det må antages at ske oftere og oftere, efterhånden som flere tager en DNA-test. Desuden er der en vis sandsynlighed for, at den ukendte halvøskende også leder efter familie, og dermed øges chancerne for, at vedkommende har taget en test.

Finder man ikke en halvøskende direkte gennem DNA-testen, vil man måske kunne finde noget nulevende familie til ens far. Metoden er den samme som angivet i sidste kapitel, nemlig at finde ud af, hvordan man er forbundet med matches, som man kan påvise er på ens fars side.

Hvis ens far er afdød, er der et yderligere argument for at finde sine halvøskende og give sig til kende over for dem. De har nemlig (sandsynligvis) kendt faren og kan derfor fortælle mere om ham, end man ved i forvejen.

	Name	Match Date	Relationship Range	Shared Centimorgans	Longest Block
☐	 Eva 	11/30/2017	Half Siblings, Grandparent/ Grandchild, Aunt/ Niece	1,725	104
☐	 Birte 	12/01/2017	Half Siblings, Grandparent/ Grandchild, Aunt/ Niece	1,712	101
☐	 Helen 	12/01/2017	Half Siblings, Grandparent/ Grandchild, Aunt/ Niece	1,596	87

En lille overraskelse: Testeren fandt her ud af, at de tre piger var hendes halvøskende

Konklusioner

Det kan lyde mærkeligt, men at finde eventuelle halvsøskende er ikke så nemt, som man umiddelbart skulle tro. Selv om der i CPR-registeret måtte stå, hvilke børn en mand har, er disse oplysninger ifølge CPR-loven ikke tilgængelige. Der findes historier om personer, der er mødt op på Borgerservice og har fået informationer af denne type, men de ansatte overtræder i så fald loven og vil kunne straffes, så det er ikke tilrådeligt at forsøge den metode.

I virkeligheden vil det være bedst at opsøge sin far eller hans familie, hvis han er afdød. Det kan godt kræve nogen overvindelse at gøre dette, særligt hvis man på grund af omstændighederne ikke ønsker kontakt til sin far. Det er dog alligevel den bedste metode, og det kan også være, at man kan finde bekendte, arbejdskolleger, naboer m.v., der kan fortælle noget om ens fars familie.

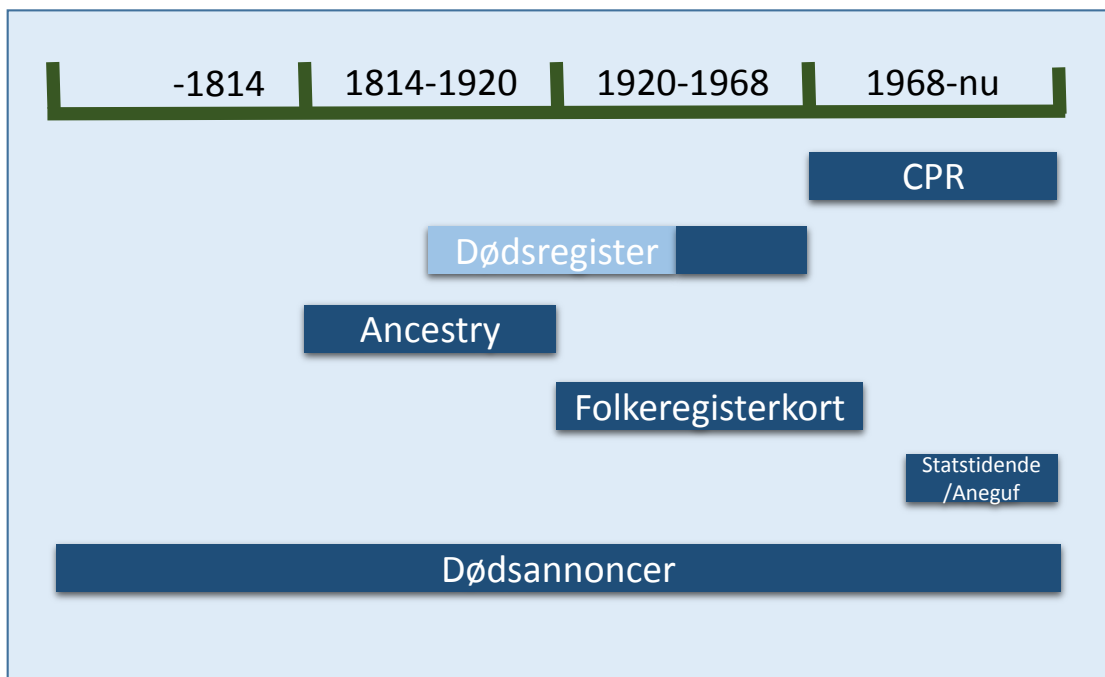
Ved man ikke, hvem ens far er, skal man måske starte med at finde ud af dette (se forrige kapitel), og det vil i sig selv med nogen sandsynlighed sætte en på sporet af andre børn, han måtte have fået. Og ellers kan man anvende DNA-test til at forsøge at finde frem til personer i ens fars familie, der måske kan vide noget om ham.

7

Hvor og hvornår døde denne person?

Der er mange af slægtsforskernes kilder, der anfører, hvor og hvornår en person er født. Denne oplysning optræder normalt ved konfirmationen, i folketællinger, ved vielsen og nogle gange ved børnene fødsel. Men tidspunkt og sted for dødsfaldet står i princippet kun ét sted i kirkebogen (måske to, hvis en ægtefælle dør efterfølgende).

Det kan derfor tit være en udfordring at finde ud af, hvor og hvornår en person døde. Det skete jo også, at en person flyttede, selv om vedkommende kom op i alderen, og nogle gange flyttede ind hos et af sine børn, der kunne bo i en anden del af landet.

Der findes mange gode kilder, som man kan anvende til at finde en persons dødsfald. Hvilke, der kan anvendes, afhænger af den tidsperiode, der er tale om. Nogle af de vigtigste kilder til lokalisering af dødsfald er vist kronologisk herunder. Som det fremgår, er der systematiske kilder til dødsfald i Danmark fra 1814 og frem til i dag.

Dødsannoncer

De første dødsannoncer kom frem i 1770'erne. Dengang var det langt fra alle, der fik en dødsannonce i avisen, og mange dødsfald blev bekendtgjort mundtligt. Men det var først i anden halvdel af 1800-tallet, at dødsannoncerne blev almindelige i aviserne.

Dødsannonce fra Thisted Amtsavis den 25. august 1897

Fra begyndelsen af 1900-tallet blev dødsannoncer brugt til at bekendtgøre over for venner og slægt, at en person var død, og hvornår begravelsen skulle finde sted. Ordet 'død' blev anvendt i annoncerne, og man kunne læse datoen for dødsdagen, afdødes navn og afdødes stilling i samfundet.

I 1950'erne blev det mere almindeligt at sætte dødsannoncer i avisen, efter at begravelsen/bisættelsen havde fundet sted. Anvendelsen af ordet 'død' blev mindre almindeligt og blev ofte omskrevet til 'Er gået bort', 'Er sovet stille ind', 'Har fået fred' eller andet. I 1960'erne begyndte nogle at skrive afdødes fødselsdato i dødsannoncen, men dette blev først almindeligt i 1980'erne.

Mediestream

Det naturlige sted at finde dødsannoncer er i aviserne, som heldigvis er søgbare og tilgængelige via [Mediestream](#) – og frem til for 100 år siden tilgængelige hjemmefra. Foruden dødsannoncerne fandtes der også tidligere oversigter i aviserne over døde eller begravede – selv en jysk lokalavis kunne have en liste over døde i København.

Der er i dag mere end 35 millioner avissider online i Mediestream. Men på trods af dette er det ikke alle aviser, der er omfattet. Af de store, nationale aviser mangler Politiken helt i databasen (men man kan søge i Politiken gennem abonnement på Politikens egen avisdatabase). Derudover mangler en række lokale aviser, og der er også aviser, hvor visse årgange mangler.

Mediestream rækker i dag frem til omkring 2011, dog afhængigt af, hvilken avis der er tale om.

Den store fordel med avissamlingen i Mediestream er, at den er søgbar. Den såkaldte OCR-behandling gør, at al tekst på alle avissider er blevet genkendt og gemt som tekst, man kan søge i. Det gælder også annoncer, såsom dødsannoncer. Tekstgenkendelsen er præcis (men dog ikke helt uden fejl), når det drejer sig om latinske bogstaver. Når man kommer tilbage i 1800-tallet og gotisk skrift, er tekstgenkendelsen ikke særlig god, men dog stadig søgbar i en vis udstrækning.

På grund af avisernes og journalisternes ophavsret, er det kun aviser ældre end 100 år, man kan læse hjemmefra via Mediestream. For aviser, der er nyere end 100 år er adgangen begrænset. For artikler, der ikke kan læses hjemmefra, er der bl.a. følgende muligheder.

- Det Kgl. Bibliotek: Det Kgl. Bibliotek har i dag afdelinger i København (Den Sorte Diamant) og Aarhus (tidligere Statsbiblioteket) og på en række uddannelsesinstitutioner, og her kan man via de opstillede PC'er få fuld adgang til alle aviser i Mediestream. Det samme gælder på Det Danske Filminstitut.

- Det lokale folkebibliotek: De fleste kommuner i Danmark har valgt at tilbyde Mediestream på deres biblioteker, således at det lokale kommunebibliotek via en publikums-PC kan give adgang til en udvidet mængde af aviser. De aviser, som man kan søge i og se på de lokale biblioteker, er de såkaldte "ejerløse aviser". Det er 67 aviser, som ikke længere udkommer, og de dækker omkring 6,5 millioner avissider frem til 2002.

Lokalet i Læsesal Øst, Diamanten, hvor PC'erne er forbeholdt Mediestream

Når man åbner Mediestream, er det en god ide at klikke på "Aviser" i menuen allerøverst, da det bliver lidt nemmere at bruge søgning i Mediestream specifikt på aviser.

Foroven har man et søgefelt, hvor man skriver det eller de ord, man vil søge efter. Mediestream vil nu søge alle aviser og avissider frem, hvor disse ord står. Skriver man fx de to ord Egon

Strøm, vil man få vist alle hits fra aviser, hvor ordet Egon og ordet Strøm står på samme avisside. Men ikke nødvendigvis lige ved siden af hinanden – sorteringen af resultaterne er dog sådan, at de to ord står tættest ved hinanden i de øverste resultater.

Vil man være helt sikker på kun at finde Egon Strøm, hvor ordene står i rækkefølge, skal man skrive citationstegn omkring, altså sådan: "Egon Strøm". Nu får man kun de resultater, hvor de to ord i navnet står i netop denne rækkefølge. Til gengæld finder man ikke fx Egon Hansen Strøm – der er metoden uden citationstegn måske bedre, eller man kan søge på "Egon Hansen Strøm" med citationstegn. Der er i Mediestream ikke mulighed for at finde navne, "der minder om" et navn eller generelt bruge fx % eller * til at markere ukendte tegn. Der bliver søgt på netop de ord, som man skriver. Dog kan man anvende * i slutningen af et ord til at stå for en vilkårlig endelse på ordet.

Afdoede.dk

Vor kære mor, svigermor, mormor, farmor og oldemor

Julie Hundevad

* 9. maj 1913
er stille sovet ind.

Ulfborg, den 29. marts 2012

På familiens vegne

Kirsten, Aase og Bent

Bisættelsen finder sted onsdag den 4. april
kl. 14.00 fra Ulfkær Kirke

Dødsannonce fra Afdoede.dk

På siden afdoede.dk kan man finde nyere dødsannoncer. Afdoede.dk er et annonceredskab for bedemænd og efterladte og en portal til visning af dødsannoncer og mindesider. Afdoede.dk har siden 2006 produceret 550.000 søgbare annoncer og mindesider. Det er en privat drevet mindeportal med information, som er oprettet af pårørende eller landets bedemænd på vegne af pårørende. Det er derfor ikke alle dødsannoncer siden 2006, der findes på siden.

Det er muligt at søge efter personnavn, bynavn, kommunenavn eller postnummer i søgefeltet på forsiden af afdoede.dk.

Ancestry

Ancestry er en amerikansk virksomhed, der tilbyder oprettelse af digitale stamtræer og står bag den internationale søgedatabase Ancestry Library. På Ancestry kan man som abonnent finde vejledning og søge efter personoplysninger i digitaliserede arkivalier fra USA, Europa, Australien og flere andre lande.

[De danske kirkebøger fra 1812 til ca. 1924](#) er blevet indtastet af Ancestry. Det betyder, at det er muligt for slægtsforskere og andre at søge i kirkebøgerne på fx et navn. For at søge i kirkebøgerne skal man være registreret som bruger på Ancestrys hjemmeside, og man skal være logget ind. Hvis det er første gang man besøger hjemmesiden, skal man starte med at registrere sig. Det er gratis at oprette en bruger og søge i de danske kirkebøger (hvis man befinder sig i Danmark).

Ancestry har indekseret, dvs. registreret/indtastet, alle begivenheder (fødsler, konfirmationer, vielser, begravelser og til- og afgangslister) fra kirkebøgerne. Det betyder, man kan søge på et navn på tværs af alle sogne i Danmark og dermed måske finde dødsfaldet i kirkebogen. Man behøver altså ikke at vide, hvor den pågældende person er død.

Det skal bemærkes, at selv om samlingen burde være komplet søgbar, er dette i praksis ikke tilfældet. Der er kirkebøger eller dele af kirkebøger, der ikke er blevet indtastet eller indtastet med fejl. Det kan derfor forekomme, at man ikke finder et dødsfald, selv om det måtte ligge inden for den angivne tidsperiode.

De danske kirkebøger ligger som en samling for sig selv på Ancestrys hjemmeside, og det er kun denne ene samling (samling 61607), der er gratis – resten af Ancestry, også deres databaser med danske oplysninger, kræver betalt abonnement hos Ancestry. Desuden har Ancestry ikke nogen dansksproget side, så man anvender fx den svenske eller engelske side.

Det er Rigsarkivet plan, at denne søgbare database over danske kirkebøger også skal tilgængeliggøres direkte på Rigsarkivets egen hjemmeside. Men en tidsplan for dette kendes ikke.

Search Match all terms exactly

First & Middle Name(s) **Last Name**

Birth **Day** **Month** **Year** **Location**

Lived In

Any Event

Add family member: [Father](#) [Mother](#) [Spouse](#) [Child](#)

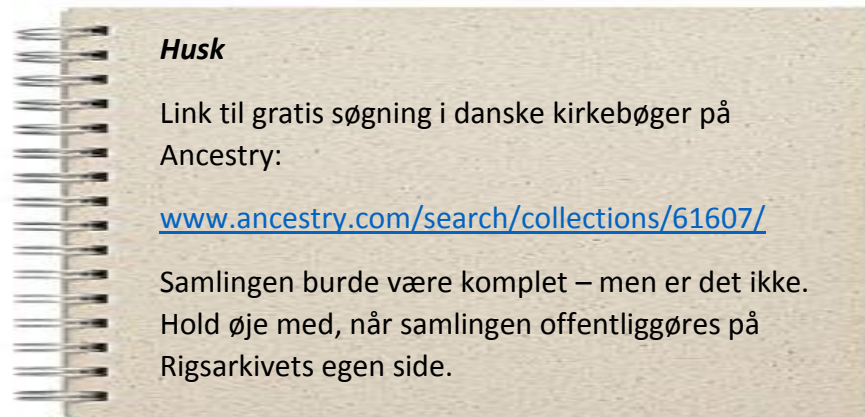
Father **First & Middle Name(s)** **Last Name**

Mother

Spouse

Child

Søgesiden hos Ancestry

Dødsregister

I 2020 kunne Danske Slægtsforskere i samarbejde med Rigsarkivet og Sundhedsdatastyrelsen offentliggøre den første version af et dødsregister for Danmark (dodsregister.dk). Det indeholdt oprindeligt godt 1 mio. dødsfald og var i princippet komplet for Danmark fra 1943 til 1969.

Dødsregisteret er sidenhen blevet udvidet med yderligere dødsfald fra før 1943, således det i skrivende stund indeholder 1,6 mio. danske dødsfald. Det bliver løbende udvidet, men for perioden før 1943 er det ikke komplet.

Foruden de oprindelige data fra 1943 til 1969 indeholder dødsregisteret følgende:

- Fra Rigsarkivets indtastningsportal med dødsattester en række dødsfald i Danmark for perioden 1867-1939 (ikke komplet)
- Fra Københavns Stadsarkivs Begravelsesprotokoller oplysninger om begravelser for København i perioden 1842-1915 (ikke komplet)

Når man skal søge i dødsregisteret, kan man fx søge på navn og/eller fødselsdato. Udfyld til en start så få felter som muligt. Hvis din søgning ikke giver det ønskede resultat eller for mange resultater, så udfyld andre felter eller færre felter eller begræns eventuelt resultatet til fx kun at omfatte dødsfald i en kortere periode. Der er valgfrihed mellem felterne.

Man kan fx søge på samtlige personer, der er født den 7. maj og som hedder Jørgen til fornavn. Eller alle personer, der døde i juni 1950 og hed Andersen til efternavn.

Søgning ved hjælp af feltet efternavn søger både i efternavn, mellemnavn og pigenavn, så kendes alle tre navne, er det en god idé at søge på det mest sjældne af dem. Og giver det ikke et resultat, må man forsøge med et af de andre navne.

For den komplette periode fra 1943 og frem, indeholder registeret kun de første 7 bogstaver af efternavnet og de første 3 bogstaver af fornavnet. Man får derfor resultater, man ikke havde søgt på. Hvis man søger på Jens Henriksen får man fx også personer med navnet Jensine Henriksson. Det kan derfor også være en god idé at vælge køn i søgning.

Hvis søgningen giver flere end 200 poster som resultat, får du besked om dette, men der vises ingen poster. I så fald må du indsnævre søgningen ved at søge ved hjælp af flere felter.

Afhængig af periode og kilde vil man få yderligere oplysninger og links ud over selve dødsdatoen:

- For dødsfald fra 1943 og frem til for 75 år siden får man oplyst dødsårsagen.
- For dødsfald fra før 1939 hentet fra dødsattesterne vil resultatet indeholde et link til selve dødsattesten.
- For dødsfald fra Københavns Stadsarkivs Begravelsesprotokoller vil der være et link til Københavns Stadsarkiv, hvor man kan se dødsårsag m.v.

I mange tilfælde får man ved opslag i dødsregisteret ikke det præcise sogn, hvor dødsfaldet er registreret, men fx en lægekreds eller et lægedistrikt. Man har derfor behov for at vide, hvilke sogne der er indeholdt i en bestemt lægekreds. Hertil kan man bl.a. anvende digdag.dk – på siden med dødsregisteret ligger der en vejledning til digdag.dk under punktet ”Vejledninger”.

En anden mulighed er at søge efter udgivelser med ”Danmarks administrative inddeling” hos Danskernes Historie Online (slaegtsbibliotek.dk). Heri findes lister over lægedistrikter i forhold til sognene.

Fødselsdato	Dag <input type="text"/>	Måned <input type="text"/>	År <input type="text"/>
Fornavn	<input type="text"/>		
Efternavn	<input type="text"/>		
Køn	☐ Mand	☐ Kvinde	☒ Begge
Dødsdato	Dag <input type="text"/>	Måned <input type="text"/>	År <input type="text"/>
	eller		
Interval	<input type="text"/>	-	<input type="text"/>
	<input type="button" value="Søg"/>	<input type="button" value="Nulstil"/>	

BEMÆRK: Dødsårsag og civilstand vises kun for personer, der har været døde i mere end 75 år **ved årets udgang**.

Tips til søgning:
Søg på så få oplysninger som muligt - der kan være tastet forkert.

Feltet ”Efternavn” søger i både efternavn, mellemnavn og fødenavn, så hvis et af disse er mere karakteristisk, vil det være en god ide at søge på dette navn.

Begræns søgningen til fx kun at omfatte døde i en kortere periode, hvis du får mere end 400 hits.

Bliv ikke forvirret, når du ser søgeresultatet:
Data for døde 1943-1969: Her vises navnene som beskrevet på siden [Indhold-Begrænsninger-Tips](#)

Hvilke sogne tilhører de forskellige lægedistrikter (før 1915) og lægekredse (efter 1915):
Find dem her: <http://www.salldata.dk/laege/index.php>

En **oversættelse af latinske diagnoser** på dødsattester kan ses [her](#)

Søgesiden på dødsregisteret

Husk

Det er ikke altid nemt at forstå de latinske betegnelser for dødsårsager. Der er på siden med dødsregisteret under "[Vejledninger](#)" et dokument, der oversætter de mest almindelige latinske dødsårsager.

Folkeregisterkort

Den 1. februar 1923 blev de "manuelle" folkeregistre i København, Frederiksberg og Gentofte kommuner etableret og året efter i resten af Danmark. Det blev en kommunal opgave, og hver kommune (før kommunesammenlægningen i 1970) havde ansvaret for at føre kartotekskort over alle kommunens beboere.

Folkeregisterets hovedopgave var manuelt at registrere på registerkort, hvor borgerne befandt sig. Dette understøttede de administrative opgaver, der var i kommunen. Det vil sige, at personens adresser er et hovedelement på kortet. Der blev dog også registreret andre oplysninger om borgerne. For eksempel oplysninger om statsborgerskab, domme, fattighjælp, umyndiggørelse og konkurs.

Hver hovedperson – typisk manden i en husstand eller enlige kvinder – havde sit eget hovedkort placeret i et gaderegister. Børn og adoptivbørn blev opført på deres forældres kort, indtil de fyldte 15 år. Plejebørn og andre børn, som boede uden for hjemmet i længere tid, fik egne hovedkort. Gifte kvinder stod på mandens hovedkort. Ved skilsmisse videreførte man mandens hovedkort. Kvinden fik enten et nyt hovedkort eller videreførte sit gamle pigekort, fra inden hun blev gift.

Arbøuz, Niels Oscar

Medd. Soc. (A. R.)

Mand		Død 2/9 1958.		Navn		Kvinde	
Stilling i Husestanden		Fødselsaar og -dag	28/6. 1885	Fødested		Stilling i Husestanden	
Pander		Ægteskabelig Stilling		Erhverv		Statsborgerforhold	
2		A					
Bageren		Sidsø Bopæl for Tilflytningen		Troesbenedate		Troesbenedate	
f. h. D.							
Nær tilflyttet Kommunen						Nær tilflyttet Kommunen	
Første Bopæl og Flytning indenfor Kommunen							
Aar	Dag	Bopæl					
35	10/11	Fredensgade 13.					
36	1/5	Perregade 8					
36	2/8	Nv. Boulevard 2625. AUG 1936					
44	21/1	Køngade 8 ^{et} ADV.					
44	27/10	Vestergrave 34 28. 10. 14.					
53	14/9	Brødregade 34.1. 21. 8. 1853					
55	1/8	Danmarksge 5, kld, 1853					
Børn under 15 Aar							
Navn		Køn	Fødselsaar og -dag		Fødested		
1	Arbøuz, Carl Reid	M	22	10/9	Skalborg	2. 2. 15 37	
2					57/58	1192	
3					56/57	1185	
4					55/5	819	
5					54/55	824	
6					53/54	18093	
7					52/53	17612	
8					51/52	17091	
9					50/51	16710	
10					49/50	16502	
11					48/49	16220	
12					58/59	1174	47/48 15933

Eksempel på folkeregisterkort, forside. Bemærk at opbygning af folkeregisterkort kan variere fra kommune til kommune.

Flytninger til og fra Kommunen.					Anmærkninger.
Tilflytning		Tilflyttet fra	Bortflytning		Bortflyttet til
anmeldt	sket		anmeldt	sket	
14/11/35	19/11/35	Abnildvej 38 Barknis. 1568	8/5	32/5 37	Legitimationskort udstedt den - / - 194 - af Barknis.
12/12/44	1/1/44	Grønnegade 6 ^{te} , Barknis			
Umyndiggørelse eller Konkurs.			Skat.		
Fattighjælp.			Straf og Æresoprejsning.		

Navn R. A. S. 21955
Medl. Nr. M: 4.117 N:
Medforhl: nydende
bidragdende

Eksempel på folkeregisterkort, bagside

Når en person flyttede inden for kommunen, blev kommunens kort opdateret med den nye adresse. Når personer døde eller fraflyttede kommunen blev kortene arkiveret. I de fleste tilfælde anførte man på kortet ved flytning navnet på den nye kommune og den adresse i den nye kommune, hvor personen flyttede til. Dette gør det muligt at følge en person fra kommune til kommune gennem hele perioden fra 1923/1924 til folkeregisterkortene ophørte i 1978. Hvis personen døde i denne periode, kan det dermed afgøres, hvor vedkommende døde.

Folkeregisterkortene blev fra 1968 og frem afløst af Det Centrale Person Register (CPR). Først fra 1978 var indholdet i CPR så fyldigt, at kommunerne ikke længere behøvede at føre de gamle, manuelle kort.

Man har lovmæssigt ret til at få oplysninger fra folkeregisterkortene, men ikke nødvendigvis alle de oplysninger, der står på kortene. De oplysninger, man typisk kan få om en person fra et folkeregisterkort, er:

- Samtlige navne, herunder tidligere navne.
- Fødselsdato og -sted.
- Civilstandsdatoer og vielsessted.
- Dødsdato og dødsregistreringssted.
- Samtlige adresser med angivelse af til- og fraflytningsdatoer.

Det er en forudsætning, at man har følgende oplysninger om personen:

- Kommunen vedkommende boede i.
- Navn og fødselsdato eller
- Navn og en tidligere adresse.

Kommunen har ret til at opkræve et gebyr for udlevering af oplysninger fra folkeregisterkortene, men det er dog min erfaring, at de fleste ikke gør dette.

Siden ophøret af det manuelle folkeregister har Rigsarkivet bedt kommunerne overdrage folkeregisterkortene til Rigsarkivet, hvilket mange kommuner har gjort på nuværende tidspunkt. Der er derfor flere muligheder for, hvor man skal finde folkeregisterkortene for en bestemt kommune:

- 1) Folkeregisterkortene befinder sig hos Rigsarkivet. Man kan i disse tilfælde ikke få direkte adgang til kortene på læsesalen, da de indeholder personlige oplysninger. Rigsarkivet har derfor en service, hvor de mod betaling finder oplysningerne og sender disse til rekvirenten.
- 2) Folkeregisterkortene befinder sig stadig i kommunen, eller kommunen har en kopi af folkeregisterkortene. De kan befinde sig i kommunens stadsarkiv/lokalarkiv, hos kommunens folkeregister eller andetsteds. Under alle omstændigheder kontakter man i første omgang kommunens folkeregister. Hvis kommunen er usikker på, om de kan udlevere oplysninger fra folkeregisterkortene, kan man minde dem om, at det har man krav på ifølge CPR-loven.
- 3) København er speciel derved, at folkeregisterkortene er delt mellem Københavns Folkeregister og Københavns Stadsarkiv. Man kan bestille en undersøgelse hos førstnævnte via Folkeregisteret i København. Folkeregisterkortene hos Københavns Stadsarkiv er delvist tilgængelige på læsesalen, og delvist tilgængelige via bestilling via arkivets bestillingssystem. Folkeregisterkortene over døde fra 1923 til 1934 er under indtastning og vil blive søgbare online.

Da man ikke nødvendigvis på forhånd ved, hvor kortene for en given kommune befinder sig, er det en god ide at starte med at kontakte folkeregisteret i den kommune, der er tale om (man kan bruge Wikipedia til at finde ud af, hvilken nuværende kommune, der omfatter den kommune fra før 1970, som man er interesseret i).

CPR

Når men leder efter dødsfald for personer efter 1968, er det næsten ikke til at komme udenom registeret CPR. Det koster ganske vist et gebyr per opslag, men som regel er der tale om kun et

enkelt opslag for at fastslå dødsfaldet. Den typiske situation er, at man har en identifikation af en person, der levede efter 1968, i form af et navn og en fødselsdato (eller alternativt et navn og en adresse man ved, vedkommende boede på i nyere tid). Hvis den person, man leder efter, er død, får man fra CPR en dødsdato og den sidst kendte adresse på vedkommende.

I starten blev data for Danmarks befolkning i CPR opbevaret på magnetbånd.

CPR har fra starten været tæt knyttet til de kommunale folkeregistre, idet etableringen skete ved en kopiering af registerindholdet fra de manuelle folkeregistre, ligesom stort set hele vedligeholdelsen af dataindholdet op til nyere tid er foretaget ved indrapporteringer fra de kommunale folkeregistre.

Det blev på et meget tidligt tidspunkt bestemt, at alle danske borgere skulle have adgang til visse af oplysningerne i CPR. I den nuværende CPR-lov er det bestemt, hvordan man som

borger kan få adgang til visse oplysninger om andre personer i CPR, medmindre disse oplysninger er beskyttet. Det forudsætter, at personen har levet efter 1968. Disse data er følgende:

- Den nuværende adresse for personen
- Hvis personen er afdød, dato for hvornår vedkommende døde og den adresse, der var registreret på dødstidspunktet
- Hvis personen er udrejst fra Danmark efter 1968, får man oplyst dette og i mange tilfælde datoen for udflytning og eventuel adresse i udlandet (den daværende adresse)
- Hvis personen er umyndiggjort, får man oplysning om, hvem værgeren er.

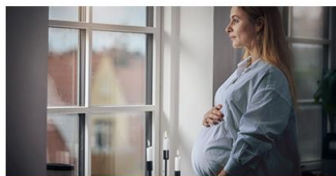
For at få disse oplysninger om en anden person, skal man vide følgende på forhånd:

- Enten: Navn og fødselsdato (minimum ét fornavn og efternavn, nuværende eller tidligere)
- Eller: Navn og en adresse, hvor personen har boet efter 1968
- Eller: Navn og CPR-nummer

Det anbefales, at man først og fremmest anvender den første mulighed, altså navn og fødselsdato. Hvis man ikke har fødselsdato, men kun en tidligere adresse, kan man forsøge med dette, men det er ikke altid, at CPR indeholder adresser, medmindre det er fra nyere tid.

Det er vigtigt, at navnet er stavet korrekt. Det vil i langt de fleste tilfælde være sådan, som det er anført i kirkebogen. Kun i meget få tilfælde er der uoverensstemmelse mellem, hvad der står i kirkebogen og det, der står i CPR (men det forekommer).

For at finde en person i CPR går man på www.borger.dk og med "Menu" og "Søg" for oven til højre, søger man efter "adresseforespørgsel". Man får så følgende skærmbillede:

Guide: Når du bliver forælder

Få et overblik over, hvad der er vigtigt at vide, når du bliver forælder

Hent Kørekort-appen

Så har du dit kørekort nemt og sikkert lige ved hånden

Nyhed i MitID app

Nu med scanning af QR-kode

Søgeresultater for 'adresseforespørgsel'

Alle resultater

Læs om

Selvbetjening

Viser 1-10 af 454 resultater

→ SELVBETJENING: [Adresseforespørgsel](#)

Ønsker du oplysninger om en persons nuværende adresse, kan du sende denne forespørgsel. Du skal have mindst to af følgende oplysninger på personen: - Fulde navn (fornavn og efternavn) - Tidligere adresse - Fødselsdato/personnummer

Man trykker på "Adresseforespørgsel" og kan nu vælge en kommune. Det er underordnet, hvilken kommune man benytter, da de alle bruger samme løsning, og de kan alle søge i hele CPR. Derefter følger man den vejledning, der vises på skærmen.

Men man kan sagtens komme ud for ved almindelige navne, at der er flere personer med samme navn født samme dato. I sådanne tilfælde får man ikke svar med det samme, men forespørgslen går videre til den valgte kommune til manuel besvarelse. Her vil man ofte kunne indsnævre søgningen efter den korrekte person ved anførelse af fx en adresse eller fødesogn.

Man kan derfor med fordel skrive så meget af navnet, som man kender med sikkerhed, når man laver sin forespørgsel. Og husk: Alle forespørgsler koster gebyret, uanset om der er et resultat eller ej. Tjek derfor stavemåden af navnet på forhånd, fx via kirkebogens fødselsoplysninger.

Statstidende/Aneguf

Hvis der er blevet afholdt et skifte efter et dødsfald, skal der offentliggøres et såkaldt proklama i Statstidende. Proklama er en annonce, hvori man efterlyser personer, der menes at have krav i det efterladte bo – det kan være kreditorer, som boet skylder penge, eller det kan være arvinger, som skifteretten ikke har kendskab til.

Proklama indeholder kun helt basale informationer såsom dødsdato, fødselsdato (CPR), bopæl og hvem, der behandler boet. Man kan dog være heldig, at boet behandles af familien, og i så fald vil der være en henvisning til et nulevende familiemedlem. Der vil også være anført, hvornår en tidligere afdød ægtefælle er død (hvis der er tale om uskiftet bo).

Mange tror, at der altid vil være et proklama efter et dødsfald. Det er ikke tilfældet. To hyppige grunde til, at der ikke er et proklama i Statstidende efter et dødsfald, er:

- Der er en efterlevende ægtefælle, der får lov til at blive siddende i uskiftet bo (men dette dødsfald kan blive annonceret i Statstidende, når den efterlevende ægtefælle dør)
- Der er ikke værdier i boet over ca. kr. 40.000, og midlerne bliver derfor ikke skiftet, men udlægges til begravelsesomkostningerne

Man kan få adgang til Statstidende på følgende måder:

Det kongelige Bibliotek: Det Kongelige Bibliotek har alle de trykte udgaver fra år 1904 til og med den 14. oktober 2005. Disse kan frit benyttes på bibliotekernes læsesale.

Online på Statstidende.dk: Siden Statstidende.dk har en database med alle proklama for de seneste 5 år. Her kan man fx søge efter proklama efter navn, dato m.v.

Netbiblioteket: De elektroniske udgaver af Statstidende, som er mere end 5 år gamle, er der derimod ikke offentlig adgang til. Disse elektroniske udgaver af Statstidende ligger i Netarkivet på Det Kgl. Bibliotek. Der kan som udgangspunkt kun gives adgang til brug for forskning af væsentlig samfundsmæssig værdi.

Aneguf: Siden Aneguf.dk er en privat side, der har indekseret proklama fra Statstidende fra 1998 og til ca. nu. Dog skal der være gået 10 år fra dødsfaldet før man kan søge efter et

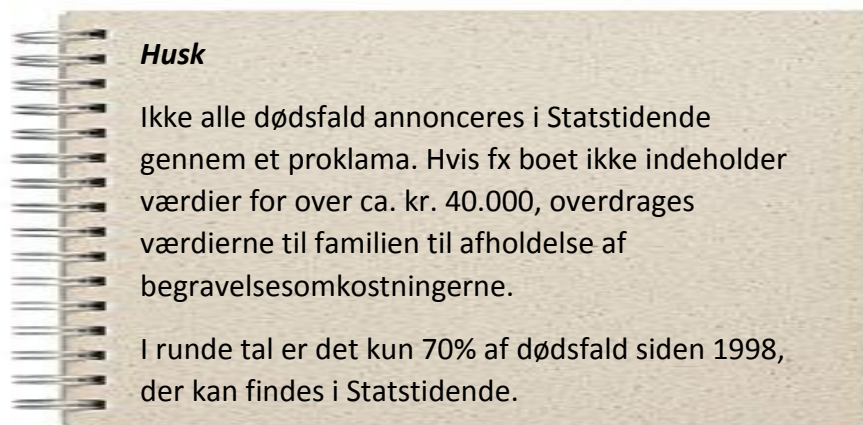
proklama på denne side. Man kan søge efter et proklama efter fødselsdatoen (ikke navn), og som resultat får man så vidt muligt fødselsdato, dødsdato, sidst kendte adresse samt en reference til det nummer af Statstidende, hvor proklama har været offentliggjort.

Fødsel	Død	Sidst kendte			Statstidende	
åååå-mm-dd	åååå-mm-dd	Navn	Adresse	Postdistrikt	Udgave	Sagsnummer
1941-01-01	1992-05-18	Greta Nygaard Jensen	Vibevang 13	3450 Allerød	Statstidende-2018-037	S19022018-151
1941-01-01	2005-12-19	Vagn Ove Bech	Rundhøjvej 18, Ø. Hvidbjerg	7970 Redsted M	Statstidende_2006_021	S30012006-6
1941-01-01	2008-02-14	Erik Finn Pedersen	Matthæusgade 48D, 2 -230	1666 København V	Statstidende_2008_096	S20052008-3634
1941-01-01	2008-08-09	Ole Rohleder Zachø	Jupitervej 2	9700 Brønderslev	Statstidende_2011_156	S16082011-78
1941-01-01	2009-12-31	Hans Jørgen Andersen	Nørrevej 17	2690 Karlslunde	Statstidende_2010_048	S06032010-81
1941-01-01	2010-01-09	Frede Ebbesen Madsen	Parkvej 20 K -6, Guderup	6430 Nordborg	Statstidende_2010_034	S12022010-327
1941-01-01	2010-05-24	Thorvald Ove Christensen	Holger Danskes Vej 100	2000 Frederiksberg	Statstidende-2018-217	S06112018-44
1941-01-01	2010-06-21	Eva Kirstine Harndrup Damgaard	Søndertoften 35	2630 Taastrup	Statstidende_2010_152	S10082010-177
1941-01-01	2010-06-29	Kjeld Christian Rasmussen	Dalvangsvej 8, st th	2600 Glostrup	Statstidende_2010_143	S28072010-27
1941-01-01	2010-09-01	Vivi Lilian Pedersen	Sønderbro 11, st tv	9000 Aalborg	Statstidende_2010_192	S04102010-274
1941-01-01	2012-04-07	Thomas Marinus Jespersen	Triatlonvej 29	9230 Svenstrup J	Statstidende_2012_092	S11052012-45
1941-01-01	2012-07-28	Ove Albert Nielsen	Toftager 40	2605 Brøndby	Statstidende_2012_171	S03092012-217
1941-01-01	2012-10-23	Grethe Ragnhild Rasch-Madsen	Stejlepladsen 22, Råbylille	4780 Stege	Statstidende_2012_223	S14112012-216
1941-01-01	2013-04-01	Ingrid Carlsen	Skovglimt, Kirkevej 2	4295 Stenlille	Statstidende_2013_090	S13052013-50
1941-01-01	2013-04-20	Tage Olling	Gl. Færgevej 5, V. Vildsund	7700 Thisted	Statstidende_2013_101	S29052013-226

Sådan ser listen ud for fødte den 1. januar 1941

Ovennævnte betyder, at der reelt ikke er adgang til Statstidende udgivet i perioden fra 2005 og til for 5 år siden. Dog kan man søge i Aneguf.dk for døde fra 2005 til for 10 år siden. Man kan dog finde ældre dødsfald hos Aneguf.dk fra før 2005, hvis en tidligere afdød ægtefælle er nævnt ved den senest afdøde ægtefælle.

Det skal også nævnes, at proklama fra Statstidende er en del af de data, man kan søge hos MyHeritage, men dette kræver et betalt dataabonnement. Samlingen indeholder dødsoplysninger fra Statstidende fra 1918 og fremefter. Optegnelserne indeholder typisk afdødes navn, fødeår, bopæl, dødsdato, dato for offentliggørelsen af dødsfaldet og ægtefælles navn.

Kirken og begravelsesprotokoller

Det "gode" ved afdøde er, at efter 10 år er der ikke længere nogen beskyttelse af data i henhold til lovene om databeskyttelse. Man kan derfor få den tanke, at man kan henvende sig til et kirkekontor og få oplysninger om en person, der er død for mere end 10 år siden.

Men det er ikke altid tilfældet. Hvis der er tale om oplysninger fra kirkebogen – og det ikke omhandler én selv – skal kirken overholde cirkulæret om førelse af folkekirkens ministerialbøger. Heri er det anført, at man først kan få adgang til oplysninger fra kirkebogen hos kirkekontoret, når den pågældende person er født for mere end 110 år siden (uafhængigt

af, hvornår vedkommende døde). Det vil sige, at kirkekontoret fx ikke må give oplysninger om en person født i 1930, selv om personen har været død i mange år.

Anderledes forholder det sig med begravelsesprotokollerne, der alene er omfattet af lovene om databeskyttelse og evt. arkivloven. Det betyder, at der er adgang til begravelsesprotokoller (kirkegårdsprotokoller, gravstedsprotokoller o.lign.), når der er gået 10 år fra dødsdatoen. Til gengæld vil ældre begravelsesprotokoller være afleveret til arkiverne. Der kan her være tale om både Rigsarkivet og de lokale, kommunale arkiver, så man må undersøge, hvor de måtte være afleveret – hvis de ikke er skannet og ligger online.

Tilsvarende må graveren give oplysninger om et gravsted, eller kommunen kan oplyse om gravsteder, hvis disse stadig eksisterer.

Nr. 4446 (R. Nr. 5165) 1.

Fulde Navn *Jens Nikolaj Petersen,*

Ugift. Gift. Enkemand. Enke. Separeret. Skilt.

Fødselsdag og -aar *1-8-1865* Fødested *Bilbis.*

Stilling *Slusejw.*

Bopæl *Bilbis ps. Kirkehyllinge.*

Dødsdag *27-9-* Dødssted *-*

Dødsårsag *Skrangulokio in supracorone.*

Indført i *-* Sogns Kirkebog

Begravet den *Brøndø's fra B. b. Krem.* Kapel Kl.

ved Pastor

paa *Søby.* Kirkegaard. Papirer *-*

Gravst. *Slomshund.*

Den ugifte Jens Nikolaj Petersen på 77 år blev træt af dage og hængte sig selv i 1943, ifølge begravelsesprotokollen fra Københavns Stadsarkiv (online). Han blev fundet den 27. september og brændt på Bispebjerg krematorium

I det følgende ses en række byer, og hvor begravelsesprotokollerne befinder sig.

Kommune	Online	Fysisk
København, 1861-1942	Københavns Stadsarkiv	
København, 1942-1994		Københavns Stadsarkiv
København, 1995-		Københavns kirkegårde
Aarhus, 1891-1983		Aarhus Arkivet
Odense, 1887-1990		Odense Stadsarkiv
Esbjerg, 1884-1999	Esbjerg Byhistoriske Arkiv	

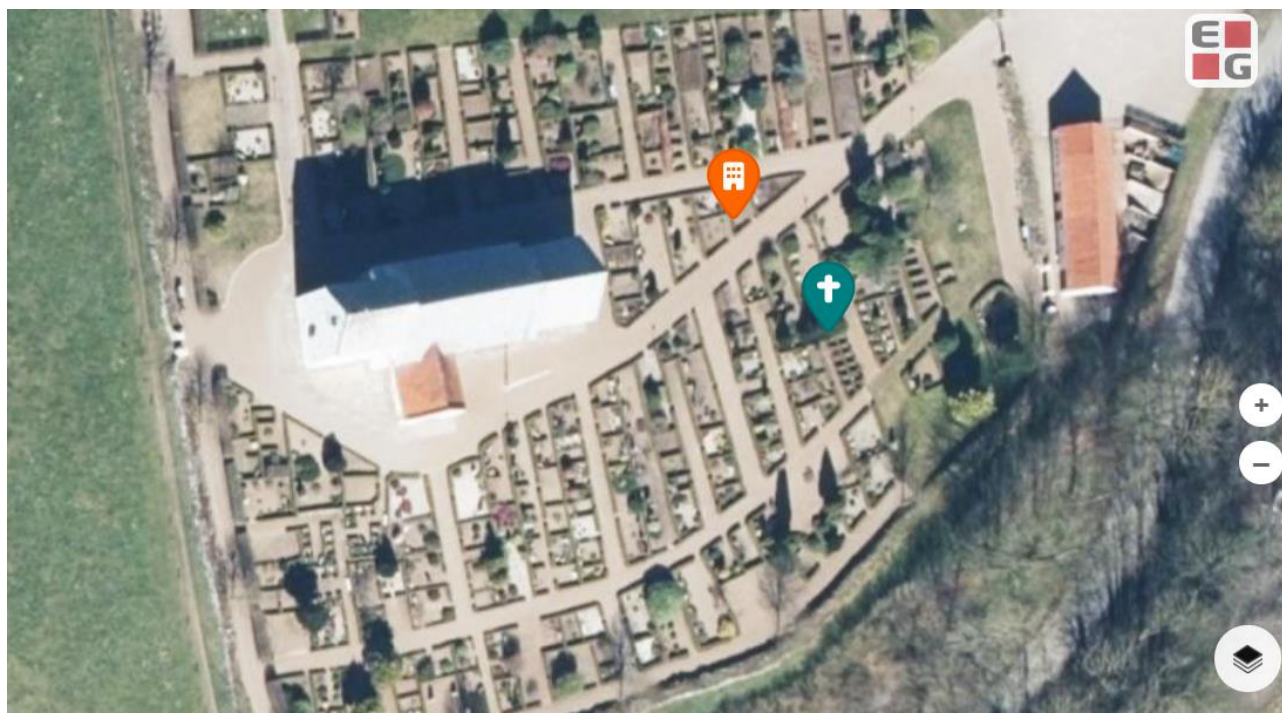
Gravstene

Gravstenene på mange danske kirkegårde er blevet affotograferet fra omkring år 2000 og frem, og billederne med navneoplysninger er tilgængelige i en søgbar database. Dermed er det muligt på tværs af landet at søge på et navn og dermed finde en evt. gravsten på personen. Heraf vil det fremgås, hvornår og hvor personen døde. Det kræver dog, at den pågældende kirkegård er blevet affotograferet, og graven ikke var sløjftet på dette tidspunkt.

Den største danske hjemmeside findes på dk-gravsten.dk. Her er der pt. affotograferet 2.063 kirkegårde ud af 2.307 i alt – og databasen indeholder ca. 600.000 navne. Det er muligt at søge på tværs af alle kirkegårdene efter navne suppleret med andre oplysninger. Siden bliver fortsat udvidet, og den overtages på et tidspunkt af Danske Slægtsforskere.

Nogle af de store udenlandske databaser over gravsteder indeholder også oplysninger om danske kirkegårde. Siden billiongraves.com indeholder pt. 280.000 navne fra danske kirkegårde, mens siden findagrave.com indeholder ca. 82.000 danske kirkegårde. Man skal ved begge sider være indstillet på at blive overdænget med reklamer.

En mindre kendt, men meget anvendelig database, er EG's Kirkegårdssystem på findgravsted.dk. Den dækker for det første alle nuværende gravsteder og for det andet de ca. 1.600 kirkegårde, der anvender systemet. Et minus ved dette system er, at man er nødt til at kende kirkegården for at kunne slå op. Kender man kirkegården, kan man finde alle personer, der har gravsteder på denne kirkegård – og i nogle tilfælde vil det på et kort blive vist, hvor gravstedet helt præcist er.

Kirkegården for Harte sogn ved Kolding. Med et kors markeres gravstedet for Anton Nielsen, født i 1928 og død i 2022. Fundet på findgravsted.dk.

Konklusion

Det kan være udfordrende at finde ud af, hvor og hvornår en person døde – i hvert fald ses dette spørgsmål ofte at dukke op i diverse hjælpegrupper. Men heldigvis findes der en række gode kilder, der kan hjælpe med at besvare dette spørgsmål. De centrale er følgende, men der findes også andre muligheder:

Fra 1814 og frem til 1924 er den mest komplette kilde den indtastning af kirkebøgerne – incl. kirkebøger for afdøde – som Ancestry har gennemført i samarbejde med Rigsarkivet. Desværre er deres indtastning ikke så komplet/korrekt, som den burde være, så man kan være nødsaget til at forsøge sig med en af de andre kilder.

I 1924 indførte man folkeregisteret (et manuelt register) i Danmark, og fra dette tidspunkt er der ganske godt styr på hver borger i landet. Det er derfor muligt at følge en person fra sted til sted, og dermed også få oplysninger om, hvor og hvornår vedkommende døde. Den største udfordring er måske til gengæld at lokalisere disse kort og få oplysninger fra dem.

For perioden 1943 til 1969 giver Danske Slægtsforskere via dodsregister.dk adgang til et komplet dødsregister, der er baseret på oplysninger fra Rigsarkivet og Sundhedsdatastyrelsen.

Fra 1968 og frem har alle danskere ret til at slå andre personer op i CPR via borger.dk. Her vil man kunne finde dødsdatoen og sidste bopæl (eller nuværende bopæl) for alle danskere, der levede efter 1968. Det koster desværre et mindre gebyr at få denne oplysning.

8

Hvordan var sygdomsforløbet?

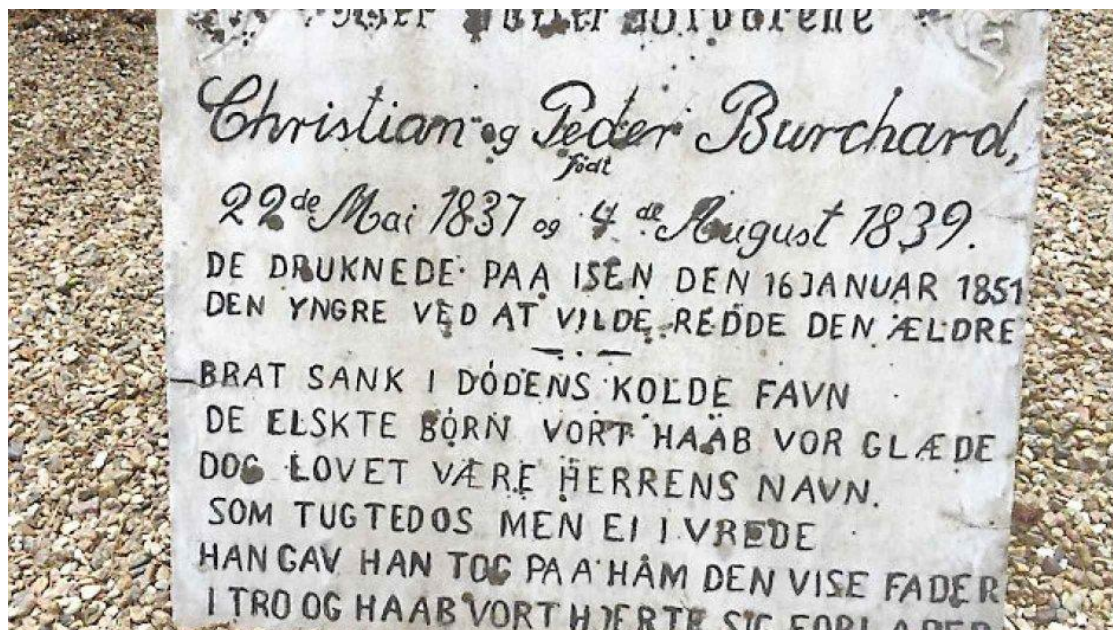
Når vi ser tilbage på vore aner og umiddelbare familie, finder vi mange personer, der ser ud til at være døde af "alderdom", selv om der selvfølgelig kan have været underliggende sygdomme. Men vi ser også personer, der dør før tid – i deres ungdom eller i en ung alder – eller dør under usædvanlige omstændigheder. I alle tilfælde kan man have interesse i at vide, hvordan sygdomsforløbet var og eventuelle behandlinger, og hvad dødsårsagen var. Man kan også have spørgsmål til, hvad der gik forud for et dødsfald.

Måske er der ikke så meget at hente på folks gravstene. Selv om kirkegårdsvandrereren Jørgen Østergaard beretter om gravsten med indskriften "Jeg sagde jo, jeg var syg". Der er også det lakoniske: "Hva' så", som kan læses på en sten på Vestre Kirkegård i Herning, og en gravskrift, biskop Geil har refereret: "Jeg havde ventet det, men ikke så hurtigt".

Så vi skal nok have fat i andre kilder, hvis vi skal have viden om et sygdomsforløb. Et godt sted at starte er dødsattesterne, der i de fleste tilfælde kan findes fra sidste halvdel af 1800-tallet og frem. Disse vil have anført dødsårsagen, men ved medicolegale dødsattester – altså, når man ikke er sikker på, at døden var naturlig – vil der også være en kort udredning af, hvad der gik forud.

Man skal også være opmærksom på, at der i de ældre kirkebøger ind imellem kan være ganske udførlige beskrivelser af dødsfald og dødsårsager, se fx Væggerløse Sogns kirkebog 1687-1730, der kan læses på Danskernes Historie Online. Endvidere var der i en periode krav om, at præsterne noterede erklæringer fra jordemødrene om dødfødsler, og hvorfor det var gået galt.

Det næste er selvfølgelig de patientjournaler, der måtte findes fra hospitaler, læger og institutioner. Her bliver det straks mere vanskeligt, og patientjournaler og adgang til disse er et broget billede, som vi skal se på i dette kapitel.

Gravsten på Egen kirkegård på Als

Dødsattester

Dødsattester blev indført 1829 i København og i 1832 for resten af landet. Ved hvert dødsfald blev der udarbejdet en attest med angivelse af bl.a. dødsårsagen. Frivillige på læsesalene i København, Odense og Viborg scanner dødsattesterne, og de lægges på Arkivalieronline efterhånden som projektet skrider frem, og efterhånden, som de indtastes, lægges de på Danske Slægtsforskeres side, dodsregister.dk.

De skannede dødsattester kan i vid udstrækning findes på Arkivalieronline. De findes under "Social- og Sundhedsvæsen" og herunder under "Dødsattester". Her vil der være to kategorier af kilder: Sundhedsstyrelsen samt de enkelte lægekredse/-distrikter (der gælder særlige forhold for Sønderjylland).

For perioden frem til 1920 gælder følgende:

I [Sundhedsstyrelsens arkiv](#) er der dødsattester fra

- København fra 1840 til 1920 (1841 mangler).
- Købstæderne. Dødsattester fra købstæderne fra 1840 til 1875 er kun sporadisk bevaret. Fra 1876 er stort set alle dødsattester bevaret.
- Fra 1871 ligger landdistrikternes medicolegale dødsattester i Sundhedsstyrelsens arkiv.

I [lægekredsene/-distrikterne](#) findes

- De almindelige dødsattester fra landdistrikterne. Fra 1864 til 1875 er der kun meget sporadisk bevaret dødsattester fra landdistrikterne. Fra 1876 til 1919 er dødsattesterne nogenlunde velbevarede, men dog med huller i rækkefølgen.

For perioden 1920 til 1941 gælder følgende:

- I perioden 1920-1941 er alle dødsattester samlede i [Sundhedsstyrelsens arkiv](#).

For Sønderjylland er dødsattester ikke bevaret fra tiden under tysk herredømme (1864-1920). Fra 1921 har Sundhedsstyrelsen dødsattester fra Sønderjylland.

Mens de fleste dødsattester er skannede, er projektet med at indtaste oplysningerne i Rigsarkivets søgbare database stadig undervejs. Men det kan altid betale sig at starte med en søgning i databasen ("Søg i samlingerne") eller via dodsregister.dk (hvor der er link til den pågældende originale dødsattest), da det er væsentligt nemmere at finde dødsattesten, hvis

den er indtastet. En anden fordel er, at dødsattesten er renskrevet, og man har således ikke udfordringer med at læse håndskriften. Man kan med fordel anvende "[Avanceret søgning](#)", der udfyldes som vist på illustrationen.

 Rigsarkivet
Søg i samlingerne

Fritekst: Fra: Til:

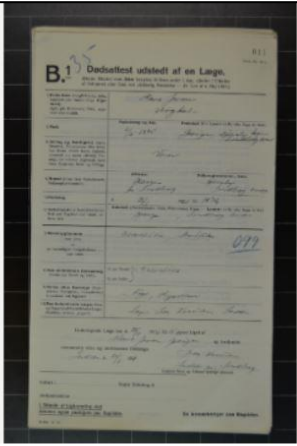
Navn: Arkivskaber: Arkivserie:

Emne: Geografi:

Søg i: Afskrifter af arkivalier Scannede arkivalier Papir og mikrofilmmede arkivalier Digitale systemer Arkivskaber Forsknings

Oplysninger om afdøde

Attesttype	B1
Navn	Hans Jensen
Civilstand	Ugift
Fødselsdato (dd-mm-åååå)	06-05-1845
Fødested	Gesinge, Bjerreby
Erhverv	Væver
Bopæl	Gesinge, Bjerreby
Dødsdato (dd-mm-åååå)	22-01-1931
Dødssted	Bopæl
Dødsårsag	Bronchitis
Yderligere tekst i dokumentet	

Søgningen i eksemplet finder dødsattester for personer med navnet Hans Jensen, der døde i 1931. Husk at udfylde "Arkivserie" med "Dødsattest" og vælg "Afskrifter af arkivalier".

Det giver mulighed for at finde denne Hans Jensen, der døde den 22. januar 1931. På skærmen får man både den originale dødsattest såvel som afskriften af dødsattesten.

Hvis dødsattesten endnu ikke er skannet, eller hvis den er nyere end 1943, er man nødt til bestille dødsattesten i søgesystemet Daisy (se kapitel 4 om Daisy). Her skal man søge med arkivskaber "Sundhedsstyrelsen" og arkivserie "Dødsattest". Find dødsattesterne via år, amtslægekreds, amtets byer og så amtets landområder sorteret efter lægekredse. Inden for hver by eller lægekreds ligger attesterne sorteret efter dødsdato.

Dødsårsagen for personer døde mellem 1943 og 75 års grænsen for adgang kan desuden findes på dodsregister.dk, hvor man også finder en liste med oversættelse af de mest almindelige latinske diagnoser til dansk.

Der er en tilgængelighedsfrist på 75 år. Det vil sige, at hvis dødsfaldet er sket for mindre end 75 år siden, er man nødt til på forhånd at søge om adgang til dødsattesten. Det skyldes, at dødsattesterne indeholder rent personlige oplysninger som dødsårsagen. I praksis viser det sig, at man efter godkendelse af adgang til dødsattesten ikke behøver at tage på arkivets læsesal, da Rigsarkivet sender en kopi af dødsattesten til ens e-Boks.

Sundhedsdatastyrelsen har dødsattester fra 1993 og frem, og du kan derfor bestille en kopi af en dødsattest hos dem, hvis det drejer sig om en afdød efter 1992. Du kan kun få udleveret en kopi af dødsattesten, hvis du er afdødes nærmeste pårørende. Det koster ikke noget at få en kopi af en dødsattest.

Periode	Område	Kilde
Til 1920, København og købstæder	Alle dødsattester	Sundhedsstyrelsen Søg i samlingerne
Til 1920, landdistrikter	Medico-legale	Sundhedsstyrelsen Søg i samlingerne
Til 1920, landdistrikter	Almindelige dødsattester	Lægekredse/-distrikter Søg i samlingerne
1920-1941	Alle dødsattester	Sundhedsstyrelsen Søg i samlingerne
1941-1992	Alle dødsattester	Daisy, evt. efter ansøgning
1993-	Alle dødsattester	Sundhedsdatastyrelsen

Sundhedsvæsenet

En af grundene til, at det kan være svært at navigere rundt i kilderne for patienter, er de mange forskellige tilhørsforhold, som institutionerne har haft, og at disse har ændret sig over tid.

Før reformationen blev omsorgen for syge og fattige overordnet set varetaget af den katolske kirke. Med reformationen skiftede det sociale ansvar for de syge og fattige. Fra at have været kirkens ansvar blev det nu en opgave for kongen og staten. De første danske statslige sygehuse blev oprettet i midten af 1700-tallet. I 1757 blev der med opførelsen af Det Kongelige Frederiks Hospital oprettet en uddannelse i medicin og kirurgi. For at mindske børnedødeligheden blev Fødselsstiftelsen og Jordemoderskolen oprettet i 1750, og i 1803 blev Det Kongelige Sundhedskollegium oprettet. I slutningen af 1800-tallet fandtes der sygehuse i de fleste danske købstæder.

Der var således indtil ca. 1930 et stort antal sygehuse, som ikke var organiseret i et sygehusvæsen. De enkelte sygehuse havde deres egen bestyrelse og traf selv beslutning om drift og anlæg. Kun Righospitalet havde som statsejet sygehus en funktion som overordnet

sygehus, hvortil alle landets sygehuse kunne henvise patienter, der krævede behandling, som ikke kunne udføres af sygehusets egne læger. I løbet af 1930'erne gik udviklingen så hurtigt, at det blev åbenbart, at man ikke kunne udbygge alle sygehuse lige stærkt, og tanken om oprettelsen af centralsygehuse opstod. De enkelte amter lavede aftaler om, at investeringer og udbygning samledes på et sted, hvortil de mindre sygehuse i amtet kunne henvise de patienter, der krævede større udstyr og specialisering, end man selv rådede over. Endelig blev sygehusene med kommunalreformen i starten af 00'erne underlagt de nye regioner som deres vigtigste opgave.

Hertil kommer selvfølgelig de mange andre sundhedsinstitutioner, der ikke var sygehuse. Der kunne være tale om tidligere tiders institutioner for forsorg, sygepleje, tandpleje osv.

Her er en kort oversigt over nogle af de tilhørsforhold og organisering, som der kan være tale om:

- Privat praksis: Her er der først og fremmest tale om de praktiserende læger, men gruppen omfatter også praktiserende øjenlæger, psykologer, gynækologer, reumatologer, tandlæger og mange flere.
- Kommunale/lokale organisationer: Tidligere var hele sygehusvæsenet kommunalt eller lokalt forankret, indtil en stor del kom under amterne og nu regionerne. Men der er stadig store dele af sundhedsvæsenet under kommunerne, fx sygeplejen, ældreplejen og behandling af misbrug.
- Amter/regioner: Regionerne står i dag for det danske sygehusvæsen, herunder psykiatrien. Desuden står de for drift af en række institutioner for udsatte grupper og grupper med særlige behov på social- og specialundervisningsområdet.

- Statslige: I dag findes der ikke statslige sundhedsinstitutioner med patienter – hvis man ser bort fra fx retsmedicin – men sådan var det ikke tidligere. Særligt det store område, der tidligere hed ”åndssvageforsorgen” blev gennem 1900-tallet overtaget af staten og fra 1959 betegnet ”Statens Åndssvageforsorg”. I 1980 overgik dette til amter og kommuner. Tilsvarende har børneforsorgen gennem tiderne været delt mellem staten og kommunerne, og der har været statslige børnehjem m.v.

Patientjournaler

Rigsarkivet har patientjournaler fra en række sygehuse og behandlingsinstitutioner. Mange patientjournaler er dog ikke afleveret til Rigsarkivet, og nogle ligger hos stadsarkiverne eller befinder sig stadig på sygehusene.

For at kunne finde en patientjournal er det ikke tilstrækkeligt, at man har navn, fødselsdato og tidspunkt for indlæggelse, men man skal også have information om, hvor den pågældende har

været indlagt. Det skyldes, at journalerne og arkiverne er ordnede efter sygehus og evt. afdeling. Først herefter er ordningen efter journalnummer eller CPR-nummer. Ved man derfor ikke, hvor patienten har været behandlet, er det meget svært at finde en patientjournal.

Journaler, der ikke er hos Rigsarkivet: Patientjournaler fra kommunale sygehuse og institutioner kan være afleveret til kommunale stadsarkiver og ikke Rigsarkivet. Her skal man altså rette henvendelse til stadsarkivet eller slå op i deres søgesystem (i nogle tilfælde kan det findes på Arkiv.dk).

Privatpraksis og privathospitaler: Med få undtagelser har Rigsarkivet ingen patientjournaler fra praktiserende læger eller fra privathospitaler. De praktiserende læger opbevarer og håndterer selv patientjournalerne. I 1900-tallet og tidligere blev sådanne journaler kasseret og kun i udvalgte tilfælde afleveret til fx stadsarkivet. Omkring år 2000 og frem blev journaler fra privatpraksis i starten afleveret til Sundhedsstyrelsen og i dag Styrelsen for Patientsikkerhed.

Patientjournaler hos Rigsarkivet frem til ca. 1950: Patientjournaler afsluttet før 1950 vil typisk være totalbevaret. Enkelte serier af patientjournaler, der er afleveret senere, kan dog være begrænset bevaret, idet det alene er journaler for de patienter, der er født den 1. i en måned, der er bevaret for eftertiden – de øvrige er kasserede.

Man søger i Daisy med sygehusets, hospitalets eller institutionens navn som arkivskaber. Relevante arkivserier kan fx være journalsager, patientregistre m.v.

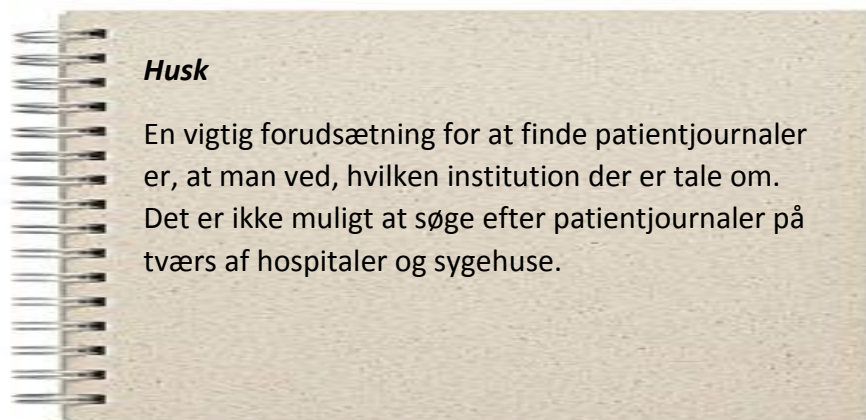
Patientjournaler hos Rigsarkivet fra ca. 1950 til ca. 1976: Patientjournaler afsluttet i denne periode vil typisk ikke være bevaret for alle patienter. Det er alene for patienter, der er født den 1. i en måned, at journaler er bevarede. De øvrige er kasserede. Ved enkelte hospitaler er samtlige patientjournaler dog bevaret.

Man søger i Daisy med sygehusets, hospitalets eller institutionens navn som arkivskaber. Relevante arkivserier kan fx være journalsager, patientregistre m.v.

Patientjournaler efter ca. 1976: Alle patientjournaler for personer født den 1. i en måned er bevaret frem til det tidspunkt, hvor sygehuset overgik til elektronisk patientjournal. Øvrige journaler er kasseret.

Man søger i Daisy med sygehusets, hospitalets eller institutionens navn som arkivskaber. Relevante arkivserier kan fx være journalsager, patientregistre m.v.

Det anbefales generelt, at man anvender Daisy til opslag om patientjournaler, idet nogle arkivalier ikke er lagt online, mens andre er det. Det kan være lidt uoverskueligt, hvad der er online og hvad der ikke er online, og ved opslag i Daisy får man direkte information om, hvordan man får adgang, også hvis materialet er online.

1. Afd. Stue 23^a + Løbe Nr. 1091

Fulde Navn: Emil Raffael Glückstadt
 Alder: 45 år Stilling: fhr. Bankdirektør
 Bopæl (nøjagtig Adresse): pt. Vestre Fængsel.
 Indlagt d. 23/6 1923
 † Udskrevet d. 23/6 1923

Indlagt for Huis
 af Fris Möller Journal ved Bergmann

Substans forbrudt.

Diagnose: *Hernia ventralis
 incarcerata
 gangrenosa*

Operation: 23/6
*Herniotomi ventralis
 c. resectione intestini
 tenuis
 (O)*

Narkose: *Albu - Narkose
 (Morville)*

Eksempel på uddrag af patientjournal for Københavns Kommunehospital (foto Københavns Stadsarkiv). Det er fhv. bankdirektør Emil Raffael Glückstadt, der var arresteret og sad i Vestre Fængsel, mens en sag om bedrageri i Landmandsbanken kørte. Han døde på operationsbordet.

Adgangsbetingelser

For journaler afleveret til arkiverne som fysiske journaler gælder følgende: Patientjournaler og søgemidler hertil indeholder personfølsomme oplysninger og er derfor ikke umiddelbart tilgængelige i 75 år fra deres yngste notat at regne.

For indlæggelsesprotokoller og andre søgemidler til patientjournaler gælder dog særlige og mere lempelige regler. Disse kan bestilles i Daisy, og ved fremmøde på læsesalen udfylder man en særlig søgemiddelerklæring, som behandles med det samme.

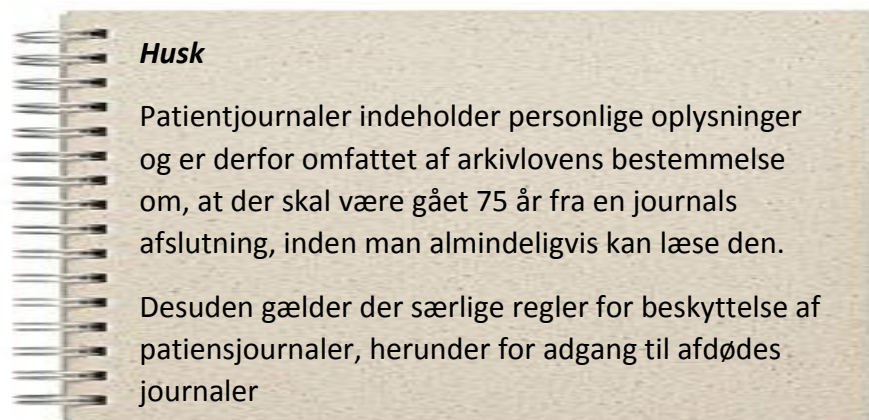
Ønsker man hos Rigsarkivet at se en patientjournal, der er afsluttet for under 75 år siden, skal man søge Rigsarkivet om adgang med oplysninger om patientens navn og fødselsdato, ca. indlæggelsestidspunkt og sygehus/afdeling.

For journaler, der endnu ikke er afleverede til arkiverne gælder, at retten til aktindsigt i patientjournaler m.v. er en personlig ret for den pågældende patient. Hvis patienten er afgang ved døden, overtager de nærmeste pårørende ikke retten til aktindsigt i patientens journal m.v.

En sundhedsperson kan og skal dog efter anmodning videregive oplysninger om patientens sygdomsforløb, dødsårsag og døds måde til afdødes nærmeste pårørende, afdødes alment praktiserende læge og den læge, der havde afdøde i behandling, såfremt det ikke må antages at stride mod afdødes ønske og hensynet til afdøde, eller andre private interesser ikke taler afgørende herimod.

Personkredsen "nærmeste pårørende", der kan modtage oplysninger om afdøde, er ikke nærmere angivet i loven. Det vil således bero på et konkret skøn i den enkelte situation, hvilke personer der i hvert enkelt tilfælde må anses for nærmeste pårørende. Ved nærmeste pårørende forstås først og fremmest patientens samlevende ægtefælle, samlever eller samlevende registrerede partner, slægtninge i lige linje, adoptivbørn og – alt efter de konkrete

forhold – søskende og plejebørn. Begrebet nærmeste pårørende kan dog afhængigt af den konkrete situation udvides til en nær ven, patientrådgiver m.fl., der var fortrolig med patienten, og som af patienten blev opfattet som den nærmeste.

Udvalgte patientjournaler, Rigsarkivet

Den følgende tabel viser en lang række sygehuse, hospitaler og institutioner, hvis patientjournaler kan findes hos Rigsarkivet. Listen er i alfabetisk rækkefølge, men ikke komplet.

Startår	Institution (arkivskaber)
1921	Amtssygehuset i Frederiksværk
1886	Amtssygehuset i Ørsted
1905	Amtssygehuset Sankt Elisabeth
1883	Assens Sygehus

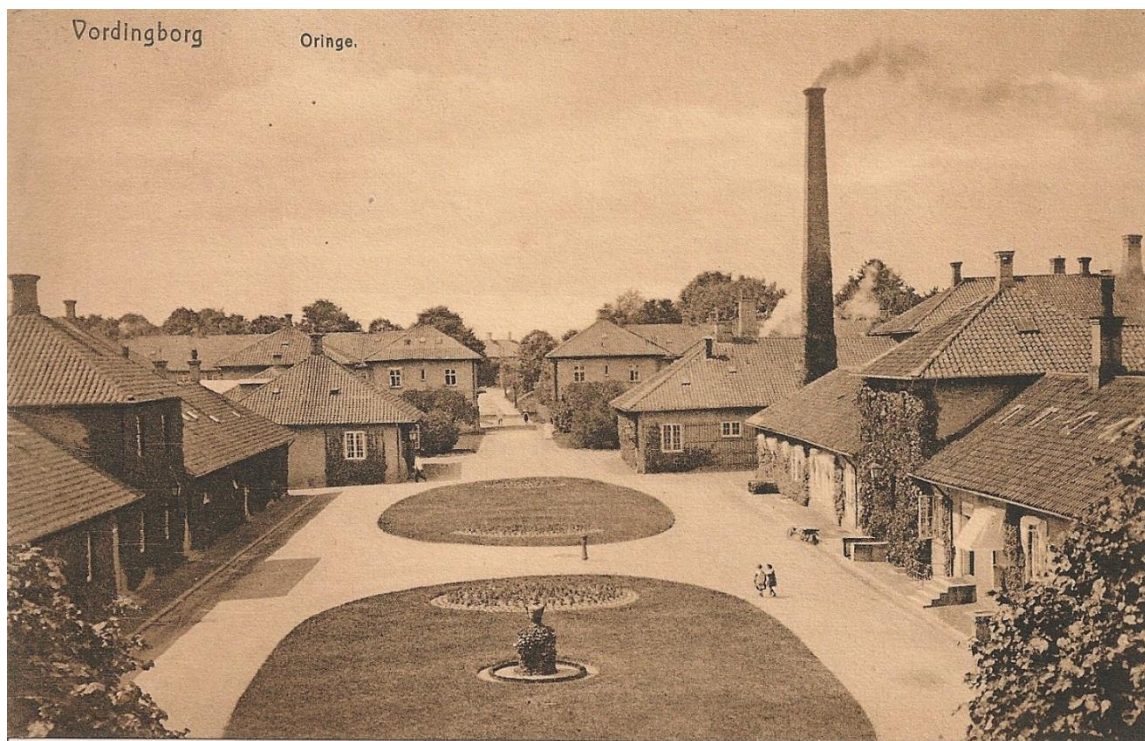
1932	Augustenborg Almenpsykiatriske Sygehus
1920	Bakkehuset, Viborg
1930	Bogense Sygehus
1910	Brovst Sygehus
1894	Brønderslev Sygehus
1888	Centralsygehuset i Næstved
1838	Det Kongelige Frederiks Hospital
1898	Diakonissehuset Sankt Lukas Stiftelsen
1898	Dronning Louises Børnehospital
1856	Ebberødgaard
1916	Ebeltoft Sygehus
1886	Epidemisygehuset i Randers
1899	Epileptikeranstalten
1904	Esbønderup Sygehus
1869	Finseninstitutet
1935	Frederikshavn Epidemisygehus
1854	Frederikssund Sygehus
1937	Fru Gleerups Fødeklínik, Hellerup
1855	Gammel Bakkehus
1921	Gentofte Hospital
1890	Herning Sygehus
1929	Holbæk Amts Sindssygeanstalt
1922	Holstebro Epidemisygehus
1922	Holstebro Sygehus
1896	Hornslet Sygehus
1907	Hospitalsenheden Vest - Tarm
1892	Hvidbjerg Amtssygehus
1938	Hvidøre Hospital

1914	Hørsholm Sygehus
1957	Jysk Nervesanatorium
1894	Kalundborg Sygehus
1865	Kellerske Anstalter, De
1911	Kellerske Anstalter, De, Livø
1914	Kjellerup Sygehus
1892	Koldby Sygehus
1893	Københavns Amts Sygehus på Frederiksberg
1891	Københavns Amtssygehus i Lyngby
1942	Lemvig Sygehus
1913	Marselisborg Hospital
1923	Nordsjællands Hospital
1881	Nykøbing Mors Sygehus
1885	Odense Universitetshospital
1880	OUH Svendborg Sygehus
1891	Psykiatrien Vordingborg
1929	Psykiatrihospitalet i Dianalund
1866	Psykiatrisk Center Glostrup
1852	Psykiatrisk Hospital Risskov
1916	Randers Amtssygehus
1941	Randers Centralsygehus
1870	Randers Købstads Sygehus
1895	Regionshospitalet Nordjylland, Dronninglund
1902	Regionshospitalet Silkeborg
1926	Rigshospitalet - Glostrup
1842	Rigshospitalet
1943	Ringkøbing Amts Tuberkulosestationer
1890	Ringkøbing Sygehus

1894	Rudkøbing Sygehus
1914	Sct. Josephs Hospital
1903	Sjællands Universitetshospital Køge
1885	Sjællands Universitetshospital, Roskilde
1933	Skagen Sygehus
1883	Skive Sygehus
1851	Storstrøms Amts Plejehjem for Sindslidende
1960	Sydvestjysk Sygehus, Psykiatrisk Afdeling, Spangsbjerg
1881	Sygehus Viborg
1897	Sæby sygehus
1878	Søndersøparken
1825	Søværnets Lægevæsen, Sygeafdelingen på Søværnets kaserne
1899	Thisted Sygehus
1908	Tønder Sygehus
1900	Vejlefjord Sanatorium
1854	Vestervig Sygehus
1917	Viborg Sygehus
1903	Øresundshospitalet, Frederiksborg Amts Sygehus
1935	Østifternes Åndssvageanstalter
1935	Aabenraa Sygehus
1880	Aalborg Universitetshospital
1920	Ålørkegaard
1890	Århus Kommunehospital

Vedr. Sprogø: Der er intet specifikt sted, man samlet finder journalerne for kvinderne anbragt på Sprogø. Deres journaler ligger blandt de knap 20.000 journaler, der er bevaret fra De Kellerske Anstalter, og skal derfor søges gennem [De Kellerske Anstalter](#).

Vedr. Livø: Det samme gælder journalerne fra Livø, men for perioden 1911 til 1926 findes der en separat serie med journaler.

Det psykiatriske hospital på Oringe (Psykiatrien Vordingborg)

København

Københavns kommune har drevet flere hospitaler, fattiggårde, stiftelser og arbejdsanstalter gennem tiden. Arkivalierne fra disse befinder sig hovedsageligt hos Stadsarkivet i København.

I begyndelsen af 1800-tallet lå der i København nogle få hospitaler, der tog sig af fattige, syge og gamle mennesker, fx Almindelig Hospital. Det lå i Amaliegade, og det var til at begynde med en lemmestiftelse, dvs. et hjem for gamle, syge og fattige. Almindelig Hospital havde også et par sygestuer til lemmerne. Hvis et fattiglem blev indlagt på hospitalet, handlede det mere om hjælp og pleje end om diagnose og behandling. Grænserne mellem fattiggård, hospital og plejehjem var flydende.

Det var Københavns Fattigvæsen, der drev både Almindelig Hospital og Sankt Hans Hospital. Sankt Hans Hospital bestod ligesom Almindelig Hospital af en lemmestiftelse og en sygeafdeling. Sankt Hans blev først senere et egentligt hospital.

Med Kommunehospitalet fik København sit første moderne hospital, der udelukkende var beregnet til syge mennesker. Det var fra begyndelsen indrettet med forskellige kirurgiske og medicinske afdelinger, hvor patienter kunne blive indlagt med henblik på diagnose, behandling og forhåbentlig helbredelse.

Her beskrives adgange til arkivalierne for nogle af de københavnske hospitaler:

[Almindelig Hospital](#) blev oprettet i 1769. Det lå i Amaliegade og havde plads til ca. 700 mænd og kvinder. Hospitalet var både en stiftelse for fattige og et hospital. Hospitalet tog fx imod sårede fra englændernes bombardement i 1807 og syge under koleraepidemien i 1853. Online findes patientprotokoller fra 1786 og frem, ligesom dødeprotokoller findes online fra 1845 og frem.

[Kommunehospitalet](#) blev oprettet i 1863. Det skete i forlængelse af koleraepidemien, der kostede et utal af døde i København. Hospitalet lå på Øster Farimagsgade. Kommunehospitalet var for den tid et topmoderne hospital. Kun en lille del af Kommunehospitalets store arkiv er digitaliseret. Det drejer sig om patientregistre, patientprotokoller og dødeprotokoller.

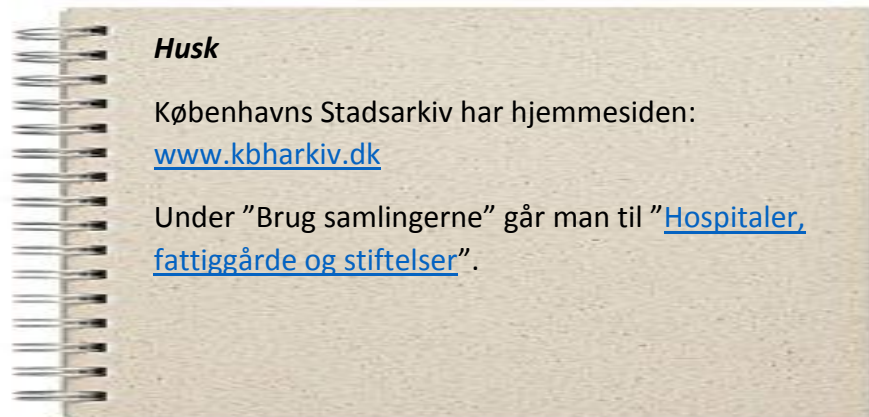
[Sankt Hans Hospital](#) blev oprettet i 1766. Siden flyttede hospitalet til Roskilde. I begyndelsen var hospitalet både et hospital for psykisk syge og en lemmestiftelse. Med tiden udviklede hospitalet sig til udelukkende at være et psykiatrisk hospital. Kun en lille del af Sankt Hans Hospitals enorme arkiv er digitaliseret, nemlig patientregistre, de ældste mandtaller og dødeprotokoller. Oplysninger om patienter findes online frem til 1927 og i papirform frem til 1950.

[Vartov Hospital](#) var en finere stiftelse for gamle, svagelige mennesker, især fra det københavnske borgerskab. Hospitalet optog også tjenestefolk, der havde været i lang og tro tjeneste. Vartov Hospital flyttede ind i Farvergade 20 i 1665. Det nuværende Vartov i Farvergade har ikke noget med hospitalet at gøre, men har beholdt navnet. Kun en lille del af

Vartov Hospitals store arkiv er digitaliseret, nemlig ansøgningsprotokoller, mandtaller og auktionsprotokoller (frem til 1934).

Ud over de materialer fra hospitalerne, der findes digitaliseret, har Københavns Stadsarkiv materialer, der går længere frem i tiden og kan ses på læsesalen.

Konklusioner

Adgang til patientoplysninger besværliggøres af flere forhold. Dels kan der være mange forskellige typer institutioner involveret på mange niveauer, lige fra privatpraksis, der altså er i privat regi, til sundhedsorganisationer under kommunen, amtet/regionen eller staten. Det betyder, at der også kan være flere forskellige steder, hvor arkivalierne kan befinde sig. Hertil kommer, at der er tale om personlige oplysninger, så der er også restriktioner på, hvad man kan få adgang til både i forhold til arkivloven og i forhold til lovene for sundhedsvæsenet.

Det mest umiddelbart tilgængelige er dødsattesterne, hvor man er nået langt med at skanne og lægge dem online. Man er også i gang med at indtaste dem, så de bliver nemmere at lokalisere. Her får man dødsårsagen og nogle gange også lidt flere oplysninger om sygdomsforløbet. Specielt interessant er medico-legale dødsattester, der anvendes, hvis der er mistanke om et ikke-naturligt dødsfald.

Går man på jagt efter patientjournaler, er Rigsarkivet et godt sted at starte. Rigsarkivet har gjort et stort arbejde for at indsamle og bevare patientjournaler, ikke alene fra de statslige

institutioner, men også fra de kommunale institutioner. Her kan man dog støde ind i, at fra ca. 1950 kan flertallet af patientjournaler være kasserede. Man har nemlig af pladshensyn kasseret patientjournaler for alle, der ikke var født den 1. i en måned – det svarer til, at man har bevaret ca. 3% af patientjournalerne.

Der kan være tilfælde, hvor patientjournaler er opbevaret andre steder end hos Rigsarkivet – fx Styrelsen for Patientsikkerhed, når det gælder privatpraksis. Også Københavns Stadsarkiv har meget omfattende materialer fra de københavnske hospitaler, og her er meget af materialet faktisk blevet skannet og gjort tilgængeligt online.

9

Hvad lavede de under besættelsen?

I den tyske besættelses første måneder i 1940 førte den danske regering en afventende politik over for Tyskland. Det blev til den såkaldte samarbejdspolitik, som er betegnelsen for den særlige ordning, som eksisterede mellem Danmark og Tyskland. Det er også betegnelsen for den politik, den danske regering førte over for besættelsesmagten frem til den 29. august 1943. Grundlaget for samarbejdspolitikken var et ønske blandt danske politikere om at skåne den danske befolkning så meget som muligt samt om at bevare så megen indflydelse som muligt på danske hænder.

Under besættelsestiden foregik der i Danmark et omfattende økonomisk samarbejde med besættelsesmagten. Dette samarbejde skete i vidt omfang efter ønske og med støtte fra den danske regering for at støtte dansk produktion og beskæftigelse. Under besættelsen lød der dog efterhånden stigende kritik af de firmaer, som tjente godt på samarbejdet og ofte også brød dansk prislovgivning for at øge fortjenesten. Firmaer og enkeltpersoner, der samarbejdede med besættelsesmagten, blev populært kaldt værnemagere.

I modsætning til de fleste tyskbesatte lande under 2. Verdenskrig opstod der i Danmark ikke en modstandsbevægelse umiddelbart efter besættelsen den 9. april 1940, og befolkningen sluttede generelt op om regeringens samarbejdspolitik. Først efter aktionen mod Danmarks Kommunistiske Parti, DKP, 22. juni 1941 opstod der en egentlig modstandsbevægelse. Partiet gik under jorden og fortsatte det politiske og faglige arbejde, først og fremmest ved udsendelse af flyveblade og etablering af en illegal presse (Land og Folk). På samme tid iværksatte partiet også de første sabotageaktioner.

Kun meget få deltog i modstandsarbejdet. I 1943 tiltog de illegale aktiviteter dog med flere illegale blade og flere og mere effektive sabotager. En væsentlig forudsætning for sabotagen var tilførsel af våben og sprængstof fra England. Fjenden var naturligvis tyskerne, men man

søgte også at standse samarbejdspolitikken eller endog fremkalde et brud mellem regeringen og besættelsesmagten. Sommeren 1943 blev et gennembrud for de illegale bevægelser. Et skift i den folkelige opinion kulminerede i august med kommunistisk organiserede bystrejker i 17 provinsbyer, det såkaldte Augustoprør. Den tyske reaktion herpå blev til sidst et ultimatum til regeringen om at gribe ind. Regeringen afslog dog, indgav 29. august 1943 sin afskedsbegæring og ophørte med at fungere.

*En gruppe danske soldater om morgenen den 9. april 1940 nær Bredevad i Sønderjylland.
To af dem blev dræbt senere samme dag (Danmarkshistorien.dk).*

Fra årsskiftet 1943-44 tog dannelsen af illegale grupper fart. Trods talrige oprulninger deltog flere og flere i det illegale arbejde; antallet af illegalt organiserede passerede således ca. 20.000 ved årsskiftet 1944-45, og ved befrielsen 4. maj 1945 var det nået op på næsten 50.000.

Der var således mange nuancer i, hvordan danskerne forholdt sig til den tyske besættelsesmagt, og der var også i stigende grad en polarisering i befolkningen mellem dem, der "gjorde modstand" og dem, der ikke gjorde det og måske endda samarbejdede med tyskerne. I mange familier er der derfor historier om, hvordan ens aner og familie egentlig forholdt sig under besættelsen, og mange har behov for at undersøge dette nærmere.

Modstandsbevægelsen

Modstandsbevægelsen bestod af mange forskellige grupper og organisationer:

- Væbnede modstandsgrupper og modtage-/transportgrupper. Fx BOPA, Holger Danske og Hvidstengruppen.
- Politiske modstandsgrupper (kamp med ord). Fx Frit Danmark.
- Ikke-politiske foreninger (åndeligt modspil). Fx Ringen og Frihedsrådet fra 1943.

Det var således ikke alle, der var involveret i aktive kampe mod tyskerne – langt de fleste havde rollen som forskellige typer af hjælpere. [Nationalmuseets database](#) over personer med tilknytning til modstandsbevægelsen har mere end 85.000 personer, men historikere mener, at der næppe har været mere end nogle få tusinde modstandsfolk, der reelt var aktive i aktioner.

Nationalmuseet skelner mellem følgende typer af modstandsfolk:

- Aktive – De organiserede modstandsfolk. Det vil sige sabotører, faldskærmsagenter, modtagegrupper og aktive, der foretog likvideringer eller transporterede modstandsfolk på flugt.
- Hjælpere – Personer, som mere systematisk bistod modstandsfolk uden selv at tage aktivt del, fx ved at stille deres hjem til rådighed eller ved at støtte modstandsbevægelsen med penge. Arbejdede også med efterretninger, radiosending og administration.
- Situationsbetingede hjælpere – Personer, som ydede hjælp spontant i en pludseligt opstået situation, eksempelvis i forbindelse med flugt.
- Hjælp efter befrielsen – Personer, som blev optaget på styrkelisterne som hjælpemandskab eller lignende. Fx ventegrupperne og forplejning efter befrielsen.

*Frihedskæmpere på en bil ved Københavns Byret i maj 1945
(Nationalmuseet)*

Selve databasen indeholder, i det omfang oplysningerne fremgår af kilderne, oplysninger om personen (navn, fødselsdato, hjemsted, stillingsbetegnelse), stedet eller stederne, hvor vedkommende var tilknyttet modstandsbevægelsen, typen af det modstandsarbejde, som vedkommende deltog i, og vedkommendes organisationstilknytning.

Det er ikke oplysninger om alle personer i modstandsdaten, der er offentligt tilgængelige. Hvis personen er nulevende, skal vedkommende som hovedregel have givet lov til, at oplysningerne er offentlige. Og hvis personen er afdød, skal der ifølge datalovgivningen gå 10 år fra dødsfaldet, inden oplysningerne offentliggøres.

Der findes næppe nogen anden kilde end modstandsdaten, der er mere komplet, hvad angår modstandsbevægelsen. Alligevel hører man mange eksempler på, at personer mener, at deres familie har været med i modstandsbevægelsen, uden at det kan findes i modstandsdaten. Det kan der være flere grunde til:

- Personen har hjulpet modstandsbevægelsen, men uden selv at have været egentligt medlem af modstandsbevægelsen.
- Personen har gjort modstand på en eller anden måde (fx nægtet at servicere tyskere), og så er "modstand" med tiden blevet til "modstandsbevægelsen".
- Personens aktiviteter er ikke dokumenteret noget sted eller kendes kun under et dæknavn.
- Personen har ikke været død i 10 år.

Man må i hvert fald i denne situation antage, at personen ikke har været en del af den organiserede modstandsbevægelse, der er godt dokumenteret.

Webadressen til modstandsdaten er modstand.natmus.dk.

Husk

Både jøder og modstandsfolk, der måtte flygte til Sverige, er blevet registreret hos Den Danske Flygtningeadministration i Sverige. Der findes et centralregister over disse flygtninge i Rigsarkivet.

Arkivskaber: Den Danske Flygtningeadm. i Sverige
Arkivserie: [Centralregister over flygtninge](#)

Danskere i allieret tjeneste og krigssejlere

Over tusind danske statsborgere meldte sig til allieret krigstjeneste under Anden Verdenskrig. Langt de fleste gjorde tjeneste i de britiske styrker, men også i de canadiske, franske, amerikanske, norske og andre allierede nationers tjeneste var der danskere. Fra eksilorganisationen Det Danske Råd i London forsøgte man at organisere en målrettet hvervning af danske statsborgere med henblik på at oprette en egentlig dansk enhed under britisk kommando i Royal East Kent Regiment – kendt som The Buffs.

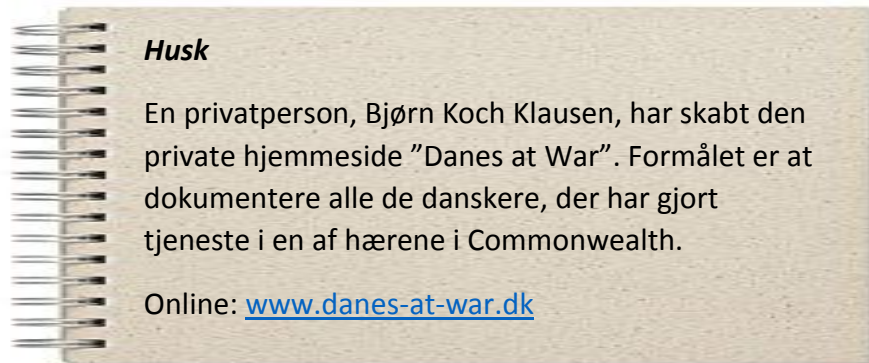
Det lykkedes imidlertid aldrig, først og fremmest fordi der ikke var nok kandidater, men også fordi en del af dem, der kom i The Buffs, blev håndplukket til specialstyrker, hvoraf flere blev sendt til Danmark som faldskærmsagenter.

Ligesom Nationalmuseet har en database over modstandsfolk, har de tilsvarende en database over danskere, der var i allieret tjeneste. Materialet, der ligger til grund for registreringen i databasen over frivillige i allieret krigstjeneste, stammer fra Frihedsmuseets Arkiv, Rigsarkivet og en række bøger om og af de frivillige. Databasen findes på denne side: allieret.natmus.dk.

En anden kategori var de såkaldte krigssejlere fra danske besætninger. Selvom besættelsen i 1940 kom som en overraskelse, tog flere rederier foranstaltninger umiddelbart inden, og fælles for dem var ordren om at søge neutral havn. De danske kaptajner fulgte ordren eller valgte selv eller under pres fra besætningen af søge mod en britisk eller fransk havn, hvis der ikke forelå andre instrukser. I Storbritannien blev de danske skibe formelt beslaglagt, og søfolkene fik tilbud om at fortsætte deres tjeneste under britisk flag.

Omkring 90 procent valgte at sejle for briterne. Dermed kom de omkring 6.000 civile søfolk til at gøre allieret tjeneste ved at sejle under de skærpede omstændigheder, som krigen bød på. Danske søfolk kom derved til at indgå i den livsvigtige konvojsejlad mellem USA og Storbritannien, men derudover også i egentlige militæroperationer som fx landgangen i Normandiet 6. juni 1944, hvor omkring 25 danske skibe og 800 danske søfolk var en del af angrebsflåden.

Den nævnte database indeholder også de navngivne danskere, der sejlede for de allierede, fortrinsvis de, der omkom. Databasen er ikke komplet med hensyn til alle, der sejlede i allieret tjeneste.

*Danske frivillige samlet i The Buffs, Royal East Kent Regiment
(Nationalmuseet)*

Fangelejre

Næsten 6.100 danskere blev deporteret til kz-lejr eller tugthus i Tyskland. Deportationerne startede i efteråret 1943, umiddelbart efter at den danske regering havde trukket sig fra samarbejdspolitikken. Først blev jøderne og kommunisterne deporteret, omend mange af disse som bekendt nåede i sikkerhed inden. Derefter kom turen til modstandsfolk, kriminelle, såkaldte 'asociale', politifolk og grænsegendarmer. De danske myndigheder protesterede og henviste til de tyske løfter fra den 9. april 1940, men forgæves.

Det omtrentlige tal for fordelingen af danskere, der blev deporteret til Tyskland er:

- 2850 modstandsfolk
- 2050 politifolk og grænsegendarmer
- 481 jøder
- 450 asociale
- 150 kommunister

Danskerne blev sendt til en række af de frygtede kz-lejre, herunder Buchenwald, Theresienstadt, Neuengamme og Ravensbrück. Cirka 600 af de danske fanger døde på trods af, at de havde bedre vilkår end mange af de andre fanger, idet de fik lov at modtage tøj og fødevarer hjemmefra.

Fra december 1944 til midten af marts 1945 lykkedes det for de danske myndigheder at afhente ca. 500 politifolk og grænsegendarmer samt ca. 100 såkaldt 'asociale' og 'vanekriminelle'. Altså hovedsageligt ikke-politiske fanger (dvs. ikke-modstandsfolk), som blev ført til Danmark og anbragt til videre internering i Frøslevlejren i Sønderjylland.

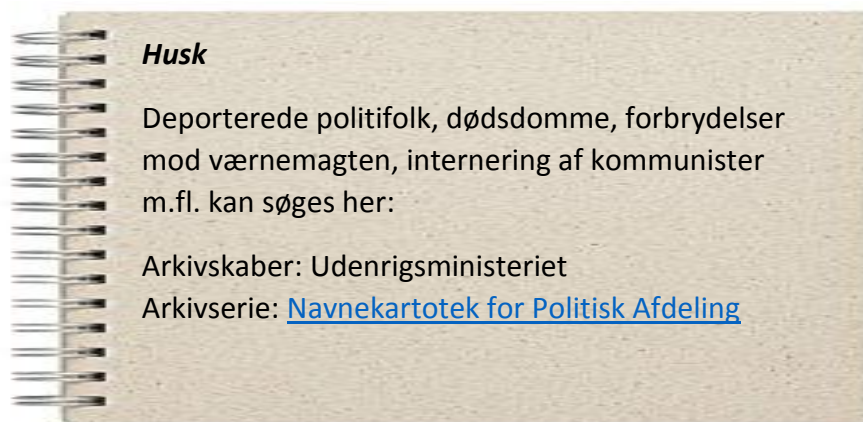
I midten af marts 1945 var hele spørgsmålet om evakuering af kz-fangerne i Tyskland trådt ind i en ny og afgørende fase: nu blev de danske anstrengelser forenet med de svenske under ledelse af vicepræsidenten for Svensk Røde Kors, grev Folke Bernadotte. Efter forhandlinger med tyskerne blev de danske koncentrationslejr-fanger sammen med de norske i april 1945 reddet ud af lejrene og sendt til Sverige med De Hvide Busser. De undgik dermed de forfærdelige døds marcher, som i krigens sidste tid kostede mange menneskeliv.

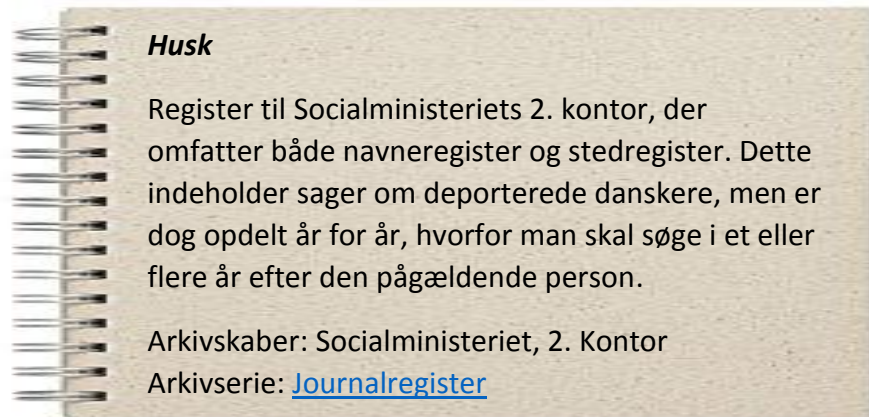
Der findes en lang række delvist overlappende kilder til de internerede og deporterede danskere under besættelsen. Hvad angår den store gruppe af modstandsfolk, vil den bedste

kilde som udgangspunkt være [modstandsdatabasen](#), der er nævnt i det tidligere afsnit. Her vil det som regel fremgå, hvis modstandspersonen har været i kz-lejr.

Udenrigsministeriets arkiver indeholder personsager om en række deporterede personer fra Danmark, herunder politifolk, personer, der begik forbrydelser mod værnemagten, og internerede kommunister. Alle disse emneordede grupper har fælles navneregister, som er et godt sted at starte, og der vil i dette register være henvisninger til journaler og sager.

Socialministeriets 2. kontor varetog under besættelsen det hjælpearbejde, der var over for de deporterede danskere i Tyskland. Deres arkiver indeholder således sager på internerede, deporterede kommunister og deporterede jøder og politiske fanger. Man kan med fordel starte i ministeriets journalregister, der derefter vil henvise til journalen, hvor yderligere oplysninger kan findes. Det vil være lidt udfordrende, at journalregisteret er organiseret årstalsvis, hvilket betyder, at man skal lave opslag i alle de år, der kan være relevante for den pågældende person.

Frøslev-lejren

Under en forhandling med besættelsesmagten i januar 1944 foreslog man fra dansk side, at der blev opført en interneringslejr i Danmark. Formålet fra dansk side var at forhindre yderligere deportationer til Tyskland. I marts 1944 blev en lejr med tyskerne som bygherrer opført ved Frøslev Plantage nær den dansk-tyske grænse. De danske myndigheder, som betalte for opførelsen og driften af lejren, forsøgte yderligere at opnå tilsagn om, at allerede deporterede skulle føres tilbage til denne lejr.

I forhold til deportationer var fangeledelsen stort set magtesløs. En måned efter at lejren var taget i brug, brød tyskerne selve grundlaget for lejrens oprettelse ved at deportere 195 fanger til kz-lejre i Tyskland. På trods af deportationerne må lejren med danske øjne betragtes som en succes. Op mod 7.000 blev interneret i Frøslevlejren, og såfremt den ikke var blevet bygget, må man antage, at flertallet af disse var blevet deporteret til Tyskland.

Der er ikke bevaret noget samlet kartotek over fangerne i Frøslevlejren 1944-45, men Frøslevlejrens Museum har samlet oplysninger om fangerne fra en række forskellige kilder,

eksempelvis det tyske kommandanturs arkiv og de lykønskningsskrivelser med autografer, som fangerne udvekslede indbyrdes i forbindelse med mærkedage. Kartoteket, der er online, indeholder mange af de politifolk, der blev internerede. Men derudover er der ikke tale om noget fuldstændigt kartotek.

Siden med databasen over Frøslev-lejren findes her: froeslev.natmus.dk

Frøslev-lejren (Nationalmuseet)

Andre kilder til internerede

Den internationale organisation, Arolsen Arkiverne, er et internationalt center for alle typer af personer, der under Anden Verdenskrig blev forfulgt af eller arbejdede for nazisterne. Arkiverne har 240 ansatte og information om 17,5 millioner personer. De samarbejder med et antal lande og er en organisation under UNESCO.

En voksende andel af arkiverne er digitaliserede, og der findes på organisationens hjemmeside (der bl.a. kan ses på tysk eller engelsk) en søgemulighed for at finde personer, der blev forfulgt/udbyttet af nazisterne.

Siden med Arolsen Archives findes her: arolsen-archives.org

Der findes i Rigsarkivet en lang række arkivalier, der knytter sig til de danske kz-fanger og internerede under besættelsen. Den følgende tabel viser nogle af disse, som kan være relevante i en søgning efter familiemedlemmer. Ved hjælp af de anførte arkivskabere og arkivserier er det muligt at søge materialerne frem i Rigsarkivets søgebase Daisy, hvorefter de kan bestilles til læsesalen i København (hvis de er ældre end 75 år), eller der kan ansøges om adgang (hvis de er nyere end 75 år).

Arkivskaber	Arkivserie
Generelle	
Dansk Røde Kors	Kartotek over internerede danske i Tyskland, henlagt på navn
Rigspolitechefen, Eftersøgningstjenesten	Lister over savnede jøder, koncentrationslejr-fanger o. lign.
Forsvarets Arkiver (FOARK), Besættelsestidssamlingen	Forsvarets faldne, eftersøgte, arresterede samt overførte til koncentrationslejre

Frihedsfonden	Kartotek fra Dansk Røde Kors' Hjælpekontor, Ålborg. 1.014 navne på danskere, der blev arresteret af tyskerne
Afdøde fanger	
Dansk Røde Kors	Kartotek over internerede danske i Tyskland, der er døde
Frihedsfonden	Kartotek over ikke-politiske fanger, døde efter ophold i kz-lejr
Frihedsfonden	Kartotek: Politi, døde efter ophold i kz-lejr
Frihedsfonden	Kartotek: Politi, døde i kz-lejr
Frihedsfonden	Kartotek: Politiske fanger, døde i kz-lejr, med grav
Frihedsfonden	Kartotek: Gendarmer, døde efter ophold i kz-lejr
Frihedsfonden	Kartotek over ikke-politiske fanger, døde i kz-lejr
Frihedsfonden	Kartotek: Politiske fanger, døde efter ophold i kz-lejr
De enkelte lejre	
Frihedsfonden	Kartotek: Døde efter hjemkomst fra Theresienstadt
Frihedsfonden	Kartotek: Døde i Theresienstadt
Dansk Røde Kors	Kartotek over internerede danske i Tyskland; Theresienstadt
Frihedsfonden	Kz-Fangerne: Porta og Stutthoffanger
Socialministeriet, 2. Kontor	Journalkort over fanger i kz-lejren Stutthof

De Hvide Busser ankommer med kz-fanger fra Tyskland

Retsopgøret

Retsopgøret er betegnelsen for det juridiske opgør efter besættelsen med danskere, der havde støttet eller hjulpet den tyske besættelsesmagt i perioden fra 1940 til 1945. Efter befrielsen indførte Folketinget en række love om landsskadelig virksomhed med tilbagevirkende kraft, og der blev også igen indført dødsstraf. I alt blev over 30.000 mistænkte interneret, 13.000 blev dømt, og 46 endte med at blive henrettet. Den største gruppe af dømte udgjordes af danske, som havde været i tysk militærtjeneste. Hertil kom en række forretningsfolk, der blev tvunget til at tilbagebetale penge, der var tjent på såkaldt "utilbørlige leverancer" til tyskerne.

Efter befrielsen påbegyndte modstandsbevægelsen interneringer af formodede landsforrædere efter det såkaldte centralkartotek, som var oprettet over mistænkte. I maj 1945 var stemningen ophidset, og mange uskyldige eller små fisk røg med i købet.

Selve retsopgøret blev præget af, at den hektiske stemning efter befrielsen hurtigt fordampede. I begyndelsen blev der idømt strenge straffe, men disse mildnedes hurtigt. Allerede i 1946 vedtog Folketinget et revideret straffelovstillæg, der mildnede straffene og åbnede for prøveløsladelse. Med tiden slog Justitsministeriet også ind på en benådningspraksis, og trods de strenge straffe var den sidste af de dømte under retsopgøret løsladt i 1960.

Straffelovstillæggene kom i form af en række love i tiden efter befrielsen. Der skelnes typisk mellem fire love, hvoraf de to første var egentlige straffelove, hvor domstolene skulle afgøre straffen, mens de to sidste var love om tilbagebetaling af fortjeneste ved tysk samarbejde.

- Værnemagerlov 1 (Forræderi og anden landsskadelig virksomhed, Lov 259 af 1. juni 1945): Efter denne lov blev der idømt dødsdom, livsvarigt fængsel eller fængsel på mindst 4 år. Der blev idømt 78 dødsdomme (103 blev dødsdømt i første instans, men 25 fik straffen nedsat i sidste instans). Af de 78 dødsdomme blev 46 eksekveret.

- Værnemagerlov 2 (Lov 406 af 28. august 1945 om Tillæg til Borgerlig Straffelov angående Forræderi og anden landsskadelig Virksomhed): Ifølge denne lov kunne der idømmes op til 4 års fængsel til mindre alvorlige forseelser end Værnemagerlov 1. Der blev tilsammen idømt ca. 13.000 straffe efter Værnemagerlov 1 og 2.
- Værnemagerlov 3 (Lov 499 af 9. oktober 1945 om Avancebegrænsning vedrørende visse Leverancer og Arbejder): Virksomheder og personer, der arbejdede for tyskerne under besættelsen, skulle betale den del af avancen tilbage, der oversteg 5 %.
- Værnemagerlov 4 (Lov 500 af 9. oktober 1945 om Tilbagebetaling af Fortjeneste ved Erhvervsvirksomhed): Virksomheder, der direkte var oprettet eller udvidet for at gøre forretning med besættelsesmagten, skulle tilbagebetale deres fortjeneste.

Foruden de dømte efter værnemagerlovene, var der også et stort antal danskere, der var under mistanke for at være værnemagere (også betegnet landssvigere). Som tidligere nævnt blev der interneret 30.000 personer på mistanken. Mange af disse blev ikke dømt, men løsladt igen.

Mistænkte og dømte

En af de vigtigste kilder til personer fra retsopgøret og de øvrige danskere, der skulle have haft utilbørligt samarbejde med tyskerne, er Centralkartoteket. Centralkartoteket blev grundlagt under besættelsen som opsamlingssted for oplysninger, som via modstandsgrupperne indsamledes om landssvigere med henblik på det kommende retsopgør. Arbejdet blev fortsat efter befrielsen, hvor man kunne inddrage nyt materiale i form af beslaglagte tyske arkivalier mv.

Der er den ulempe ved at benytte kortene i Centralkartoteket i Rigsarkivet, at de indeholder såvel rigtige som forkerte oplysninger. Nogle af de rygter, der cirkulerede om tyskvenlige personer, viste sig senere at være unøjagtige eller grebet ud af luften. Kortene har til gengæld den fordel, at de indeholder oplysninger om forhold, der endte med ikke at komme for retten, og folk, som døde under besættelsen (faldne på østfronten, likviderede), og hvis forhold derfor aldrig blev nærmere klarlagt gennem en retssag.

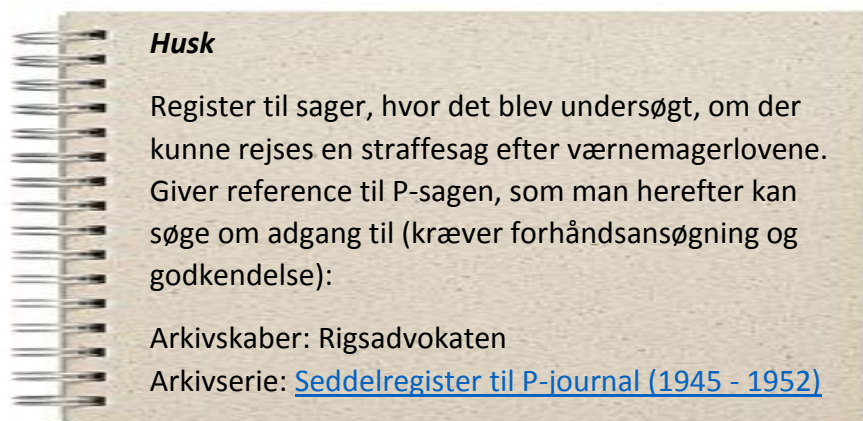
For de folk, der kom for retten, vil kortene ofte indeholde oplysning om, hvor og hvornår dommen faldt, og hvad straffen blev. For personer, der blev dømt meget sent under retsopgøret, kan denne oplysning dog mangle.

Rigsadvokaten undersøgte personer, der potentielt kunne dømmes for forræderi og landsskadelig virksomhed efter krigen. Før en person kunne komme for retten, skulle sagen af den lokale anklagemyndighed indsendes til Rigsadvokaten, som tog stilling til, om tiltalen var rejst efter de rigtige paragraffer osv.

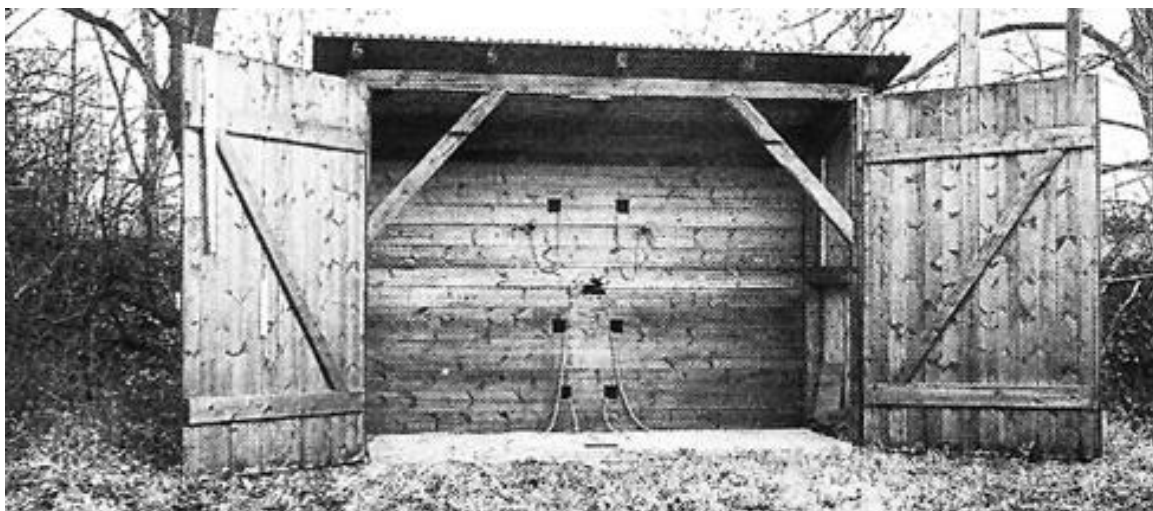
Til brug for sagsbehandlingen blev der nedskrevet et resumé, og de involverede medarbejdere noterede deres synspunkter på sagens omslag. Ofte ligger der i sagen et udkast til anklageskrift og nogle gange også udskrift af dommen. I andre tilfælde er der blot skrevet på omslaget, hvad dommen blev, samt ved hvilken ret og hvornår den faldt.

Disse sagsbehandlinger findes som Rigsadvokatens P-journalsager, og de giver således en mulighed for hurtigt at få et overblik over en bestemt persons forhold uden at skulle igennem hele straffesagen. Til P-journalerne findes et navnerregister, som er et søgemiddel og derfor ikke kræver godkendelse på forhånd for at få adgang, idet der underskrives en søgemiddeladgang på læsesalen.

For Københavns vedkommende har praksis været lige den omvendte af resten af landet, idet straffeakterne her ligger som bilag til domsudskriften. Man er altså nødt til at finde sagsnummeret og efter ansøgning og godkendelse få adgang til byrettens sag.

Det er dog let at finde det relevante sagsnummer, idet der i vejledningen ved læsesalen findes en alfabetisk fortegnelse over alle personer og selskaber, hvis landssvigersager er blevet ført for Byretten. Byretssagerne indeholder også udskrift af eventuelle domme ved højere instanser: Landsret og Højesteret.

*Af de dødsdømte blev 16 henrettet i Undallslund Plantage ved Viborg.
Det var det danske politi, der stod for henrettelserne, efter at både
modstandsbevægelsen og militæret havde takket "nej".
(Historisk Samling og Arkiv Himmerland)*

Østfronten

De østfrontsfrivillige var danske statsborgere, som under 2. Verdenskrig meldte sig til tysk krigstjeneste i Waffen SS. De blev dermed en del af det nazistiske Tysklands krig mod Sovjetunionen. De frivillige var forhadte af den danske befolkning, men regeringen accepterede hvervningen som led i samarbejdspolitikken med besættelsesmagten. Efter krigen dømtes de frivillige for at have tjent Tyskland.

De danskere, som søgte ind i Waffen SS, meldte sig af mange forskellige grunde: politisk overbevisning, sociale motiver eller ren og skær eventyrlyst. De fleste frivillige var dog nazister. Omkring halvdelen var medlem af DNSAP (Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti), og cirka 75 procent var nazistisk sindede. For disse frivillige var det et bevidst politisk valg at søge optagelse i Waffen SS.

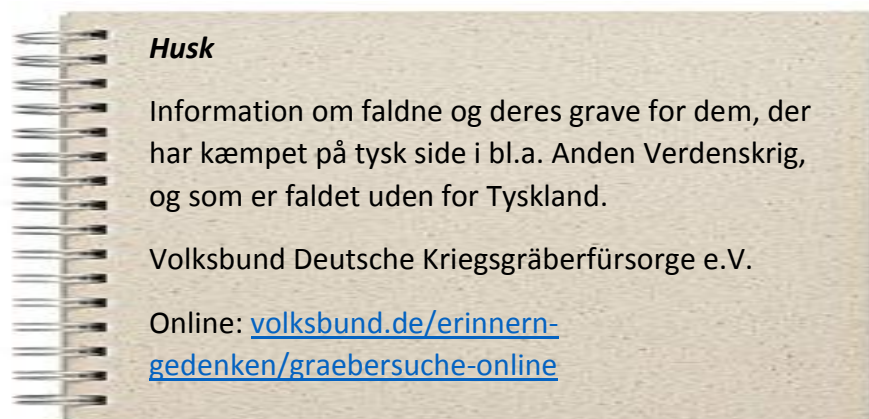
En mindre gruppe af de frivillige var konservative, som hovedsagelig meldte sig for at bekæmpe kommunismen. Andre greb blot muligheden for at forlade arbejdsløsheden i Danmark og se verden. Desuden meldte 1.500 fra det tyske mindretal i Sønderjylland sig for at deltage i kampen for Tyskland. De fysiske og racemæssige optagelseskrav i Waffen SS var dog så strenge, at kun 6.000 af de i alt 12.000 danskere, som meldte sig, blev optaget.

Frikorps Danmark oprettedes den 29. juni 1941 i samarbejde mellem SS og det danske nazistparti DNSAP som en motoriseret infanteribataljon på 6 kompagnier på hver 125-175 mand. Frikorpsets første kommandant, Christian Peter Kryssing (1891-1976), var ikke nazist og arbejdede for, at korpset skulle operere som en upolitisk og selvstændig dansk enhed. Han kritiseredes derfor både af nazister blandt de danske frivillige og af de tyske myndigheder, som i 1942 fratog ham kommandantposten for at knytte Frikorps Danmark tættere til SS. I løbet af krigen underlagdes korpset således gradvist SS.

De danske frivillige på østfronten blev efter krigen en del af retsopgøret, som er beskrevet i forrige afsnit. Kilderne er derfor primært de samme. Af de frivillige, der kæmpede på østfronten, regner man med, at omkring 2.000-4.000 døde i kampene. Faldt den frivillige på fronten, vil Centralkartoteket stadig kunne have oplysninger om den pågældende.

I Tyskland findes organisationen Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V. Det er en humanitær, offentligt støttet organisation, der finder og vedligeholder krigsgrave uden for Tyskland. Den arbejder for at bevare mindet om de soldater, der var i tysk tjeneste, og som faldt på slagmarken, og organisationen hjælper også efterkommere med at identificere faldne soldater.

Som en del af organisationens arbejde har den skabt en søgbar database over krigsgrave, der også omfatter de danske frivillige, der kæmpede og faldt på tysk side under deltagelsen. Database indeholder i dag informationer om næsten 5 mio. krigsgrave, og der er data om yderligere 500.000 på vej. I databasen kan man søge efter de afdøde på bl.a. navn og fødselsdato mv.

Soldater fra Frikorps Danmark aflægger ed på Langhorn Kaserne ved Hamborg, august 1941 (Danmarkshistorien.dk)

DNSAP (Danmarks National-Socialistiske Arbejderparti)

DNSAP stiftedes den 16. november 1930 med Cay Lembcke (1885-1965) som fører. Partiet blev dannet med tydelig inspiration fra Adolf Hitlers nationalsocialistiske parti i Tyskland, hvis partiprogram DNSAP kopierede næsten ordret. Også det tyske partis ikonografi og retorik kopieredes i det store og hele direkte, herunder antiparlamentarismen, antisemitismen og den markante nationalisme, som hos DNSAP vel at mærke var en dansk nationalisme.

Fra begyndelsen var DNSAP belastet af interne stridigheder. Disse blev dog holdt i ave, da en ny fører, Frits Clausen (1893-1947), i 1933 vandt magten over partiet og gav det en vis dynamik på de organisatoriske linjer. I løbet af 1930'erne udviklede partiet blandt andet tidsskrifter som National-Socialisten, ungdomsafdelinger, spejderlignende korps (i stil med Hitlerjugend) og i 1939 egen dagspresse i form af avisen Fædrelandet.

Også medlemsskaren voksede i 1930'erne, fortrinsvis via rekruttering i landbefolkningen og til dels i byernes middelklasse. Under besættelsen var det dog særligt blandt arbejderklassen, at partiet rekrutterede. Medlemmerne kom således fra alle samfundslag. Partiet havde ca. 5000 medlemmer ved krigsudbruddet, 20.000 i foråret 1943 og ved befrielsen omkring 12.000.

Partiet var et lovligt dansk parti, der opstillede ved flere folketingsvalg. Ved folketingsvalget i 1943 fik partiet godt 40.000 stemmer, som gav 3 mandater. Under retsopgøret efter befrielsen blev der indført en lov, så især partiets ledelse kunne dømmes, mens det store flertal af almindelige medlemmer ikke blev straffet. Den almindelige opfattelse, at de fleste meldte sig ind i DNSAP af opportunistiske årsager for at være på den rigtige side, hvis tyskerne vandt krigen, findes der næppe objektivt belæg for. Netop partiets stemmetal ved (de hemmelige) folketingsvalg viser en reel tilslutning i den danske befolkning.

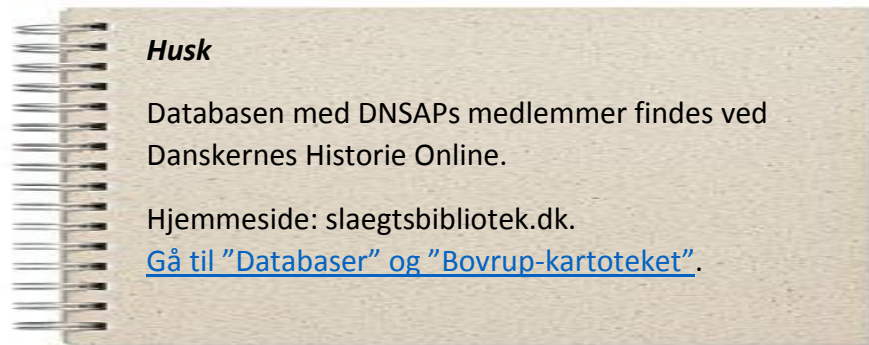
Partiets arkiv, det såkaldte Bovrup-arkiv, blev beslaglagt af modstandsbevægelsen i befrielsesdagene med henblik på at indgå i retsopgøret som bevismateriale. I arkivet indgår også "Bovrup-kartoteket", som er en registrant over samtlige partimedlemmer.

En del af kartoteket blev udgivet i bogform i 1946, fordi modstandsbevægelsen mente, det var vigtigt, at danskerne fik mulighed for at vide, hvem der havde været medlem af DNSAP. I udgivelsen blev ca. 22.000 medlemmers navne offentliggjort. Udgivelsen resulterede i en omfattende udrensning af forhenværende partimedlemmer både i den offentlige og den private sektor. F.eks. blev flere tidligere medlemmer af DNSAP ekskluderet af deres fagforening.

DNSAPs hovedkvarter i Bovrup i Sønderjylland

Danske Slægtsforskere har siden 2018 arbejdet på et projekt med udgivelse af en fortegnelse over den del af DNSAPs medlemsliste, hvor personerne har været afdøde i mindst 10 år og dermed ikke længere er omfattet af Lov om Databeskyttelse. Dette har resulteret i en database med 18.670 personer, der kan søges ved hjælp af navn, bopæl m.v. Den samlede liste i bogform indeholder 22.800 personer. Med tiden vil databasen blive udvidet til at omfatte hele listen.

Tysklandsarbejdere

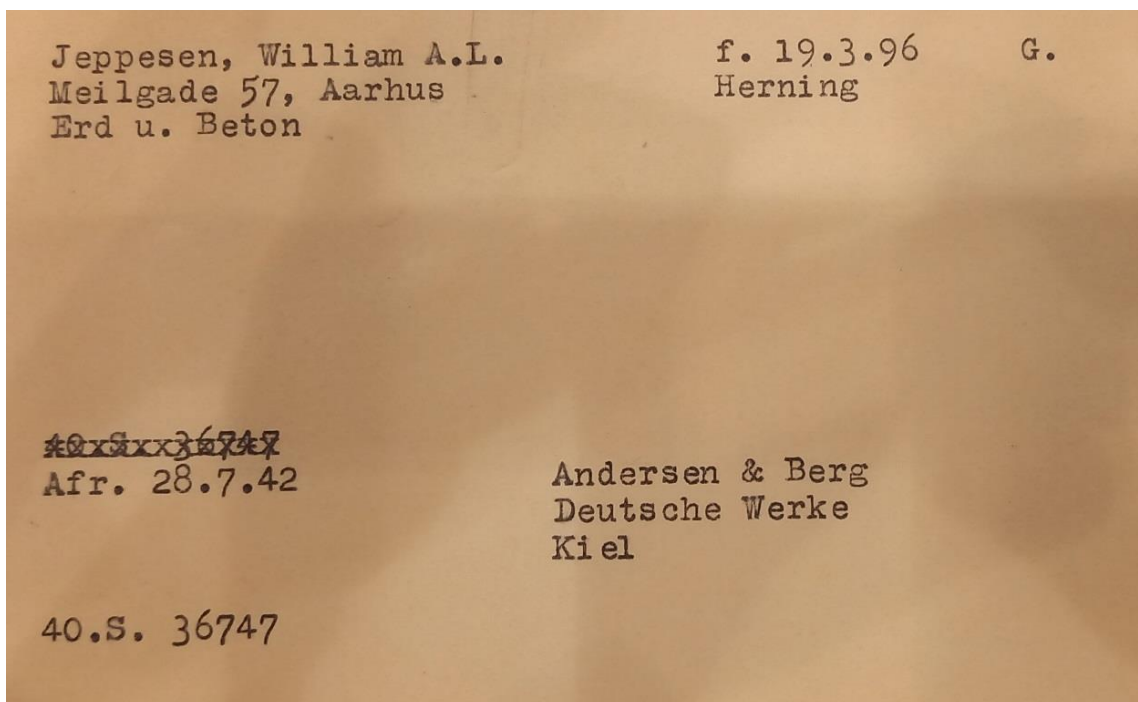
Tysklandsarbejdere er de mere end 100.000 danskere, der under besættelsen 1940-45 i kortere eller længere tid arbejdede i Tyskland. De fleste tog frivilligt af sted, men i nogle tilfælde truede arbejdsløsheds-kassen eller den kommunale forvaltning med fratagelse af understøttelse, medmindre de tog arbejde i Tyskland. Enkelte blev pga. arbejdsvægring eller protester over arbejdsforholdene anbragt i tvangsarbejds- eller kz-lejre.

Især i begyndelsen af besættelsen var arbejdsløsheden i Danmark høj, hvad der gjorde arbejdet i Tyskland tillokkende – også fordi Tysklands krigslykke endnu ikke var vendt. Efter krigen blev tysklandsarbejderne fra flere sider fordømt for at arbejde for det forhadte Nazityskland. I 2006 blev det gjort muligt for de 4.000 tilbageværende tidligere tysklandsarbejdere at søge den Sociale Sikringsstyrelse om tysk pension.

De bedste kilder til tysklandsarbejderne er arkivalier i Rigsarkivet (København). Her findes der under Arbejdsdirektoratets 5. Kontor et navnekartotek for tysklandsarbejdere samt en underliggende journal. Desuden findes der under Arbejdsdirektoratets 5. Kontor en række

yderligere arkivalier, blandt andet tysklandsarbejdere, der døde enten i Tyskland eller i Danmark, samt straffede tysklandsarbejdere.

En anden kilde er de tidligere nævnte [Arolsen Archives](#), hvor det også er muligt at finde oplysninger om tysklandsarbejdere.

*Kort fra registeret over Tysklandsarbejdere fortæller allerede en masse.
Det var William A.L. Jeppesen, der var jord- og betonarbejder i Aarhus.
Født den 19. marts 1896 i Herning og gift. Han rejste til Tyskland
for at arbejde hos Deutsche Werke i Kiel.
Der findes en sag med nummeret 40.S.36747*

Husk

Tysklandsarbejdere hos Rigsarkivet. Start med at slå navnet op i kartoteket, hvor der så vil være en henvisning til journalsagen.

Arkivskaber: Arbejdsdirektoratets 5. Kontor

Arkivserie: [Navnekartotek over tysklandsarbejdere](#)

Arkivserie: [Journalsager for Tysklandsarbejdere](#)

Danske arbejdere bydes velkommen i Tyskland i januar 1941

Konklusioner

Besættelsestiden tiltrækker sig stadig den dag i dag stor interesse. Det er der sikkert mange årsager til, men det er stadig så tæt på, at de fleste kender eller har kendt nogen, der har oplevet denne tid. Samtidig er der grundig dokumentation af rigtig mange forhold fra den tid.

Perioden fra 1940 til 1945 var selvfølgelig helt anderledes end fredstiden. Besættelsen berørte samfundet og befolkningen på mange måder, og den var udfordrende for dele af befolkningen. Men ikke alle var dog lige berørt. Hvis man levede på landet og i øvrigt ikke blandede sig i tingene, kunne hverdagen på mange måder være, som den plejede at være.

Det var også en tid med stærke følelser – følelser der også fik afløb efter befrielsen. Der var et stort behov for vennebilleder og fjendebilleder, og tingene blev ofte sorte eller hvide, hvad de ikke nødvendigvis var. Følelserne blev sikkert i mange tilfælde ført videre til de næste generationer, og det kan være årsagen til, at mange i dag forsøger at finde ud af, hvor deres familie stod under besættelsen.

Ofte er der i familien historier fra besættelsestiden. Det kan være om modstand mod tyskerne, om lidt for meget venlighed over for tyskerne eller andre beretninger. Dem har man en trang til at få undersøgt for at finde ud af, hvor meget der faktisk var om det.

Der er heldigvis – som nævnt – mange gode kilder til at belyse sådanne spørgsmål, så der er gode muligheder for at undersøge sagerne. Måske lykkes det ikke – trods kilderne – at få bekræftet eller afvist historien, og det er selvfølgelig ikke tilfredsstillende. Uanset hvad, er der så mange løse historier fra besættelsestiden, at man som udgangspunkt ikke bør tillægge de mundtlige fortællinger i familien for megen vægt, uden at der er dokumentation, der understøtter dem.

10

Hvor flyttede de hen?

Slægtsforskere kender godt det med, at ”folk bliver væk”. Man har typisk en del oplysninger om den pågældende person, herunder måske hvor vedkommende er født. Men på et tidspunkt flytter personen væk fra det sidst kendte sted – og hvor blev han eller hun så af?

En anden udfordring kan være at finde alle adresser, hvor en person har boet. Folketællingerne giver et øjebliksbillede, men personer kan være flyttet en del rundt i perioden mellem folketællingerne, særligt i ungdommen inden man fik familie og (måske) slog sig ned. Det er måske også i ungdommen, at man fik et barn uden at være gift – så hvor boede personen på dette tidspunkt?

Måske er man interesseret i, hvor ens forældre boede livet igennem. Måske har man ikke fået så meget at vide, så indtil den alder, hvor man selv kan huske noget, har man nogle huller i sin viden. Det kan også være en selv som spæd – hvor var det, at man selv boede?

Det, at kunne følge en person fra sted til sted, er ret vigtigt i slægtsforskningen, da det giver mulighed for at finde personen i en lang række kilder; fra kirkebøger over folketællinger til amts- og sognearkiver.

Folketællinger

Når en person bliver væk for en (eller man vil finde ud af, hvor personen boede i et folketællingsår) er folketællingerne en kilde i den udstrækning, de er blevet indtastet og dermed søgbare. Folketællingerne var egentlig et redskab til at forstå befolkningens størrelse og sammensætning samt udarbejde en række statistikker over befolkningen. Men i dag anvendes de af os slægtsforskere til at lokalisere bestemte personer.

Så er den store flytning i gang, 1940erne

Den første egentlige folketælling for kongeriget var folketællingen i 1787. De næste folketællinger var i 1801 og 1834. Derefter blev der gennemført folketællinger ca. hvert 5. eller hvert 10. år. Frem til 1970 blev der gennemført i alt 27 landsdækkende folketællinger.

Efter 1970 holdt man op med at gennemføre folketællinger i traditionel forstand og i stedet baserede man opgørelsen af den samlede befolkning på et givet tidspunkt på udtræk fra CPR. Danmark var dermed det første land i verden, som var i stand til at gennemføre folketælling alene på grundlag af et centralt elektronisk personregister.

I den følgende tabel gennemgår vi alle folketællinger i kongeriget fra 1787 og frem samt, hvordan man kan søge i disse folketællinger. Folketællinger bliver løbende indtastet, så de anførte procenttal for færdiggørelse vil blive større, som tiden går.

Folketællinger for Sønderjylland eksisterer ikke fra 1864 til 1920, men derefter følger de samme år som dem fra kongeriget. Før 1864 følger folketællingerne i Sønderjylland deres eget system, og det er kun 1803 og 1860, der er fuldt dækkende.

Årstal	Færdig indtastet (*)	Bedste søgning
1787	Ja	Dansk Demografisk Database
1801	Ja	Dansk Demografisk Database
1834	Ja	Dansk Demografisk Database
1840	Ja	Dansk Demografisk Database
1845	Ja	Dansk Demografisk Database
1850	Ja	Dansk Demografisk Database
1855	55%	Dansk Demografisk Database
1860	Ja	Dansk Demografisk Database
1870	Ja	Familysearch.org
1880	Ja	Dansk Demografisk Database
1885 (kun København)	Ja	Dansk Demografisk Database
1890	Ja	Familysearch.org
1895 (kun København)	-	-
1901	Ja	Dansk Demografisk Database
1906	Ja	Familysearch.org
1911	Ja	Familysearch.org
1916	Ja	Familysearch.org
1921	Ja	Familysearch.org
1925	Ja	Familysearch.org
1930	Ja	Familysearch.org
1940	10% 100%	Danishfamilysearch.dk og MyHeritage (betalingside)

(*) Selv om en folketælling er meldt færdigindtastet, kan der godt være mangler, fx hvis folketællingsskemaer er gået tabt.

Der er i tabellen henvist til fire hjemmesider, som er de følgende:

- Dansk Demografisk Database, Rigsarkivet (ddd.dda.dk): Her indtaster frivillige løbende folketællinger, og de fleste bliver komplette med tiden.
- FamilySearch (www.familysearch.org): Denne side er gratis, men man skal dog registrere sig som bruger og logge ind. Henvisninger til folketællinger dukker op, når man søger på en bestemt person. Man kan også alene søge i en folketælling ved under "Søg" at vælge "Katalog". Under sted indtastes "Denmark". Der kommer nu nogle valgmuligheder, og man kan fx vælge en af de danske folketællinger.
- Danish Family Search (www.danishfamilysearch.dk): Her kan man også søge i folketællingerne, der i vid udstrækning er de samme indtastninger som hos Dansk Demografisk Database. Det er dog den eneste side med dele af 1940-folketællingen indtastet. For at kunne søge i de nyere folketællinger (efter 1911) kræver det, at man har registreret sig som bruger.
- MyHeritage (www.myheritage.dk): Her kan man søge i hele 1940-folketællingen. Opmærksomheden skal dog henledes på, at der er tale om en betalingside.

Man skal være opmærksom på, at de indtastninger, der findes på FamilySearch er behæftede med mange fejl. Derfor er det en god ide at søge på forskellige parametre og kombinationer af de oplysninger, man har, samt forskellige stavemåder for navnet. Et ekstremt eksempel er, at navnet "Julie Sivers" er indtastet i indekset som "Jardes Liuers". Der er dog fonetisk søgning, så det afbøder fejlene i nogen udstrækning.

I det hele taget skal man være klar over, at der ikke var nogen kontrol med, at oplysningerne i folketællingerne var korrekte, eller at der ikke er glemt en eller flere familier i skyndingen. Derfor er der ganske mange fejl i de oplysninger, som oprindeligt blev nedskrevet og senere

Husk

Flere detaljer om folketællingerne, herunder folketællinger i Sønderjylland, kan findes i Danske Slægtsforskeres Wiki:

Wiki.slaegt.dk

Søg på "Folketællinger".

Husk

Folketællinger for 1950, 1960, 1965 og 1970 findes kun i fysisk form i Rigsarkivet i København. De er tilgængelige efter en proforma godkendelse. Brug af folketællingerne forudsætter, at man ved, hvilken adresse eller sogn, man gerne vil se folketællingen for.

Flytteoplysninger

Et af de tidlige forsøg fra det offentlige på at holde styr på befolkningen var de såkaldte til- og afgangslister, som præsterne førte i kirkebogen. En kirkeforordning fra 1812 bestemte, at præsten i kirkebogens lister skulle notere alle, der rejste til og fra sognet – men det var nu meget forskelligt, hvornår præsterne reelt gik i gang med dette arbejde. I de fleste sogne og byer er listerne startet mellem 1814 og 1830.

Det var også meget forskelligt, hvordan præsterne førte listerne. Baggrunden var, at tjenestefolk skulle melde sig hos præsten for at fortælle om deres afrejse eller ankomst til sognet, og nogle præster nøjedes med at notere tjenestepersoner, mens andre også noterede gårdmænd, selvstændige og embedspersoner i større eller mindre udstrækning.

Listerne betyder, at det i princippet er muligt at følge en person (typisk en tjenesteperson), når vedkommende flyttede fra sogn til sogn efter den plads, som han eller hun havde fået. Her er trykket på ”i princippet”, for det er på grund af unøjagtigheder og manglende oplysninger ofte svært helt at følge personen. Man kan dog være heldig.

I listerne skulle præsterne anføre følgende: Navn, alder og håndtering på den pågældende, dato for anmeldelsen, oplysninger om hvortil eller hvorfra vedkommende skulle hen eller kom fra. I nogle tilfælde er skudsmålet også indført. Præsternes omhu med at notere oplysningerne er noget varierende, og man får tit indtrykket, at disse notater blev opfattet som en ekstra administrativ byrde, der ikke kom præstens egentlige arbejde ved.

I byerne ophørte til- og afgangslisterne i 1854, mens de for landsognene fortsatte til 1875, dog nu kun med oplysninger om tjenestefolk. Herefter blev kontrollen med flytninger overdraget til sognefogeden på landet og byfogeden i byerne. De deraf følgende nye tyendeprotokoller udarbejdet af bl.a. fogeden er delvist opbevaret i Rigsarkivet, men mange er gået tabt eller befinder sig i lokalarkiver m.v.

Der er flere steder, hvor det er muligt at søge på personer i til- og afgangslisterne. De to vigtigste er:

- Søgning i de danske kirkebøger på Ancestry.com (www.ancestry.com/search/collections/61607/). Det er gratis, men kræver brugerregistrering. Søgning i denne samling er nærmere beskrevet i kapitel 7.
- Søgning på Familysearch.org – se ovenfor under folketællinger.

Afgangsliste.			Afgaaede fra Sognet formedelst Bortreise.		
Navn.	Ålder.	Haandtering.	Hvorhen bortreist.	Deve anført i det almindelige Lovforskrifts-Registret.	Anmærkninger.
Nicol. Jensen ^{18/6}	22	Lønmand	Havsp		
Thomas Pedersen	33	Lønmand	Karborg		
Jens Peder Jensen	53	Lønmand	Colberg Markt. for at fejre Lønmand		
Biørthe Christen Hansen	24	Lønmand	Almønde		
Peder Hansen Ndrup ^{6/2}	24	Lønmand	Colberg Markt. for at fejre Lønmand		
Nicol. Nielsen ^{10/2}	30	Lønmand	Handdal		
Eller Marie Jørgensen ^{30/6}	21	Lønmand	Bresten		
Marie Jensen ^{2/6}	48	Lønmand	Havsp		
And. P. Nielsen ^{25/2}	17	Lønmand	Havsp		
Kirsten Thomasdatter	28	Dotter	Havsp		ankomst til Sogn
Auguste Lovvite ^{11/10}	26	Lønmand	Almønde		
Jeppe Hansen ^{11/6}	31	Lønmand	Almønde		
Anders Andersen ^{2/6}	22	Lønmand	Gården		
Johann Christen Hansen ^{2/10}	22	Lønmand	Vestby		
Christen Christensen ^{11/6}	27	Lønmand	Jordrup		
Sophie Andersen ^{11/2}	23	Lønmand	Jordrup		
Caroline Jørgensen ^{3/6}	19	Lønmand	Lindhø		
Augusten Christensen ^{1/10}	20	Lønmand	Vest		
Christen Christen Jørgensen ^{1/10}	18	Lønmand	Højgaard		
Maren Johansen	50	Lønmand	Højgaard		
Johel Sørensen, søn af 49	22	Lønmand	Højgaard		
Nicol. Carl Pedersen	26	Lønmand	Højgaard		
Mad. Hansen	22	Lønmand	Vest		
Christen Møgelhøj Nielsen	20	Lønmand	Højgaard		
Anders Christen	27	Lønmand	Højgaard		
Karen Christen Christen ^{1/10}	38	Lønmand	Højgaard		
Luc. Thine Jensen ^{3/6}	28	Lønmand	Højgaard		

Eksempel på afgangsliste, her Egtved Sogn, Vejle Amt. De fleste på listen er tjenestefolk, men der er også enkelte husmænd. Her er der gjort lidt mere ud af det, bl.a. er der ved de afrejste anført en note om, hvornår de er kommet til sognet. Under bemærkninger kan man fx læse, at Sidsel Sørensen var mormon og Kirsten Thomasdatter ikke havde meldt ankomst til sognet, da hun kom dertil.

Tyendeprotokoller

I 1875 måtte sognepræsterne slippe deres bijob med at registrere flytninger for at overlade det til sognefogederne. I købstæderne og København havde man allerede siden 1854 skullet melde en flytning til byfogeden eller, for hovedstadens vedkommende, til politidirektøren. I stedet for kirkebøgerne blev til- og afgang nu indført i såkaldte tyendeprotokoller, og oplysningerne her svarer i store træk til kirkebøgernes lister, bortset fra at af- og tilgang nu er samlet i én protokol.

Nogle steder har man brugt fortrykte bøger med faste kolonner, mens protokollerne andre steder er hjemmelavede og kolonnernes overskrifter håndskrevne. I nogle tilfælde kan man finde tjenestefolkenes løn anført. Se fx Varde Byfoged, Øster-Vester Horne Herredsfogeds Af- og tilgangslistes 1858-1874, der ovenikøbet findes i en nyskannet (eller fotograferet) udgave på Arkivalieronline.

Set fra et slægtsforskersynspunkt var registreringen i bedre hænder hos præsterne, idet det er ret tilfældigt, hvad der er bevaret af tyendeprotokoller. For byfogedernes vedkommende er en del af protokollerne afleveret til Rigsarkivet, og nogle er også endt på Arkivalieronline. Et overblik får man nemmest ved hjælp af Daisy, hvor man taster 'tyende' i arkivseriefeltet; søgningen vil også finde forskellige andre materialer vedrørende tyendesager.

Hvis vi fokuserer på sognefogederne, giver en søgning på 'sognefoged' (arkivskaber) og 'tyende' (arkivserie) i Daisy 193 hits, hvilket er mindre end 10 % af de danske sogne. Også her er nogle stykker tilgængelige på Arkivalieronline. Men man bør supplere med en søgning på lokalarkivernes fælles søgeside www.arkiv.dk, der lægger en ekstra stak oveni de bevarede protokoller. Her er dog intet online; man må til de lokalhistoriske arkiver for at se nærmere på sagerne.

Index Nr	Navn	Fødsel	Fødsels aar 1884	By Transfer, 1886		Ind- og Udgange			Per 31 marts, for Hise Lave og Tyende og Tyende									
				Indkomne Tyende	Udkomne Tyende	Indkomne Tyende	Udkomne Tyende	Indkomne Tyende	Udkomne Tyende	Indkomne Tyende	Udkomne Tyende	Indkomne Tyende	Udkomne Tyende					
774	Karen Kirstine Henriksen	Jelene	1/8 1869	2/8 1887	Skotland													
775	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1873	2/8 1887	Sty													
776	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1873	2/8 1887	Sty													
777	Søren A. H. Thomsen	Skotte	2/8 1872															
778	Johannes Nielsen	Skotte	2/8 1871															
779	Christine Nielsen	Sty	2/8 1882															
780	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
781	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
782	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
783	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
784	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
785	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
786	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
787	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
788	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
789	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
790	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
791	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
792	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
793	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
794	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
795	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
796	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
797	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
798	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
799	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															
800	Andreas Thomsen	Sty	2/8 1872															

En dobbeltside fra tyende protokol for True Sognefogeddistrikt i Brabrand Sogn

København

I København var præsterne undtaget fra at føre til- og afgangslister, og i stedet varetog politiet opgaven med at registrere befolkningen. Det var der god brug for, idet der var en stor og voksende befolkning. I 1860 rundede Københavns befolkning 160.000 personer ud af landets i alt 1,6 mio. indbyggere. Og samtidig var københavnerne meget mobile – altså de flyttede meget ofte rundt mellem forskellige adresser.

Fra 1865 til 1923 registrerede det københavnske politi alle byens borgere over 10 år. Registreringen foregik to gange om året i forbindelse med skiftedagen 1. maj og 1. november, og det var husejernes ansvar, at beboerne i de enkelte ejendomme blev skrevet ind i de omdelte mandtalsskemaer.

Da politiet registrerede københavnerne hvert halve år, er mandtalsskemaerne en god kilde til dette ellers vanskelige område. Det er dog kun skemaerne for perioden 1869-1923, der er blevet afleveret til Københavns Stadsarkiv, hvor de kan ses online (www.kbharkiv.dk) – ordnet efter adresse. Skemaerne for den tidligere periode er kasseret af politiet.

I [mandtalsskemaerne](#) findes oplysninger om de enkelte husstande, herunder tjenestefolk og logerende. Børn under 10 år er ikke indført, og man kan ikke være sikker på, at alle hjemmeboende børn over 10 år er husket medtaget.

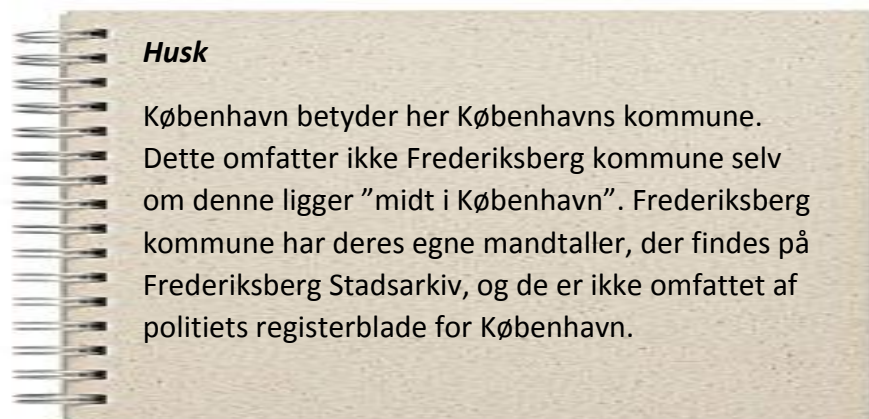
Mandtalsskemaerne giver oplysninger om, hvor og hvornår de enkelte medlemmer af husstanden var født, og hvad deres arbejde var. Fra 1894 er adressen ved den forrige tælling også oplyst, så man kan se, om den person, man søger, har skiftet adresse inden for det sidste halve år. Dermed er det muligt at følge en familie tilbage i tid gennem de forskellige adresser, som familien har boet på.

[Politiets registerblade](#) for København et godt supplement til mandtalslisterne, idet registerbladene er mere søgbare. Politiets registerblade er ordnet efter person, og de findes online hos Københavns Stadsarkiv.

Registerblad.		Udfærdiget den	
		9/12 1894	
Fulde Navn		Poulsen Ane Marie f. Nielsen	
Livsstilling <small>Næringsvei, Stand, Rank, For Haandværkere: om Mester, Svend eller Lærling. For Tjenende: i hvilken Egenskab de tjene.</small>		Vorts hus hederake	
Fødested		Fredensborg	
Ægteskabelig Stilling		Alder 31/8 1849	
Hustruens	Fulde Navn og Pigenavn		
	Fødested	Alder	
	Selvsending Virksomhed		
Børn <small>mellem 10-14 Aar, der ere tilhuse. Fulde Navn og Alder.</small>		¹ Nils Christen 24/2 80. ² Mary Christen 4/10 84. ³ Nanna Carlsson 17/11 87. ⁴	
Meldt Bopæl		For hedere og lavere Tjenende: i hvis Tjeneste de ere. For Logerende: hos hvem de have Logis.	
Aar	Dag	Gade, Nr., Etage m. m.	
1892	15	Pølvegade 88 Kjø.	
1894	15	Pølvegade 34 - Kjø.	
95	15	Pølvegade 71 ² Kjø.	
		1895 1/11 udstykket. Skanvig 46 Kjø.	
96	15	Sct. Annegade 17 Kjø.	
"	1/11	Skransegade 38 Kjø.	
1897	15	Prindsessevej. 10 C. K.	
		hos Brand. 7864	

I politiets registerblade har vi her fanget Ane Marie Poulsen, født Nielsen den 31. august 1849 i Fredensborg. Ved registerbladets udfærdigelse den 9. december 1894 var Ane Marie enke og havde overtaget mandens værtshus. Det fremgår, at hun døde den 3. maj 1917, og der er oplysninger om tre af hendes børn. Endelig er der en lang række adresser, hun har boet på, og listen fortsætter på bagsiden frem til hendes død.

Registerblade er søgbare på Københavns Stadsarkivs hjemmeside (www.kbharkiv.dk). Klik på Søg personer på forsiden, hvorefter du kan vælge fritekstsøgning, hvor du søger på tværs af diverse indtastede kilder, eller avanceret søgning, der giver mulighed for at søge specifikt i enkelte kilder. Det er en god idé at indsnævre søgningen til kun at omfatte Politiets Registerblade, da man dermed får mulighed for at anvende flere søgeparametre, såsom fødselsdatoen, end i den generelle søgning. Når man klikker på et navn blandt søgeresultaterne, får man både en scanning af originalen og de indtastede oplysninger.

Pasprotokoller

Indtil 1846 kunne folk ikke frit bevæge sig omkring i landet. De måtte have en gyldig grund og et rejsepas, som blev udstedt af retsbetjenten, politimesteren, herreds- eller byfogeden; i landsogne kunne opgaven også klares af præsten.

Passet gjaldt 3 dage. Man havde at tage den korteste vej, og undervejs skulle passet forevises til relevante folk som kusken i postvognen, færgemanden og kromanden samt til retsbetjenten

ved bestemmelsesstedet. Man skulle til enhver tid kunne dokumentere, at man ikke var en illegal omstrejfer, men i sin gode ret til at befinde sig langt hjemmefra. Som dokumentation førte myndighederne pasprotokoller, hvor det blev noteret, når en person fik udstedt et rejsepas. Man får her en del oplysninger om den rejsende: navn, erhverv, fødested, alder og en beskrivelse af vedkommendes udseende. Hvor agter han/hun sig hen, og hvilket gebyr måtte betales for tilladelsen? Passet skulle medbringes og forevises undervejs, fx hvis et bælt skulle passeres.

Protokollerne er bevaret fra København og købstæderne fra starten af 1800-tallet; fra enkelte steder som fx København og Korsør rækker protokollerne tilbage til slutningen af 1700-tallet. De findes i dag på Rigsarkivet, hvor nogle har fundet vej til Arkivalieronline (under temaet Politi), men nemmere og mere sikkert er det at gå til Daisy, hvor man kan finde dem ved at skrive 'pasprotokol' i arkivseriefeltet.

Protokollerne er ført kronologisk, og hvis man ikke har en idé om, hvornår og hvorfra ens ane har foretaget en rejse, vil det være et møjsommeligt arbejde at gennemløbe en lang stribe bøger.

Lægdsruller

Fra 1789 kan man i lægdsrullerne følge mænds flytninger over hele landet, så længe de var værnepligtige, og man kan se, hvilken militær enhed, den værnepligtige var tilknyttet, mens han var indkaldt. Hvis den værnepligtige blev fritaget for indkaldelse, kan man se med hvilken begrundelse, fritagelsen skete.

Det er således en rigtig god kilde til at følge unge mænds færden frem til, de ikke længere var værnepligtige – afhængigt af periode var det frem til, man var i 30erne, i en periode i 1800-tallet helt til man var 45 år gammel. Det er dog komplekst at arbejde med lægdsruller. Der er flere forhold, man skal være opmærksom på, og undervejs kan du blive nødt til at benytte dig af hjælpemidler.

Lægdsrullerne omfatter indtil 1849 kun værnepligtige mænd af bondestanden.

De centrale begreber i forbindelse med lægdsruller er følgende:

- Et **lægd** er et geografisk område, typisk svarende til et sogn eller fra 1843 en købstad. Lægderne inden for hvert amt eller udskrivningskreds har ikke navne, men er nummererede.
- **Hovedrullen** er en fortegnelse over samtlige værnepligtige i et lægd et bestemt år. Hovedrullen blev ofte omskrevet hvert 3. år.
- **Tilgangsrullen** er en fortegnelse over de værnepligtige, der er blevet optaget i rullen i et bestemt år, enten fordi de nåede den alder, hvor de skulle optages i rullen, eller fordi de flyttede til lægdet.
- **Omskrevne ruller.** Alle tilgangslister blev omskrevet efter 11 år. En omskreven rulle indeholder oplysninger om de værnepligtige, der har boet i lægdet i samtlige 11 år og som stadig er værnepligtige.

I lægdsrullerne kan du finde oplysninger om:

- Fødselstidspunkt
- Faderens navn (moderens navn, hvis personen er født uden for ægteskab)
- Fødested og opholdssted
- Højde og eventuelle legemlige skavanker
- Hvor værnepligten blev aftjent
- Eventuelt fritagelses- eller kassationsgrund
- Dødsår, hvis den værnepligtige døde inden sin sletning af lægdsrullen
- Militære straffe

For at finde en person i en lægdsrulle skal man kende:

- Den værnepligtiges navn
- Den værnepligtiges fødselsår/alder

- Opholdssted (sogn eller købstad) på tidspunktet for optagelsen i lægdsrullen eller på et tidspunkt i løbet af værnepligtstiden.

Hovedprincippet i lægdsruller omkring flytning fra ét lægd til et andet er, at der i rullen for det fraflyttede lægd står en reference til, hvortil personen flyttede. I det modtagende lægd vil personen så være opført med oplysninger om, hvorfra han er kommet.

En af grundene til, at lægdsruller er komplicerede er, at mange af tingene er kodede, fx er årstal omsat til bogstaver. Samtidig anvendes der i stor stil forkortelser og indforståede noter. Endelig skal man have styr på de forskellige typer ruller.

Men der er hjælp at hente: På siden www.lægdsruller.dk er der både uddybende forklaringer og vejledninger, og så har siden ikke mindst en hurtig vej til at finde den skannede lægdsrulle ud fra lokalitet og årstal.

lægdsruller.dk her kan du søge og finde lægdsruller for hele landet !

[forside](#) [hvem er i rullen](#) [lægdsruller](#) [flyt til nyt lægd](#) [find sogn - by](#) [online arkivalier](#) [hjælpemidler](#)

Vælg år: søg mellem alle sogne og byer, eller sogne og byer i et amt og/eller et herred

evt. amt: og/eller herred:

Vælg sogn:

År 1868/S lægd: 224 Nørre Tyrstrup herred, Vejle amt

3. udskrivningskreds lægd 136 - 275 omskrevet 1879	3. udskrivningskreds 1866 - 1876 Tilgangsrulle
	3. udskrivningskreds 1868 Tilgangsrulle

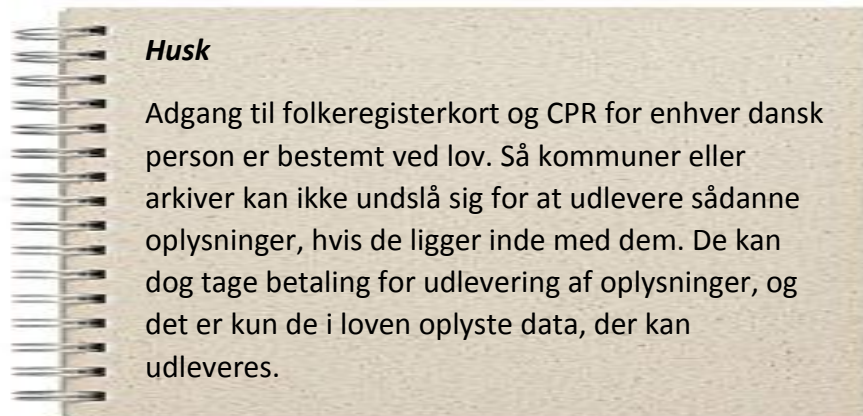
På siden lægdsruller.dk findes under "Lægdsruller" mulighed for at slå lægdsrullen op ud fra navn og årstal. Her søges en mand, som i 1868 boede i Dalby Sogn ved Kolding. Systemet oplyser, at der er tale om lægd 224 og årstal "S", og giver samtidig lige under et link til hovedrullen i Arkivalieronline. Desuden vises der links til tilgangsrullerne.

Folkeregisterkort

Med folkeregisterkortene fra 1924 (1923 for København, Frederiksberg og Gentofte) har man mulighed for at følge en person og alle personens adresser fra 1924 til 1978. Folkeregisterkort er nærmere beskrevet i kapitel 7.

CPR

CPR (Det Centrale Personregister) blev etableret i 1968 ud fra behovet for administration af personoplysninger og en entydig personidentifikation. Adgang til CPR er bestemt ved lov, og mens man ikke kan få adgang til alle adresser for en anden person i CPR, har man ret til at få den nuværende (eller sidste) adresse for en person ved oplysning af navn og fødselsdato. CPR er nærmere beskrevet i kapitel 7.

Vejvisere

Vejvisere kan være endnu en måde at finde frem til en person på, når vedkommende er flyttet.

De første vejvisere i Danmark udkom omkring 1770. De var for København og blev udarbejdet af Hans Holck. Denne vejviser blev overtaget af Kraks Forlag og er siden kendt som Kraks Vejviser. Fra begyndelsen af 1800-tallet begyndte de lokale vejvisere og adressebøger at dukke op for købstæder og større områder som fx et amt eller et stift. I begyndelsen af 1900-tallet fik også landkommuner egne vejvisere.

I de ældste vejvisere kunne man kun finde husstandens overhoved, det vil sige manden, men ikke gifte kvinder, børn og tjenestefolk. Desuden var det ikke hele befolkningen, der nødvendigvis var med i vejviserne fra starten – igennem 1800-tallet var det primært husejere, håndværkere, embedsmænd m.v., der stod i vejviserne. Først ind i 1900-tallet begyndte vejviserne at blive komplette – dog således, at det stadig kun var husstandens overhoved, der var oplyst.

Vejviserne har som regel flere afsnit med oplysninger, først og fremmest et vejregister og et navneregister. Vejregisteret er ordnet alfabetisk efter vejnavne og husnumre, hvor man kan se, hvem der boede i de forskellige ejendomme. Navneregisteret er ordnet alfabetisk efter

personernes efternavn. Nogle vejvisere indeholdt også oplysninger om, hvor meget folk betalte i skat – såkaldte skattebøger.

I dag er vi vant til, at alfabetisering af personer først er efter efternavn og inden for et bestemt efternavn ordnet efter fornavn. Men langt op i 1900-tallet var det ikke tilfældet. I stedet blev personer med samme efternavn ordnet efter stilling og altså ikke fornavn. Og havde man som kvinde ingen stilling, blev man anført med stillingen "Frøken", "Frue" eller "Enke".

Denne alfabetisering efter stilling gør det noget besværligt at finde en person med fx efternavnet Jensen. Dels kunne personerne have mange forskellige stillinger i tidens løb, dels kan man ikke vide, om fx en vejarbejder står som vejarbejder eller arbejdsmand. Og det kan være, at man ikke kan finde en "funktionær", fordi han faktisk var "overfunktionær" og skal findes med den stillingsbetegnelse.

Udfordringerne slutter ikke dermed, idet det ofte var sådan, at fornavnene ikke var skrevet helt ud, men blot anført med initialer. En arbejdsmand Niels Jensen kan derfor godt være svær at finde. Senere i 1900-tallet bliver dette dog bedre med alfabetisering efter fornavn og fornavnene skrevet helt ud.

Der er efterhånden mange vejvisere online, men desværre er de ikke publiceret systematisk et enkelt sted. De steder, hvor det er godt at søge vejvisere, er blandt andre:

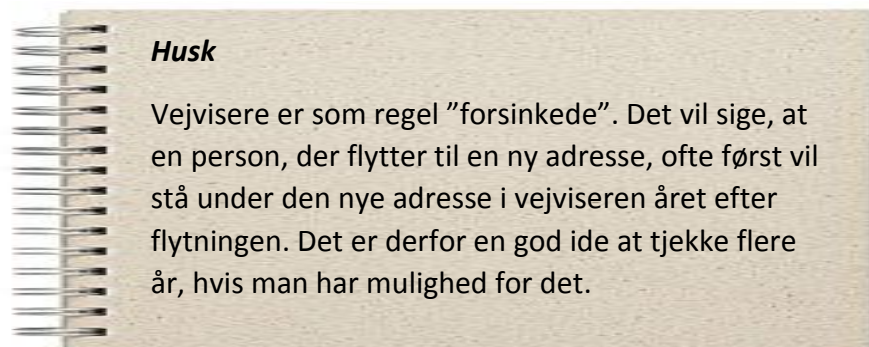
- Danske lokalarkiver digitaliserer i nogen grad vejvisere, der kan søges på deres side: www.arkiv.dk. Her kan man søge efter "vejviser" og markere "kilder".
- Danskernes Historie Online: Der findes et antal online vejvisere på dette bibliotek. Under "Samlinger" trykker man på "[Vejvisere](#)" og får en oversigt over dem alle.

For København og omegn har Kraks Vejvisere altid været en hovedkilde. Københavns Biblioteker har med støtte fra Kraks Fond digitaliseret Kraks Vejvisere fra 1770 til 2008. Man skal dog være klar over, at navneregistre kun findes frem til 1971. Senere findes alene gaderegistre, realregistre og handelsregistre.

Mens navneregistrene dækker Storkøbenhavn, skal man huske, at handelsregistrene dækker hele landet. Dermed er det muligt at søge efter personer i hele landet inden for fx handel, håndværk, industri, søfart, bank- og forsikringsvæsen, hoteller, arkitekter, sagførere, læger, tandlæger, ingeniører m.v.

Kraks Vejviser finder man online her på [Københavns Bibliotekers side](#).

En anden god kilde til Storkøbenhavn er KTAS' telefonbøger. Disse er publiceret online af Enigma, Museum for Post, Tele og Kommunikation. De findes online for 1880 til 1965. Desværre er der tale om meget dårlige scanninger, der dog med lidt held kan læses og anvendes. KTAS telefonbøgerne findes på [denne side](#).

Udvandring

Hvis en person i årtierne før og efter 1900 forsvinder sporløst, kunne det være fordi, han eller hun havde valgt at søge lykken i udlandet og var udvandret til fx Amerika eller Australien.

Gennem Dansk Demografisk Database (ddd.dda.dk) er der adgang til flere databaser med udvandrede. Den primære database med udvandrerprotokoller dækker omkring 200.000 danskere, der udvandrede fra 1869 til 1908. Database er udarbejdet på grundlag af Københavns Politis udvandrerprotokoller. Det betyder, at databasen indeholder det store flertal af udvandrere, som har købt en oversøisk billet af en dansk rejseagent, men ikke de, der har købt billet i udlandet, eller slet ikke har købt billet (f.eks. sømænd).

På samme hjemmeside findes der under udvandring links til de såkaldte Vejle-liste, der er et supplement til udvandrerdatabase. De omfatter 4.087 udvandrere fra hele Danmark for årene 1879-1887, der ikke findes i Københavns Politis Udvandrerprotokoller.

Ganske mange danskere blev mormoner ("Jesu Kristi Kirke af Sidste Dages Hellige") og udvandrede til USA. De findes ikke alle i udvandrerdatabase, da mormonerne selv arrangerede rejsen til USA, oftest til deres hovedsæde i staten Utah. Disse udvandrere kan til gengæld søges frem via hjemmesiden "Saints by Sea" (saintsbysea.lib.byu.edu).

Når danskere ankom til de fremmede lande, blev de normalt registreret der, så via indrejseprotokoller og andre lokale kilder kan det være muligt at følge dem efter udvandringen. Der er tre store sider, der har sådanne data fra de forskellige lande:

- Familysearch.org (gratis, men registrering er nødvendig)
- Ancestry.com. Amerikansk side med de bedste databaser for USA, men også mange andre lande er dækket (betalingsside)
- MyHeritage.com. Mange databaser fra mange forskellige lande (betalingsside)

På dette billede fra 1890 har maleren Edvard Petersen skildret afrejsen til USA fra Larsens Plads

Konklusioner

Det er en klassisk udfordring for slægtsforskere at finde ud af, hvor personer flytter hen, når de forsvinder for en. Det kræver, at der er styr på den danske befolkning og deres bevægelser. Heldigvis er vi i Danmark privilegerede ved, at der allerede fra 1924 var styr på hver enkelt borger i Danmark gennem folkeregisteret. Efter 1924 kan man således ikke gemme sig (som hovedregel), og det er muligt at spore folks bevægelser.

Folkeregisteret suppleres i nyere tid med kilder som vejvisere og folketællinger.

Anderledes er det med tiden før 1924, hvor det er lidt sværere. Folketællingerne er her stadig en god mulighed for at finde folk, og heldigvis er langt de fleste folketællinger indtastet, så de er søgbare. Men alligevel giver de kun et øjebliksbillede af, hvor folk bor.

Folketællingerne må derfor suppleres med andre kilder. For mændene op til en vis alder er lægdsruller et godt værktøj – selv om mange synes, at de er ganske svære at anvende.

For tjenestefolk findes der for tiden efter 1814 til- og afgangslister i kirkebøgerne, selv om man godt kunne ønske sig, at præsten havde været lidt mere omhyggelig med registreringerne. Senere blev denne opgave varetaget af en administrativ person som sognefogeden, hvor til- og afgang af tjenestefolk i sognet skulle noteres i tyendeprotokoller. Desværre er disse ikke systematisk bevaret, men nogle kan findes på Rigsarkivet og andre i lokalarkiverne.

11

Hvor boede de?

I arbejdet med ens slægt finder man som udgangspunkt ud af, hvor familien boede i form af et sogn og som regel også hvilken landsby inden for sognet. Men ofte vil vi rigtig gerne finde ud af, hvor præcist dette hus eller denne gård var placeret – ja, måske findes der stadig bygninger eller rester af bygninger, der stammer fra den tid, hvor ens familie boede der.

Alternativt kan det være, at man er flyttet ind i et ældre hus, og så begynder man at spekulere over, hvem der i øvrigt har boet i dette hus tilbage i tiden.

En amerikansk familie nåede lige at se en af slægtens ejendomme fra 1800-tallet i Danmark, inden huset formodentlig blev revet ned.

I dag er vi vant til, at alle ejendomme og lejligheder m.v. har en entydig adresse, som identificerer stedet, hvor man bor. Men det er faktisk en relativt ny opfindelse, særligt på landet. Først i løbet af 1970'erne kom der vejnavne og husnumre generelt på landet. Indtil da var fx "Harald Jensen, Gredstedbro pr. Ribe" nok til, at alle kunne finde ham, også landpostbuddet.

Går man tilbage i tiden, er man derfor nødt til at bestemme lokaliteterne på en anden måde, og her kommer jorden ind i billedet. Alle huse og gårde lå på et stykke jord, og allerede fra 1600-tallet fik man opdelt jorden i identificerede jordstykker – en såkaldt matrikel. Det er nemlig ikke kun i dag, at det offentlige interesserer sig for at opkræve skatter på jorden; det har eksisteret i hundreder af år, og gjorde det nødvendigt at have styr på jordstykkerne.

Matrikler og ejerlav

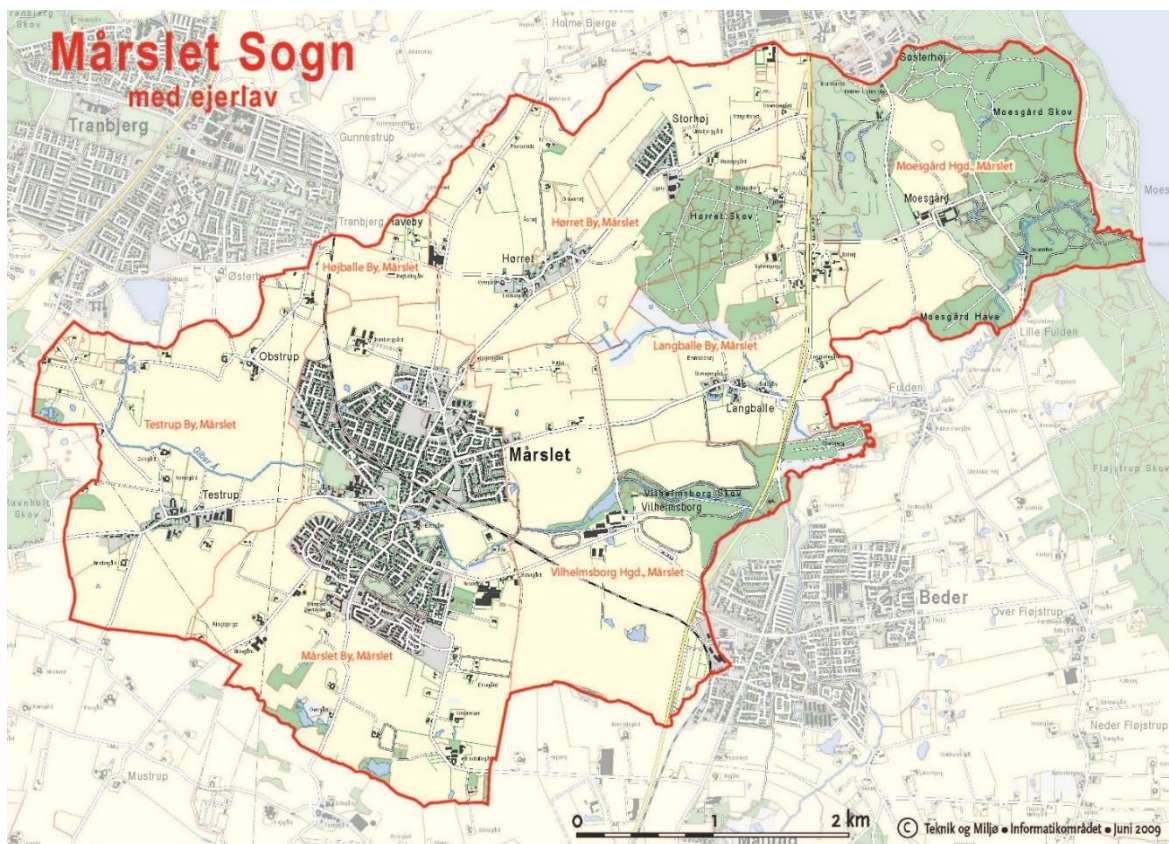
Fra 1662 og i årene efter fik man for første gang opdelt jorden på landet i en matrikel, der blandt andet indeholdt oplysninger om ejendommens ejer, bruger (fæster), størrelse og hartkorn, det vil sige hvor stort udbytte, man vurderede, at jorden kunne give. Det blev grundlaget for udskrivning af jordskatter, ligesom det sker i dag med grundværdien af en grund.

Igen i 1688 gennemførte man en opmåling af landets jorder, men der skulle gå helt frem til 1844, inden den nuværende matrikulering på landet blev gennemført – den, der gav de matrikelnumre, som stort set anvendes i dag. Den dækker dog ikke Sønderjylland, der var en del af Slesvig. Her blev jorden ikke matrikuleret før i 1900-tallet.

Matrikelnummeret i sig selv er dog ikke tilstrækkeligt. Der findes mange grunde med matrikelnummer 4 i landet. Nummereringen knytter sig til et ejerlav, således at nummerserien af matrikler starter forfra i hvert ejerlav, typisk fra nummer 1. Til gengæld er navnet på ejerlav

plus matrikelnummer entydig, således at man ved helt præcist, hvor den pågældende jord og dermed ejendom befinder sig.

Ejerlavet er en mindre inddeling end sognene, så hvert sogn vil typisk indeholde flere forskellige ejerlav.

Mårslet Sogn med ejerlavene indtegnet med tynde, røde linjer

I København og købstæderne er historien om matriklerne en lidt anden. Her havde man som regel sin egen nummerering af ejendommene. Således i København, der fra gammel tid har været inddelt i kvarterer (svarende til ejerlav), og hver grund i kvarteret havde et entydigt matrikelnummer, der identificerede grunden i forhold til de andre i kvarteret.

Matrikelnumrene i København blev indført i 1689, men de blev ændret i 1756 og igen i 1806. Ofte ser man fra den tid et gadenavn og et nummer, der således er matrikelnummeret og ikke husnummeret. De nuværende husnumre blev først indført i København i 1859.

Matrikuleringen fra 1844 arbejdede med hele tal, altså 1, 2, 3, 4, 5 osv. Men efterhånden som tiden gik, blev matrikler delt op eller jord blev solgt fra til nabogården. Det blev ordnet ved, at man tilføjede små bogstaver til matrikelnumrene. Matrikel 1 blev således til 1a og 1b, og hvis matrikel 1b senere blev opdelt, fik man matrikelnumrene 1ba, 1bb, 1bc, 1bd osv.

Der er flere måder at finde matrikelnumre på, og det skal vi se nærmere på i dette kapitel.

Fra matrikel til adresse, og omvendt

Med to forskellige systemer gennem historien – matrikelnumre og vej/husnumre – er der behov for at kunne oversætte mellem de to systemer. Det kan man via siden ois.dk. Med i købet får man diverse oplysninger om de forskellige ejendomme.

Vi ser først på at finde den nuværende adresse, når man har et matrikelnummer.

Som anført ønsker vi at finde Enslev By Ejerlav og matrikelnummer 30 i Randers kommune. På ois.dk har man en søgebjælke, hvor man kan indtaste fx adresser eller matrikelnumre.

Velkommen til OIS

Søg på adresse, BFE-nummer eller matrikel

Hvad kan jeg søge på? ^

Adresse: Hvis både såkaldte Enhedsadresser, f.eks. en lejligheds adresse, og Adgangsadresser, f.eks. opgangens adresse eller adressen på en villa.

Matrikelbetegnelse: Matrikelnummer kombineret med Ejerlavnavn og/eller ejerlavskode.

BFE-nummer: Unikt ID (nummer) der erstatter ejendomsnummer. BFE definerer et ejerskab, og kan inkludere en eller flere bygninger / lejligheder.

Velkommen til OIS

enslev 30

 Adresse (3) >

 Matrikelbetegnelse (4) >

Matrikelbetegnelse: Matrikelnummer kombineret med Ejerlavnavn og/eller ejerlavskode.

BFE-nummer: Unikt ID (nummer) der erstatter ejendomsnummer. BFE definerer et ejerskab, og kan inkludere en eller flere bygninger / lejligheder.

Vi indtaster "enslev 30" og som resultat får vi at vide, at der er 3 adresser og 4 matrikelbetegnelser. Da vi søger et matrikelnummer, vælger vi de fire matrikelbetegnelser.

Blandt de fire muligheder, der dukker op, vælger vi "30 Enslev By, Enslev".

Velkommen til OIS

Matrikel enslev 30

- 30 Enslev By, Enslev (880351)
Landsejerlavskode: 880351
- 30b Enslev Hgd., Velle (791452)
Landsejerlavskode: 791452
- 30a Enslev By, Velle (791451)
Landsejerlavskode: 791451
- 30b Enslev By, Velle (791451)
Landsejerlavskode: 791451

Oftest anvendte informationer

 Print

Adresse: Østendalsvej 99 Enslev, 89...

Grund-areal: 621 m²

Ejer: Jens Aage Pedersen

BFE: 4081690

Bebygget areal: 190 m²

Vurdering: 640.000 (2022)

Kommune: Randers (0730)

Byggesager: Nej

Salgspris:

Matrikel-ejerlav: 30 - Enslev By, Ensl...

Administrator:

BBR-meddelelse

Vi får oplysninger om adressen på matrikel 30 i Enslev By, Randers kommune. Adressen er Østendalsvej 99, Enslev, 8983 Gjerlev.

Ved at vælge "Bygning 1" får vi yderligere oplysninger om ejendommen. Blandt andet kan vi se, at hovedhuset blev opført i 1880, og at der var en om- eller tilbygning i 1977.

Opførelsesår

Opførelsesår (BYG.026):	1880
Om-/tilbygningsår (BYG.027):	1977
Dato for midlertidig opført bygning (BYG.029):	

Man kan på ois.dk også gå den anden vej, nemlig indtaste adressen og finde frem til samme data, hvor man kan se ejerlav, matrikelnummer og de øvrige oplysninger nævnt ovenfor.

Det skal bemærkes, at der ikke ligger huse/ejendomme på alle matrikelnumre. På landet vil en del af matriklerne i dag blot være markjorder uden nogen form for bebyggelse. Det kan blandt være fremkommet ved, at et husmandssted er blevet nedlagt, huset er blevet nedrevet, og jorden solgt til en af de omkringliggende gårde. Så selv om familien har boet på matriklen tidligere, er det ikke sikkert, at huset er bevaret.

Husk

På siden digdag.dk er det muligt at se landkort med forskellige inddelinger. Vælger man både at se sogne og ejerlav kan man se, hvilke ejerlav, der hører til et bestemt sogn.

Der er en vejledning til brug af digdag.dk i Slægtsforskeren 2019, nr. 4, side 38. (slaegtsbibliotek.dk/900725.pdf).

Folketællinger og matrikelnumre

Som beskrevet blev de nuværende matrikelnumre indført i 1844, så det ville være dejligt, om der i alle folketællinger fra 1845 og frem var anført matrikelnumre ved de forskellige familier. Så heldige er vi desværre ikke. Faktisk skal vi helt frem til 1901, før det generelt er sådan, at matrikelnumrene er anført på folketællingslisterne. Derefter kan vi som regel regne med, at der er anført matrikelnumre i folketællingerne.

Har man fundet sin familie i en folketælling fra 1901 og frem, vil man altså kunne se et matrikelnummer. Ejerlavet står måske ikke udtrykkeligt nævnt, men start med det ejerlav, der svarer til landsbyen, som familien bor i. Matcher det ikke noget ejerlav, må man tjekke et kort over ejerlavene eller man kan relativt hurtigt tjekke de ejerlav, der findes i det pågældende sogn.

I folketællingerne før 1901 er der sjældent oplyst matrikelnumre. Det kan derfor være svært alene ud fra folketællingerne at finde ud af, hvor en ejendom har ligget. Ganske vist er der tit anført numre ud for hver familie, men der er tale om løbenumre eller tilsvarende. Det er muligt, at tællingsmanden har gået samme rute ved de forskellige folketællinger, og at man derfor kan regne ud, hvor de forskellige familier har boet – men det er noget af et puslespil og under alle omstændigheder en usikker metode.

Man kan også forsøge at følge familierne frem i tid. Hvis man fx har en familie i 1880 folketællingen, kan man måske finde familien i 1890 folketællingen og igen i 1901. Hvis de så i øvrigt ikke er flyttet i mellemtiden, har man fundet frem til deres matrikelnummer.

Hvis de til gengæld er døde i mellemtiden, er det en udfordring. Men man skal huske, at husmandssteder ofte blev overtaget af et af børnene, og hvis forældrene i en periode boede på aftægt, er det måske samme hus, og man kan nu følge det pågældende hus frem til 1901. Det samme gælder i endnu højere grad gårdene.

Hvis disse metoder ikke fungerer for tiden før 1901, er anvendelsen af de gamle matrikelkort en mulighed, som beskrives senere.

Hovedliste.													
Opgtægnelse paa Folketallet den 1 ^{de} Februar 1901 i Ejendommen, Matrikel-Nr. 30 i <i>Enslev</i> By i <i>Enslev</i> Sogn i <i>Gjeller</i>													
(Her optæres ikke de Personer, som ere midlertidig borte, se Tilhæglisten paa Bagbladet.)													
Familie- nr. Lebe- nr.	Samtlige Personers Navn (ogaa Fornavn). Ved Børn, endes <i>uden</i> Navn, sættes „Døds“ eller „Dødt“.	Kønnet Mænd (M) Kvinder (K)	Fødselsaar og Fødselsdag.	Ageskæ- lge Til- læg. (U), Gift (G), Eskom, eller Ekte (E), Separe- ret (S), Tra- skilt (F).	Trossandfærd (Folketkirkens eller Nærrets paa det Trossan- dæfærd, man tilhører, eller „uden for Trossandfærd“).	Fødested. 1) Indenlandsk Fødested: Købstaden, Handels- pladsen eller Sognets og Amtets Navn (aa Amtet ikke angives, sættes ved- kommende Landstid, (E. Eks. Fyn, Jylland osv.) 2) Født i Udlandet: Landets Navn.	Substantivets Endelser ud- talttes den af dem, der ere borte <i>uden for det Sogn, i hvilket de opholds sig paa Tilhæglis- taden, eller som en Tid have haft fast Bopæl uden for dette Sogn.</i>		Hvilket Aar taget fast Bopæl i Sognet?	Sistete Bopæl for Tilflytningen.	Stilling i Familien: Hvorfor, Hus- værd, Børn, Næsting o. l., Tjenesttyende (naar vedkommende har Skolematsdag, Pensionær, lærende.	Ekhvers. Livsstilling, Forretning, Næringsvej, ogsaa Hus- moderen eller Børnens sædvanlige Ekhvers. Hvis nogen har flere Ekhvers, anføres disse, Hovedekhver først. Man angiver udtrykkelig det Fag, man arbejder i, og sin Stilling i Faget (Gaardejer, Daglejer ved Gaarde, Møllejæder, Mønsterejendom osv.). Lever man hovedsagelig af Fornæ, privat Under- støttelse, Alldomsundersøttelse, Fattigheds- anstalt, eller andre Ekhvers? Fuldstændige angivende o. l. sætte forhen- værende som tidligere Livsstilling Navn; Tyvende, hvis Arbejde ikke blot er Hændering, angives her desuden sædvanlige. Jærnsfor Forsidens Regler Nr. 4.	Substantivets Endelser ud- talttes den af dem, der ere borte <i>uden for det Sogn, i hvilket de opholds sig paa Tilhæglis- taden, eller som en Tid have haft fast Bopæl uden for dette Sogn.</i>
							1.	2.					
1.	<i>Mrs Marie Pedersen</i>	<i>K.</i>	<i>1862 79</i>	<i>G.</i>	<i>Folketkirkens Hovedstad</i>	<i>1862</i>	<i>1890</i>	<i>1890</i>	<i>1890</i>	<i>1890</i>	<i>Hustru</i>	<i>Kiøpmand, Højskoleforstander</i>	
2.	<i>Mrs Højeste Johanne Nielsen</i>	<i>K.</i>	<i>1872 79</i>	<i>M.</i>	<i>1872</i>	<i>1890</i>	<i>1890</i>	<i>1890</i>	<i>1890</i>	<i>Hustru</i>	<i>Kiøpmand, Højskoleforstander</i>		
1.	<i>Mrs Kirstine Andreassen</i>	<i>K.</i>	<i>1876 79</i>	<i>G.</i>	<i>1876</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>Hustru</i>	<i>Kiøpmand, Højskoleforstander</i>		
2.	<i>Mrs Anni Johanne Andreassen</i>	<i>K.</i>	<i>1877 79</i>	<i>M.</i>	<i>1877</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>Hustru</i>	<i>Kiøpmand, Højskoleforstander</i>		
3.	<i>Mrs Kirstine Louise Andreassen</i>	<i>K.</i>	<i>1878 79</i>	<i>M.</i>	<i>1878</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>1895</i>	<i>Hustru</i>	<i>Kiøpmand, Højskoleforstander</i>		

Her er den tidligere omtalte matrikel nr. 30 i Enslev ejerlav i Enslev Sogn, Randers Amt, i folketællingen 1901. Der bor to gifte kvinder med deres børn i huset – mændene bor ikke hjemme, da de arbejdede henholdsvis ved cementfabrikken i Assens (Randers Amt) og som daglejer ved landbruget i Kastbjerg. Hustruerne var nødsaget til at bidrage til den stramme økonomi med husflid og forefaldende arbejde ved landbruget.

Østendalsvej 99 i Enslev, som huset fra 1880 ser ud i dag (Google Streetview)

Den digitale tingbog

Når en ejendom eller jordlod skiftede ejer, eller der blev optaget lån i ejendommen, blev dette tinglyst og anført i tingbogen. Tingbogen hører under retssystemet (retsbetjenten til 1919 og retskredsen efter 1919). Det er en relativ sikker kilde, og man må som udgangspunkt antage, at oplysningerne er korrekte.

Det gode ved tingbogen er, at der her ikke gælder en tilgængelighed på 75 år, så oplysninger om ejerforhold på ejendomme er umiddelbart tilgængelige.

I dag er tingbogen elektronisk, og man kan på hjemmesiden tinglysning.dk se data for nyere tinglysninger i Danmark. Man får flest oplysninger, hvis man logger ind.

For den tidligere nævnte ejendom på Østendalsvej 99 i Enslev kan man således ved opslag se, at den nuværende ejer hedder Jens Aage Pedersen, og han er født den 11. november 1946. Desuden, at han købte ejendommen for kr. 33.000 i 1969. Hvis ejendommen er handlet flere gange i nyere tid, vil man også kunne se nogle af tidligere ejere. Tinglysning.dk er i øvrigt en af de få kilder, hvor man kan finde fødselsdatoen for nulevende personer, hvis altså de ejer fast ejendom.

Adkomster	
Dokument:	
Dokumenttype:	Skøde
Dato/løbenummer:	01.08.1969-1977-68
Adkomsthavere:	
Navn:	Jens Aage Pedersen
Cpr-nr.:	111146-****
Ejerandel:	1 / 1
Købesum:	
Kontant købesum:	33.000 DKK
Købesum i alt:	33.000 DKK
Dato for overtagelse:	01.08.1969

Fra tinglysning.dk for ejendommen Østendalsvej 99 i Enslev

Digitaliserede tingbøger

Skal man et skridt længere tilbage, skal man have fat i de fysiske tingbøger, der heldigvis findes skannet på Arkivalieronline under punktet "Ejendomme" og "[Digitaliserede tingbøger](#)".

De digitaliserede tingbøger dækker fra ca. 1927 til ca. 2000, men man skal ikke regne med, at de altid er komplette, da langt fra alle ejendomme er beskrevet tilbage til 1927. De digitaliserede tingbøger indeholder kun kortfattede oplysninger om ejerforhold og tinglæsninger, ikke dokumenters fulde ordlyd.

For at fastslå, hvilken tingbog man skal have fat i, skal man kende navnet på den retskreds, som ejerlavet ligger i, da tingbøgerne følger retskredsene. Man kan blandt andet anvende digdag.dk til dette eller publikationen "[Danmarks administrative Inddeling \(November 1930\)](#)", der er online ved Danskernes Historie Online.

Når man har valgt den korrekte retskreds, kan man vælge området inden for retskredsen, og det er typisk det aktuelle sogn. Herefter ser man tingbogen, hvor alle matrikler er gennemgået i nummerrækkefølge. Bemærk, at der forrest i bogen vil være en oversigt over matriklerne, og hvordan disse måtte være ændret – den er god at tjekke, hvis fx matriklen er blevet oprettet eller nedlagt i denne periode.

Hvis vi tager vores gennemgående eksempel, kan vi konstatere, at Enslev sogn i Randers Amt faktisk ikke hører til Randers Retskreds, men til Mariager Retskreds. Derfor slår vi den digitaliserede tingbog op under "Retten i Mariager" og derefter vælger vi "Enslev Sogn". Ved at bladere frem i bogen når vi til matrikel nummer 30 på opslag 294.

Vi kan konstatere, at matrikel 30 består af 623 m², og at den blev overtaget af Jens Aage Pedersen i 1969, som vi allerede vidste fra tinglysning.dk. Desuden fremgår det, at der har været splid om kørsel med bil mellem matrikel 30 og matrikel 23, hvilket er blevet lyst i

tingbogen i 1986. Desuden fremgår låntagningerne, herunder i 1977, hvor huset blev ombygget.

Desværre fremgår det ikke af den digitaliserede tingbog, hvem der ejede huset før Jens Aage Pedersen købte det i 1969. Det er som nævnt ikke usædvanligt, at oplysningerne ikke går tilbage til 1927 i denne kilde.

Område - 1/10-1927

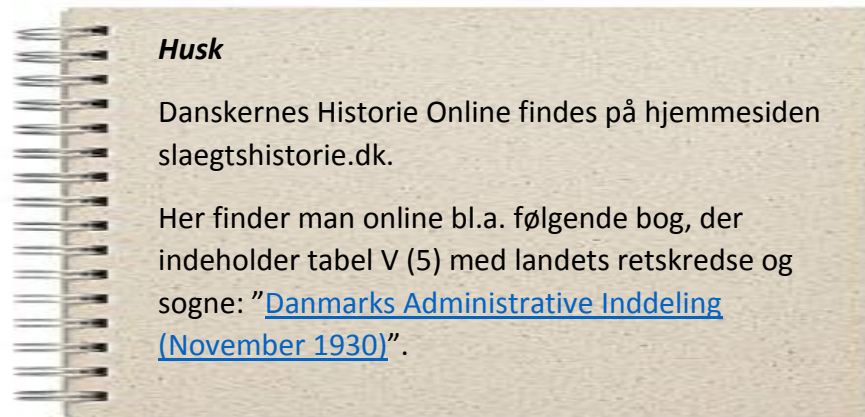
291

Akt: Skab B nr. 232 Matr. nr. 30

Navn: Salmdalsvej 99 Ejerlav: Enslev by, Enslev

Landbrugs- ministeriets skrivelse af:	Matr. nr.	Areal ha a'	Bemærkninger	Nr.	Lyst: (Årstal/År)	I. Ejendomsret	Købssum (Årstal/År)	Bemærkning
19/10-1969	30	623		1.	1/8-1969 1977	Jens Aage Pedersen skøde på 30. (fra Jens A. Jensen)	33.000 (38.000)	

Udsnit af den digitaliserede tingbog for matrikel nr. 30 i Enslev

Husk

Danskernes Historie Online findes på hjemmesiden slægtshistorie.dk.

Her finder man online bl.a. følgende bog, der indeholder tabel V (5) med landets retskredse og sogne: "[Danmarks Administrative Inddeling \(November 1930\)](#)".

Realregistre

Før tingbøgerne fandtes der blandt andet realregistre, og for at komme længere tilbage med vores ejendom i Enslev Sogn, er vi nødt til at søge i de ældre realregistre for ejerlavet i Enslev Sogn. De er heldigvis også skannede, og findes på Arkivalieronline under "Ejendom" og derefter "[Realregistre, skøde- og panteprotokoller](#)".

Realregistrene er en slags indholdsfortegnelse til skøde- og panteprotokollerne. Indtil 1927 indeholder registrene datoer for ejendoms køb, servitutter og lån. De er ordnet efter amt og herred, og når man åbner arkivalierne for et herred, kan det godt se uoverskueligt ud. Det skyldes, at der både er realregistre samt skøde- og panteprotokoller, og at disse ikke nødvendigvis er ordnet på en konsistent måde.

Når man har fundet realregisteret for Gjerlev Herred, kan man ved klik på "+" åbne de underliggende bøger, og her finder vi to bøger for Enslev Ejerlav fra 1916 og frem til 1955 (bog I og bog II). Matrikel nummer 30 findes i bog II. Desuden er der også en bog for Enslev fra 1858 til

1916. Det er disse to bøger, vi skal kikke i, for at blive klogere på huset på Østendalsvej 99 i Enslev.

I den nyeste bog (dækkende 1916-1955) finder vi matrikel nummer 30 i Enslev Ejerlav på opslag 92. Her fremgår der blandt andet en ejerrække, der ser sådan ud:

- Ane Mette Mikkelsen (fra 1915)
- Enke Ane Pedersen, født Poulsen (fra 1920)
- Karen Marie Pedersen (fra 1928)
- Alfred Kristensen Bundgaard (fra 1929)
- Mette Bundgaard (fra 1936)
- Marius Kristensen Bundgaard (fra 1940)
- Jens Andersen Jensen (fra 1949)

Vi må antage, at det var sidstnævnte Jens Andersen Jensen, der i 1969 solgte ejendommen til den tidligere nævnte Jens Aage Pedersen. Ejendommen skiftede mellem mange hænder i denne periode, men vi kan fornemme ud fra navnene, at den har været i samme families eje i flere generationer.

Amt

Randers Amt *

Arkiv

Gjerlev-Onsild Herredsfoged *

Indhold

- + [Afskrift af Viborg Landstings skøde- og panteprotokoller \(1805 - 1805\)](#)
- + [Afskrift, skøde- og panteprot. for vestlige sogne i Onsild \(1789 - 1927\)](#)
- + [Kronologisk register \(1745 - 1858\)](#)
- + [Navneregister til realregistre I \(1858 - 1916\)](#)
- + [Navneregister til skøde- og panteprotokoller for Gjerlev-Onsild Herreder \(1747 - 1927\)](#)
- + [Protokol over obligationer \(1895 - 1897\)](#)
- + [Realregister \(1845 - 1955\)](#)
- + [Realregister over skøder \(1745 - 1858\)](#)
- + [Register til Viborg Landstings skøde- og panteprotokol \(1805 - 1805\)](#)
- + [Skøde- og panteprotokol, Gjerlev Herred \(1747 - 1808\)](#)
- + [Skøde- og panteprotokol, Gjerlev-Onsild Herreder \(1808 - 1927\)](#)
- + [Skøde- og panteprotokol, Onsild Herred \(1747 - 1806\)](#)
- + [Tillægs- og konceptregister til realregistre \(1879 - 1916\)](#)

Enslev ligger i Herslev Sogn, Gjerlev Herred, og her ses arkivalierne for herredet frem til 1927 på Arkivalieronline. Realregisteret, der er relevant, er her markeret med gråt.

290

Akt: Skab B Nr. 237.

Fra Gl. Register fol. 250 af L. Udstykket fra Matr. Nr. fol.

Matr. Nr. 30 Enslev		Adkomster.	
		Nr.	Dokumentet.
		1	47/143 Skide fra Gjerlev Onsd. Herredens Skifteret som behandlet med Myksholms Dødsbo hos Anne Mette Myksholm på Nr. 30, d. 20 Maj, 12 Juni 1915.
		2	47/146 Enke-hus Pedersen f. Pedersen. Sk. 29. April 1/2 Maj 1920 - 30 Løst
		3	10/1928(1903) Kæru Marie Pedersen, Skide. - Købsum 3300 Kr. - 30
		4	1/6 1929(183) Alfred Christensen Bændgaard, Skide. - Købsum 3300 Kr. - 30
		5	30/4 1936(188) Helle Bændgaard, Skide. Købs. 3600 Kr. Tak. 3300 Kr. - 30.
		6	30/1 1940(198) Marius Christensen Bændgaard, Skide. Købs. 4300 Kr. Tak. 3300 Kr. - 30
		7	2/13 1949(1955) Jens Andersen Jørgen, Skide. Købs. 9500 Kr., Tak. 4000 Kr. - 30.

Udstykn. Skrivelsens Datum.	Hartkorn.			Frastykkede Parceller.	
	Td.	Sk.	Fd.	Alb.	Litra. over, t. fol.
		0	0	1	3/4

Udsnit fra bogen "1916 Enslev II B49D-SP124 - 1955", matrikel 30 for Enslev Ejerlav. Den er fundet under Randers Amt og Gjerlev-Onsild Herredsfoged

Vi kan komme længere tilbage i tid, hvis vi åbner bogen "Kærby, Enslev, Gjerlev" dækkende 1858-1916. Allerede i den viste bog er der en reference tilbage, hvor den er fortsat fra, nemlig "Fra Gl. Register fol. 250". Så når vi åbner den ældre bog, kan vi nemt finde siden markeret med folie 250, og der finder vi en lang række tidligere ejere.

Ejerrækken kan nu udvides med følgende fra den ældre bog:

- Peder Christian Mikkelsen (må være ham, der byggede huset i 1880)
- Mads Christian Madsen (fra 1881)

- Birthe Marie Rasmusdatter (fra 1890)
- Niels Hansen (fra 1891)
- Poul Andreasen (fra 1895)
- Niels Marinus Nielsen (fra 1899 – det er ham, der ejede huset ved folketællingen 1901 nævnt i starten af kapitlet, og hvor hans hustru boede der sammen med en anden lejefamilie)
- Nikoline Nielsen (fra 1905)
- Jørgen Nielsen (fra 1906, eneste arving til Nikoline Nielsen)
- Christen Paulsen (fra 1906)
- Marius Christian Madsen Brygballe (fra 1907)
- Ane Mette Mikkelsen (fra 1915, efter førnævntes død)

Dermed har vi etableret en ejerække fra husets opførelse i 1880 til i dag, bestående af ikke mindre end 16 forskellige ejere.

Ved alle overtagelser af ejendommen er der udarbejdet et skøde, der vil give yderligere oplysninger om pris, betingelser og meget andet. Disse skal findes i skødeprotokollerne, hvor de er ordnet kronologisk. I ovennævnte tilfælde er der direkte henvisninger til sagen i skødeprotokollen, men skulle dette ikke være tilfældet, kan man slå op efter overtagelsesdatoerne. Har man ikke en reference eller en dato, men navnet på en ejer, kan man i stedet starte med navnregistrene til skødeprotokollen.

Den første handel, vi har fundet, var i 1881 fra Peder Christian Mikkelsen til Mads Christian Madsen. Af realregisteret fremgår det, at handlen er tinglyst den 15. marts 1882 og findes i protokol nummer 27 folie nummer 372. Vi slår derfor op i ”Skøde- og panteprotokol, Gjerlev-Onsild Herreder (1808 - 1927)” og finder folie (side) 372. Her finder vi købsaftalen mellem de to nævnte. Det fremgår, at Peder Christian Mikkelsen havde erhvervet grunden i 1870, og det lader til, at han i 1880 byggede et nyt hus, som han nu solgte videre for kr. 1.600. Vi kan også læse, at alt nagelfast inventar medfulgte i købet undtagen en kakkellov og gruekedlen.

Af den tidligere købekontrakt af 1870 fremgår det desuden, at Peder Christian Mikkelsen havde købt grunden og det gamle hus af sin svigerfar, der havde erhvervet grunden i 1835 og således havde bygget det første hus, der i 1880 blev fjernet til fordel for det hus, der stadig i dag står på adressen.

349

Den 15 Marts 1882.

Lumpel 10 Tø 65 q.

Jeg Peder Christian Mikkelsen og Mads Christian Hansen i sammesteds Windygade og oprettede hermed følgende.

Købekontrakt

Jeg Peder Christian Mikkelsen sælger og af-
hænder hermed til Mads Christian Hansen det
mig efter Skjøde af 15 November 1870, tinglæst 21
December s. A., tilhørende Hus i Enkelt Byg og
Løgs med tilhørende Grund og Have af Hart-
st. 30-19 Alen med tilhørende

Starten af købekontrakten mellem Peder Christian Mikkelsen og Mads Christian Hansen

Husk

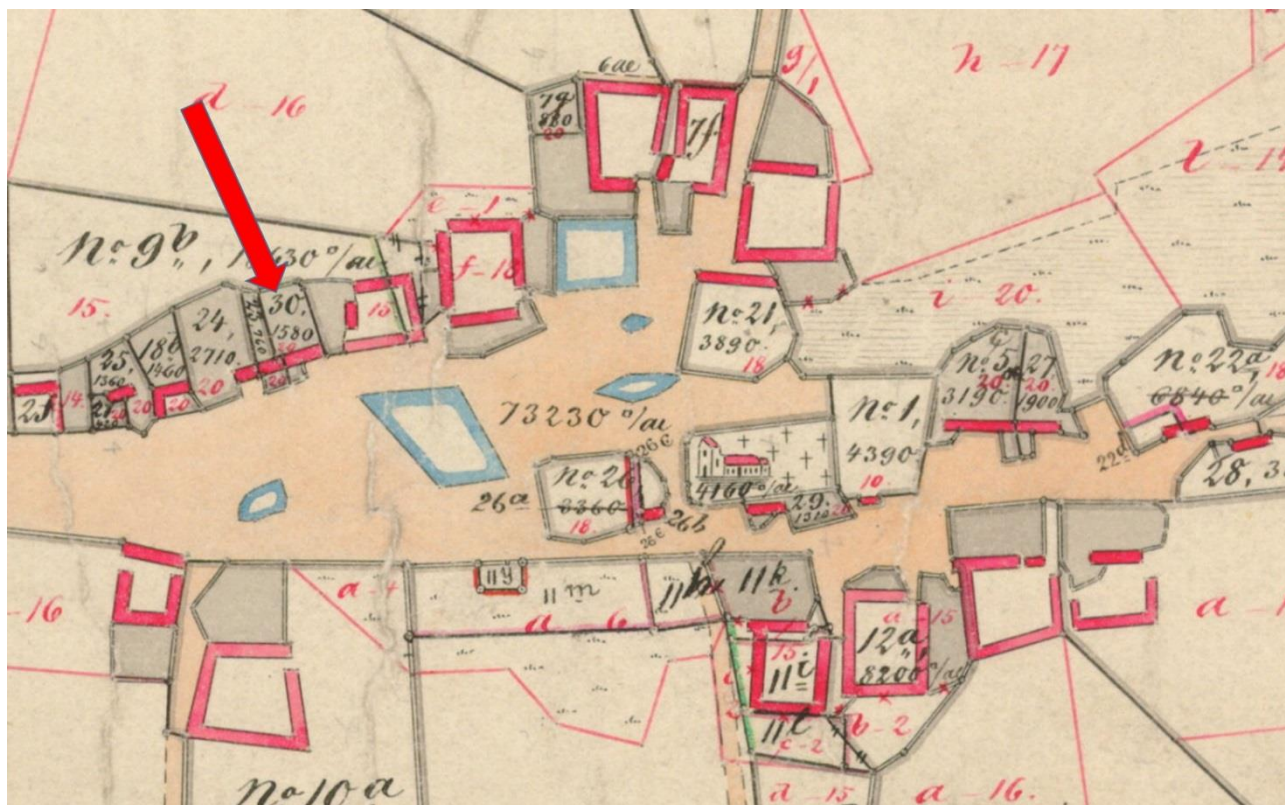
Hvis man slår navnet på et sogn op på Wikipedia, får man en række nyttige oplysninger om sognet, herunder hvilke byer og ejerlav, der er i sognet, samt hvilket amt og herred, sognet tilhører.

Matrikelkort

Sidste stop på rejsen omkring matrikel 30 i Enslev Sogn og Ejerlav er de gamle matrikelkort. Disse er både meget illustrative og viser placeringen af matrikler og huse på de gamle kort. Matrikelkort over hvert ejerlav er udarbejdet med mellemrum gennem historien. Man finder de historiske kort på hjemmesiden historiskekort.dk.

På hjemmesiden trykker man på "Kort" lige under topbanneret, og derefter vælger man boksen med "Matrikelkort". Man kan nu søge på fx ejerlav og se de matrikelkort, der er udarbejdet gennem tiden.

I det konkrete tilfælde søger vi på "Enslev By", og da der er flere steder med dette navn, kommer der en del kort frem fra forskellige lokaliteter. Vi finder nu "Enslev By, Enslev" og vælger et kort – her har vi valgt et matrikelkort, der dækker 1864-1898. På kortet kan vi tydeligt se placeringen af matrikel 30 i forhold til det udseende, som landsbyen Enslev havde på dette tidspunkt.

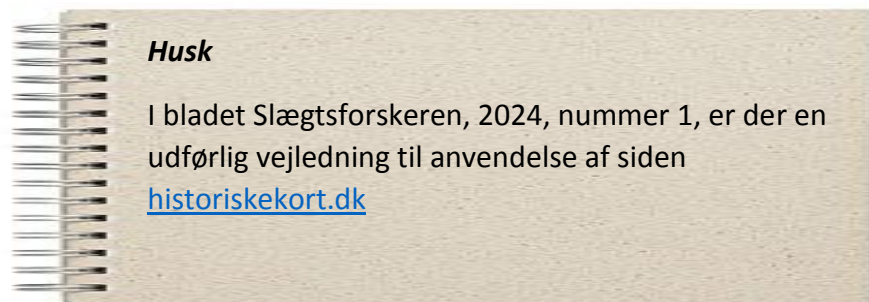

Udsnit af matrikelkort for Enslev By og Ejlerlav, Randers Amt, dækkende 1864-1898. Pilen markerer placeringen af matrikel nummer 30 med huset markeret som en rød firkant. Det må være det hus, der blev opført i 1880.

Google Maps over Enslev Landsby i dag med markering af huset på matrikel nr. 30, adressen Østendalsvej 99.

På de gamle, historiske matrikelkort, vil ejerne af gårdene og til tider også jordlodderne være anført. Har man derfor et navn på en gårdejer, samt navnet på sognet, og vil finde ud af, hvor gården lå, kan de ældste matrikelkort være en hjælp til dette. Finder man den pågældende gård på et gammelt matrikelkort, kan man sammenligne positionen med et nuværende luftfoto af området, og derved fastlægge den nuværende position (hvis gården stadig findes).

Konklusioner

At arbejde med ejendomshistorie er ikke det nemmeste inden for familiehistorien, men der er jo ingen, der har sagt, at det skal være let!

En af udfordringerne er at arbejde med Danmarks administrative inddeling, idet man inden for dette emne har behov for blandt andet sogn, ejerlav, amt, herred og retskreds. De fleste er vant til sogn, herred og amt, mens ejerlav og retskredse kan være nye begreber, der skal udforskes. Der er dog hjælpemidler til at finde de geografiske sammenhænge, herunder siden digdag.dk.

En begrænsning er også, at man godt kan have boet i et hus uden at have ejet det, og det er så kun folketællingerne fra 1901, der kan knytte en familie sammen med matrikelnummeret. Lejere af huse optræder ikke i realregistre o.lign.

Når det er sagt, er der gode muligheder for at dokumentere en ejendoms historie sammen med dens ejere gennem tiden. Dette skyldes – naturligvis, fristes man til at sige – at man allerede fra 1600-tallet ønskede at foretage skatteopkrævninger baseret på ejerskab af jord og jordens værdi (udbytte). Derfor har der i flere århundreder været styr på jorden og dens ejere i Danmark i form af veldefinerede matrikler.

Der går således en lige linje fra matrikuleringen i 1844 og til de grunde, som vi i dag bebor. Det er godt, for når man har styr på ejerne, kan man kortlægge hvor en ejendom har ligget, og hvem der har boet i den.

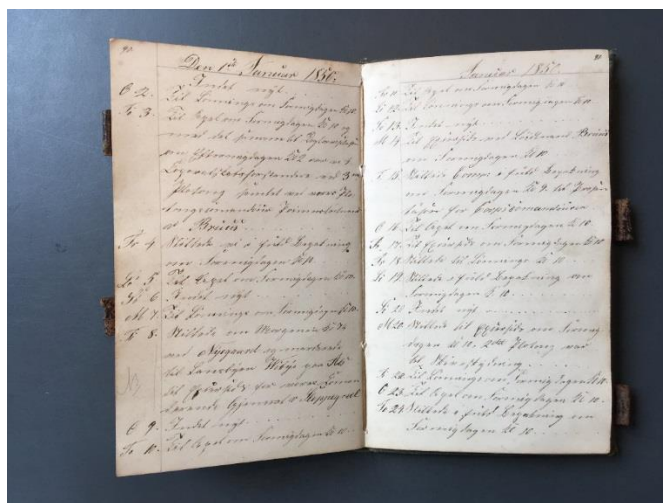
En ejendoms unikke identifikation i form af et ejerlav og et matrikelnummer genfinder man i de fleste af de kilder, som vi benytter til ejendoms historie. Det optræder i tinglysning af salg, pantebreve og servitutter uanset om det er nutidens elektroniske tinglysning eller realregistre og skødeprotokoller fra 1800-tallet. Samtidig har vi en hjælp på ois.dk til at oversætte matrikelnumre til og fra de nuværende adresser.

12

Hvordan levede de?

Kapitel 1 i denne bog ser på spørgsmålet om, hvor langt tilbage i tiden man kan komme med sin slægtsforskning. Men vi kommenterede også, at når ens fascination af dette aspekt ikke længere er så stor, begynder arbejdet med at finde ud af, hvordan ens aner levede, og hvordan deres tilværelse var.

Det er derfor passende at slutte bogen med et kapitel om, hvordan man finder information om, hvordan anernes liv har været. Det er i sagens natur ikke nødvendigvis nemt, for deres liv og levned fremgår normalt ikke af de officielle kilder, som vi er vant til at anvende som slægtsforskere. Og når vi kommer til, hvad de tænkte, og hvorfor deres handlinger var, som de var, er vi endnu mere på bar bund. Hvorfor flyttede de fra et sogn til et andet? Hvorfor traf de de beslutninger, som de gjorde? Man kan komme med nogle teorier, men det kan være svært helt at vide med sikkerhed, medmindre de efterlod sig en dagbog eller personlige breve – og det er desværre for sjældent, at vi finder disse i familien

Soldater skrev ofte dagbøger. Her en soldat i 3. Jægerkorps, 1. Kompagni i 1850

Vi deler kilderne til deres liv i to: Der er de primære kilder, der beskriver netop deres liv, fx kirkebøger og levnedbeskrivelser. Men tit er vi henvist til sekundære kilder, der ikke beskriver netop vore aner, men den samtid, det miljø og de hændelser, som de levede i, og som kan kaste lys over, hvordan deres tilværelse kan have været. Begge typer gennemgås i det følgende.

Familieinterviews

Et godt sted at starte er interviews med ens familie for at få informationer om familiens liv. Man bør selvfølgelig særligt snakke med de ældre i familien. De kan fortælle om deres egen generation, og de har måske også viden om ældre generationer – en viden, der kan gå tabt den dag, de ikke er her mere.

Det kan godt være lidt grænseoverskridende sådan at ”udfritte” de ældre i slægten, men hvis man ikke spørger, får man intet svar. Faktisk vil man ofte opleve, at de ældre gerne vil fortælle om deres liv, og hvad de ved. Husk at få skrevet det ned og efterfølgende renskrevet, mens man kan huske, hvad der blev sagt. En båndoptager eller optagefunktion på ens telefon kan også anvendes, men husk det er et stort arbejde at gennemlytte og renskrive efterfølgende.

Det kan være, at man ikke helt ved, hvad man skal spørge dem om. Derfor kan det være godt at tage udgangspunkt i en spørgeramme, hvor man kommer omkring forskellige emner. Den kunne være opbygget kronologisk, og nedenfor ses en række emner, der er gode at have med og spørge ind til:

- Fødsel
- Barndom
- Skoletid
- Konfirmation
- Studie- eller læretid

- Værnepligt
- Job
- Kærester/Ægteskab
- Børn
- Boliger
- Ferier, helligdage, udlandsrejser
- Nyt job
- Skilsmisse
- Svigerbørn og børnebørn
- Tillidshverv/interesser
- Efterløn/pension

Flere emner kan sikkert føjes til ovenstående, afhængigt af den aktuelle situation.

Når man gennemfører interviewet, er der nogle simple ting, man skal huske. Først og fremmest skal man lytte efter, for ellers kan det være svært at stille opfølgende spørgsmål. Det synes indlysende, men man kan godt sidde og forsøge at skrive noget ned, mens der bliver fortalt videre. Vær ikke bange for at bede personen om en pause, indtil du er parat igen.

Det er også vigtigt at stille åbne spørgsmål – ellers får man de svar, som man lægger i munden på den interviewede person. Så man spørger altså "Hvordan var din barndom?" og ikke "Var I fattige i jeres familie?" En tommelfingerregel er, at man starter sine spørgsmål med et "hv"-ord, altså hvordan, hvorfor, hvor, hvad, hvem osv.

Husk, at menneskets hukommelse er skrøbelig. Så de informationer, du får, er ikke nødvendigvis nøjagtige. De skal måske verificeres, hvis det er muligt, inden man tager dem til indtægt. Fx kan søskende i en familie være meget uenige om, hvornår de som børn fik lagt el ind i deres barndomshjem. Man kan også opleve familiehistorier, som har en ekstraordinær

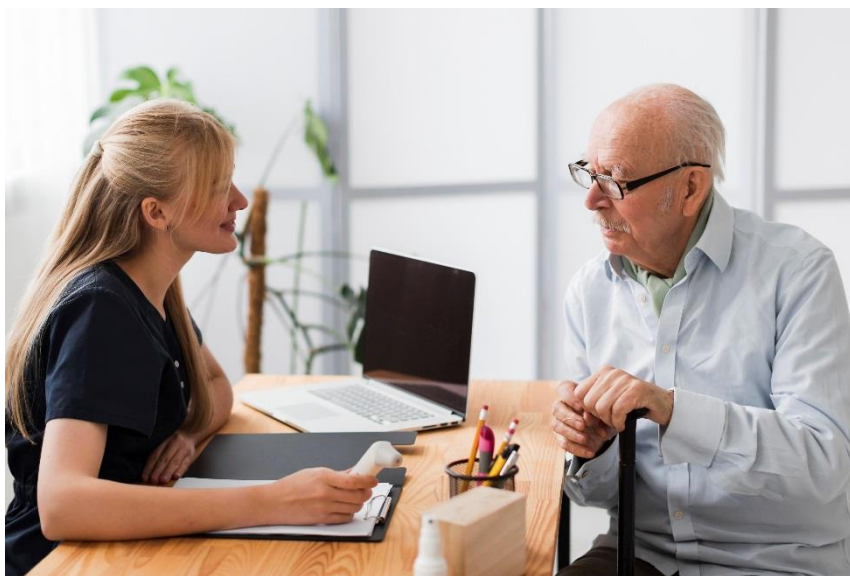
karakter, blandt andet om slægtens ophav for generationer siden – ”vi stammer vistnok fra” kan være formlen. Pas ekstra på med sådanne historier, der nogle gange har karakter af myter.

Husk

Hvis du er interesseret i at læse mere om de typiske familiemyter, man kan støde på i familien, så læs bogen:

”Slægtens Myter” udgivet af Danske Slægtsforskere.

Kan købes i boghandelen eller webshop.slaegt.dk.

Dagbøger, breve, levnedbeskrivelser

En anden vigtig, primær kilde er forskellige typer af erindringer, som slægtens personer har nedskrevet. Det være sig dagbøger, breve, levnedbeskrivelser eller tilsvarende.

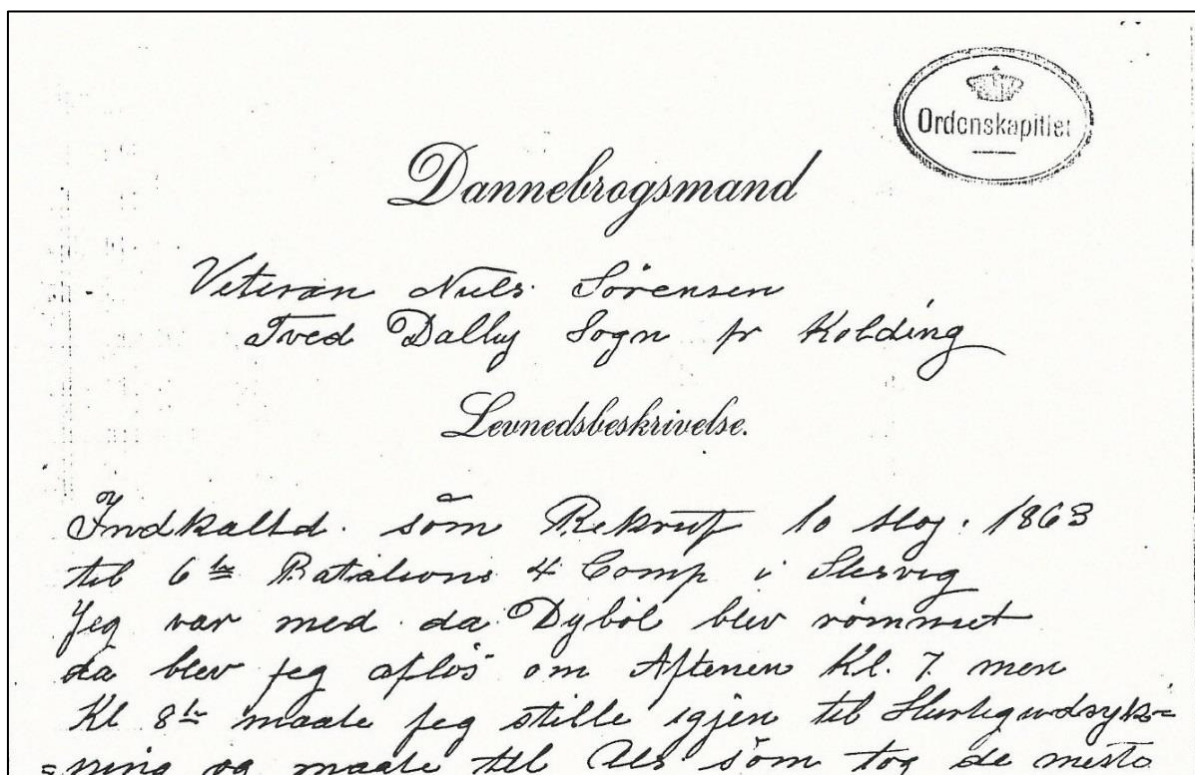
Sådan dokumentation kan man typisk finde fra det bedre borgerskab, mens der er noget længere imellem erindringer blandt bondebefolkningen og den dårligere stillede befolkning. Det var selvfølgelig en forudsætning, at man kunne skrive, men allerede med skolereformen fra 1814 begyndte analfabetismen at svinde i Danmark, og man antager, at langt størstedelen af befolkningen kunne læse og skrive i 2. halvdel af 1800-tallet. Desværre findes der ingen sikre statistikker om dette.

Så når der ikke findes så mange nedskrevne erindringer fra bondebefolkningen, var det måske ikke et spørgsmål om, at de ikke kunne skrive – men de havde måske ikke det daglige overskud til det, eller det var ikke en del af kulturen i deres sociale lag. Der kendes dog en række bondedagbøger fra både 1700-tallet og især 1800-tallet, og en række af disse er udgivet i bogform.

Falder man i sin slægt over en dagbog – eller en stak breve for den sags skyld – er det selvfølgelig et meget vigtigt materiale til at belyse slægtens liv. De kan være lidt svære at læse, men de er som regel skrevet med den samme skrift, så efterhånden vænner man sig til skriften og bliver bedre og bedre til at læse den. Brug den tid, det tager, og få eventuelt hjælp af andre skriftkloge personer. Når man kan læse skriften, er det en god ide at renskrive den af hensyn til kommende generationer.

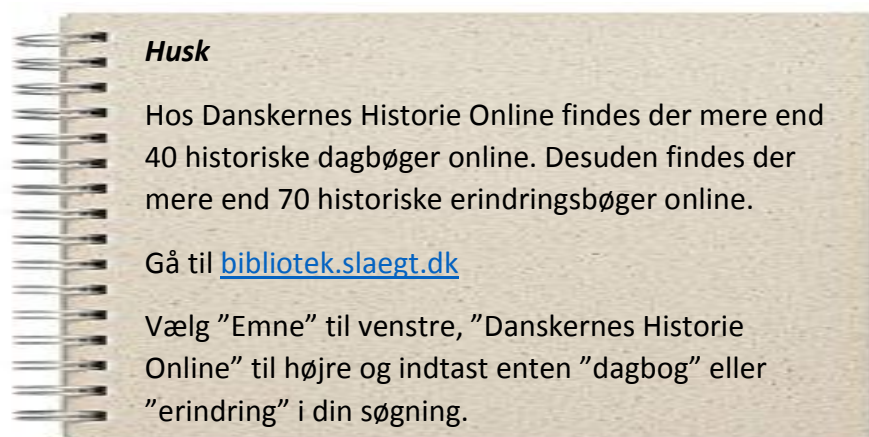
Har man til gengæld ikke fundet dagbøger eller breve i sin familie, kan man alligevel finde inspiration i de bondedagbøger, der er udgivet. Hvis man kan finde en dagbog fra nogenlunde samme periode og samme landsdel, kan man i det mindste læse, hvordan livet generelt var blandt bønder på det tidspunkt.

Hvis man i sin slægt har en ordensmodtager, bør man tjekke, om [Ordenskapitlet](#) på Amalienborg har en levnedsskildring indsendt af den pågældende. Disse er generelt bevaret fra 1884 og frem. Man skal huske, at omkring 2.200 veteraner fra De slesvigske Krige modtog ordenen "Dannebrogsmændenes Hæderstegn". Desværre er levnedsskildringerne for Dannebrogsmænd kun bevaret fra 1904 og frem.

Starten på levnedsskildring for veteranen Niels Sørensen, der var med i krigen i 1864, hvor han var med til at rømme Dybbøl.

Hvis veteranen fra fx 1864 modtog ordenen i 1904 eller derefter, og i øvrigt har fulgt opfordringen og indsendt en levnedsbeskrivelse, kan denne rekvireres fra [Ordenskapitlet](#). Man kan indsende en skriftlig ansøgning til Ordenshistoriografen. Ansøgningen stiles til Ordenshistoriografen, Ordenskapitlet, Det Gule Palæ, Amaliegade 18, 1256 København K, eller den kan sendes til ordenshistoriografen@kongehuset.dk. Ansøgningen skal omfatte en beskrivelse af formålet med at søge adgangstilladelse (fx slægtsforskning i egen familie) samt alle relevante data om levnedsbeskrivelsens forfatter (incl. navn, fødselsdato og helst også datoen for modtagelse af Dannebrogsmændenes Hæderstegn).

Kirkebøger og folketællinger

Som slægtsforsker bruger vi i høj grad kirkebøger og folketællinger til at fastlægge familiernes slægtsdata som datoer og steder for fødsler, konfirmationer, vielser og dødsfald. Og det er ikke så megen information derudover, der kan aflæses om familiernes liv. Men med omhyggelighed og kreativitet, kan de alligevel røbe noget om familiernes daglige liv.

Her er nogle spørgsmål i forbindelse med kirkebøgerne:

- Hvem var fadderne ved en fødsel? De siger noget om familiens sociale lag, hvem de omgikkes med, og hvor tæt de var på diverse familiemedlemmer. Er der standspersoner som faddere, kunne det tyde på, at man var velset i sognet og måske havde gode forbindelser. Optræder der ikke familiemedlemmer blandt fadderne, kunne det skyldes, at man ikke var på så god fod med dem – eller man var måske flyttet langt væk fra hjemegnen.
- Hvem var forloverne ved et bryllup? Hvis det ikke var fædrene, kunne det skyldes, at disse ikke levede længere, at de boede langt væk – eller at man giftede sig uden familiens samtykke!
- Hvor lang tid gik der mellem vielsen og fødslen af det første barn? Det siger noget om familiens situation. Hvis man oven i købet fik det første barn, inden man blev gift, er det ofte et tegn på en stram økonomi, for man kunne ikke gifte sig, førend manden kunne forsørge familien.
- Hvem var præsten? Man kan som regel finde oplysninger om præsterne i litteraturen og se, om præsten var vellidt i sognet, eller om der var noget særligt med den bestemte præst. Måske valgte familien en præst fra nabosognet i stedet for præsten i deres eget sogn (det var muligt fra 1855). Det kan også være, at familien tilhørte en frimenighed eller lignende, hvilket siger noget om familiens religiøse forhold.
- Hvordan var deres alderdom? Ved dødsfald kan der være anført, hvilken situation den afdøde befandt sig i. Var vedkommende på aftægt, fordi familien havde så mange midler, at der kunne aftales pension, når de trak sig tilbage. Eller måtte manden arbejde til han døde i en høj alder – eller boede de måske hos et af deres børn, og blev forsørget der.

Tilsvarende kan folketællingerne give en del ekstra informationer, blandt andet i form af husstandens sammensætning og størrelse. Var det en familie med mange børn, der boede i et hus, måske oven i købet delt med en anden familie, var pengene nok ikke så store. Det kan endda være, at familien i en kortere eller længere periode havde ophold i det lokale fattighus. Havde familien en gård, men ingen tjenestefolk og ingen voksne sønner hjemme, var den nok ikke velstillet. Og jo flere tjenestefolk, man havde, desto bedre havde økonomien det.

Man ser i 1800-tallet tit plejebørn i familierne. Var det et familiemedlem, der skulle tages vare på, fx et uægte barn af en datter, der var kommet galt afsted, eller var betalingen for et plejebarn en ekstra kilde til forsørgelse? Sidstnævnte ses nogle gange i familier, der tog imod plejebørn, selv om de i forvejen selv havde en del børn.

Folketællinger var først og fremmest et statistisk redskab for den danske administration, og ved hver folketælling kan der være rubrikker med særlige informationer. Disse indeholder ekstra oplysninger om familiens levevilkår. Det følgende er eksempler på disse:

- I folketællingen 1850 og de efterfølgende er der anført, hvis en person havde et handicap.
- I 1916 ses blandt andet indkomst og formue.
- I 1930 ses der navn og adresse på arbejdsgiveren (arbejdsplads) samt vielsesår og antal levende og døde børn.
- I 1940 er der oplysninger om skolegang og uddannelse.
- I 1960 (ses på Rigsarkivets læsesal) er der en lang række oplysninger om boligforhold og husleje.

Løbe-Nr.	Adresse I Byen: Gade og Nr. Paa Landet: Sogn og By.	Personernes Navn (ogsaa Fornavn)	Køn Mand (M) Kvinde (K)	Fødsels- dag og Fødsels- aar.
1	Vesterbø	2. Balslev, Peter C. W. Wilhelm	M.	13/1 1868.
2		10. Jensen, Frua Else	K.	31/3 1895.
3		30. Hansen, Anna Jensen	K.	13/4 1893.
4		40. Johansen, Hans Eder Julius	M.	12/10 1889.
5		42. Dalgaard, Jacobin Pedersen	M.	17/4 1891.
6		62. Skovmand, Kauntharie	K.	2/11 1896.
7		66. Pedersen, Jens Peter	M.	25/6 1871.
8		84. Christensen, Margrete K.	K.	14/5 1863.
9		96. Nielsen, Hansin Marie	K.	3/2 1881.
10		102. Hansen, Karl Holger	M.	19/6 1896.
11		104. Braemvad, Hans Christian	M.	
12		Pedersen, Gerhard Frederik Jensen	M.	21/7 1896.
13		108. Hansen, Marie	M.	16/6 1878.
14		Wahlström, Axel Carl	M.	9/2 1888.
15		112. Petersen, Carl G. H. V. V.	M.	7/2 1880.
16		Hansen, Johan Nielsen	M.	1/5 1886.
17		Kruger, Carl Ben Marie	M.	10/6 1887.
18		114. Nielsen, John Marie	K.	16/1 1858.
19		Jørgensen, Herman Lové	M.	4/1 1889.
20	Vedbygade	11. Bendixen, Althea	K.	12/5 1866.

Erhverv.	Anmærkning.	Indkomst.	Formue (egen Formue = 0).	Paaignet personlig Skat for Aaret 1916-17 (Indkomst og Formue)			
				til Staten.		til Kommunen.	
				Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
Malermester	Andet formueindtægtsobjekt	3609.	16000.	8480	16078		
Fabrikarbejde		630.	0.	000	580		
Sliske		500.	0.	000	000		
Sygeplejerske		650.	0.	000	580		
Kirkedal		900.	0.	280	2030		
Fabrikarbejde		500.	0.	000	000		
Agent	Andet formueindtægtsobjekt	900.	0.	000	580		
Sygeplejerske	Andet formueindtægtsobjekt	400.	0.	000	000		
Sygeplejerske		700.	0.	000	870		
Sygeplejerske		691.	0.	000	580		
		1400.	0.	1000	5046		
Marie		450.	0.	000	000		
Lokomotivfører		2400.	0.	2000	7934		
Fabrikarbejde	Andet formueindtægtsobjekt	1000.	0.	000	580		
Sygeplejerske	Andet formueindtægtsobjekt	1800.	0.	1800	4985		
Braemvad	Andet formueindtægtsobjekt	1365.	0.	525	2146		
Sliske	Andet formueindtægtsobjekt	1375.	0.	975	4872		
Sliske		400.	3500.	000	000		
Agent		1160.	0.	675	1856		
Agent	Andet formueindtægtsobjekt	956.	0.	350	870		

I denne folketælling fra 1916 ses malermester Peter C. W. Wilhelm Balslev at have en årlig indtægt på kr. 3.609 og en formue på kr. 16.000. Til sammenligning tjente en lokomotivfører kr. 2.400 og en sygeplejerske kun kr. 400.

Ejendoms historie

I forrige kapitel har vi gennemgået, hvordan man finder ejendomsoplysningerne om en ejendom. Dette er også relevant i denne forbindelse, da boligforhold og levned hører tæt sammen.

Foruden det allerede beskrevne om at finde ejere, købspriser m.v. for en ejendom, kan det være relevant at se på de tinglyste lån i en ejendom. De kan fortælle flere ting om ejernes tilværelse. Er der i en årrække taget en del lån, kan det være et klart tegn på, at familien har haft vanskelige økonomiske vilkår og har måttet låne til dagen og vejen. Det kan også være, at et større lån hænger sammen med en ændring i forholdene: At man køber jord til huset eller gården eller udfører en større ombygning.

En faktisk beskrivelse af bygningerne kan man finde i brandtaksationsprotokollerne. Ved tegning af brandforsikring og ved optagelse af lån vurderede brandforsikrings selskaber og kreditforeninger ejendommens værdi. Brandtaksationsprotokollerne indeholder beretninger fra de enkelte takseringer, som er foretaget på de forsikrede steder. Her får man således en nærmere beskrivelse af gårde og huse – og deres kvalitet.

Før 1872 varetoges brandforsikring af offentlige myndigheder. Man kan i Rigsarkivet søge oplysninger om brandforsikringer inden for fire områder:

- Københavnske bygninger
- Købstadsbygninger
- Landbygninger
- Bygninger i Sønderjylland

Skifter

Skifter indeholder opgørelser over afdøde personers ejendele og oplysninger om, hvem der skal arve. Især i ældre tid kan skifter indeholde mange detaljerede oplysninger om indbo, tøj, gæld, begravelsesudgifter osv. Dette gælder også, selvom det drejer sig om ganske almindelige personer uden synderlig formue eller position. De ældste skiftearkivalier går tilbage til ca. 1650.

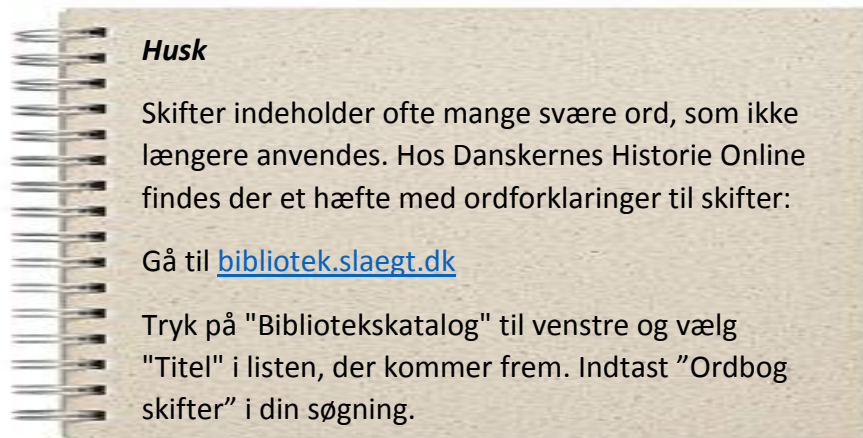
Skifteprotokollerne er ført kronologisk, dvs. efterhånden som skiftesagerne opstod. I ældre tid er der ikke nødvendigvis et navnerregister til protokollen. Med tiden indførte man særskilte navneregistre eller skiftesaglister, der indeholder en præcis henvisning til skiftet.

Det meste af skiftematerialet frem til 1919 er skannet og kan ses på Arkivalieronline. Det anbefales, at man slår op gennem arkivdatabasen Daisy, hvorfra der linkes til Arkivalieronline, hvis materialet er online. Det øvrige materiale skal bestilles via Daisy til læsesalen. Se også kapitlet om, hvordan man finder arkivmateriale hos Rigsarkivet.

Kort uddrag af skifte efter sognepræst Bolle Rosenkilde den 27. marts 1800

I Kiøkkenet:

3 Lange Træe Tallerkener, 1 nye Hug Knup paa 4 Fødder, 1 Hakkebret, 1 Saae med 1 Jern Giorde, 1 Gammel stor Blik Rive iern, 1 Stykke Jern, 1 Kaffe Brænder, 1 Jern Pande, 2 Træe Stavkar, 1 Sirups Skaal med malm lod, 1 Stykke gammel Kaabber af et Sengebækken, 1 Aflang Træe Ost Koppe, 4 Gamle Tin Tallerkener, 1 Rund Træe Tallerken, 1 Gammel Blik Lÿse plade, Blik Lÿse plader, 1 Messing lÿsestage, 1 Gammel Jern lÿse sax, 1 Tin Potage Skee, 1 Gammel malm Mortelse med Dito Støcker, 1 Kaabber Fiske Kiedel med Jern Haandgreb, 9 Stykker Hÿlde, Fiel, 1 Gammel Bænk Fiel, 1 Gammel Blik Durkslag, 2 Pott skaar, 2 smaae Kaffe Qværne, 1 Større dito, 1 Halm Grÿn Kube, 1 Tin Tallerken, 1 Krum Kniv, 1 Vasker Bænk

Lokalhistorie

Der er ingen tvivl om, at lokalhistorien og slægtsforskning er meget tæt knyttet sammen. I modsætning til landets overordnede historie, der som regel ikke satte sig de store spor i den enkelte families liv, indeholder lokalhistorien et væld af information om, hvordan livet formede sig i de lokale områder. Man får beskrivelser af de enkelte lokaliteter, gårde og huse, og man læser om hændelser i området, som helt sikkert har sat sig spor i de enkelte familier. Hvis man er heldig, kan man også finde direkte eller indirekte beskrivelser af de enkelte familier.

Vi har i Danmark en lang tradition inden for lokalhistorie, som siden starten af 1900-tallet fortrinsvis har været drevet af amatørhistorikere. Der er nærmest ikke det sogn eller den landsby, der ikke er beskrevet i den lokalhistoriske litteratur – ligesom mange amter og byer igennem en større eller mindre årrække har haft en lokalhistorisk årbog.

At dykke ned i den lokalhistoriske litteratur er derfor en meget vigtig kilde til at forstå det liv, som ens aner havde, også selv om de ikke er nævnt ved navn. Danskernes Historie Online

(slægtsbibliotek.dk) har den mest omfattende samling af lokalhistorisk litteratur, der er tilgængelig online. Den tæller mere end 6.500 titler om alle afkroge af Danmark.

Der er flere måder, hvorpå man ved Danskernes Historie Online kan finde den relevante, lokalhistoriske litteratur om et bestemt sted. Blandt andet er der en særlig funktion, hvor man kan indtaste navnet på en lokalitet. Man får derefter en liste over lokalhistorisk litteratur om det indtastede navn. Man finder denne funktion via forsidens "Andre søgninger" og "Samlinger". Her finder man "[Find bøger om en lokalitet](#)", hvor man har mulighed for at indtaste navnet på en lokalitet.

Der er i Danmark udgivet tusindvis af bøger om lokalhistorie

Selv om Danmark ikke er så stort, er der en righoldig lokalhistorisk litteratur, der spænder fra den lille landsby til amtshistoriske årbøger.

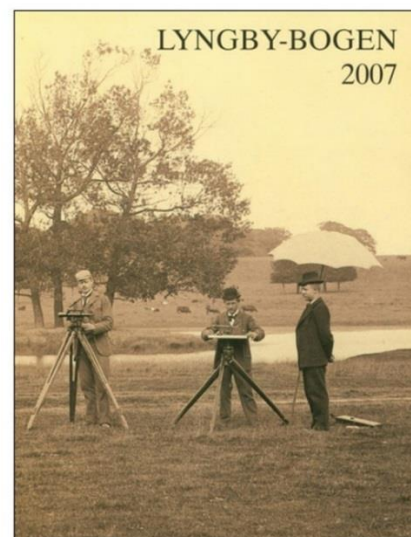
Ved Slægtsforskerens Bibliotek findes der mange tusinde bøger om lokalhistorie, hvoraf mere end 6.500 er online. Du kan få en oversigt ved at trykke på knappen øverst til højre - men med det store antal resultater er det nok ret uoverskueligt.

Derfor har vi en funktion, hvor du kan søge i bestanden af titler efter de bøger, der omhandler en bestemt lokalitet, hvad enten det er en landsby, et lokalt område, et sogn, en egn, et amt eller en landsdel. Man indtaster navnet på lokaliteten i feltet nedenfor, og man får en liste over bøger, der handler om det pågældende sted.

Bemærk, at denne liste inkluderer både titler, der er online og titler, der endnu ikke er online.

Sted:

Tryk her for en samlet liste

Det er dog ikke nødvendigvis alle bøger om en lokalitet, der kan findes på denne måde. Blandt andet kan der være tidsskrifter og årbøger, hvor lokaliteten er beskrevet, men hvor navnet ikke fanges af den nævnte søgemulighed.

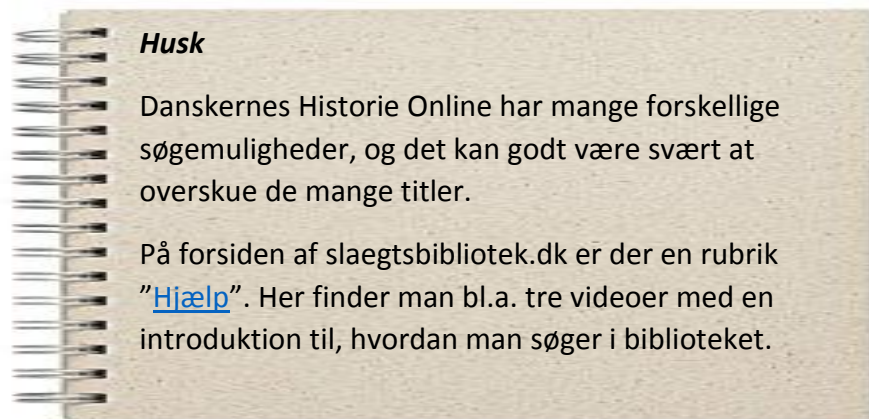
Derfor anbefales det at supplere den førnævnte søgning med en fritekstsøgning, hvor man søger på lokalitetens navn. Man vil se, at man ofte får rigtig mange resultater, blandt andet fordi stednavne ofte også er familienavne eller har andre betydninger. De vigtigste søgeresultater står normalt øverst, og ellers må man kikke listen igennem for interessante titler.

The screenshot shows a search interface with a search bar containing the text "Egtved". Below the search bar, it indicates "2.344 søgeresultater fundet for 'Egtved'". Three search results are visible:

- Fra Ege Tved til Egtved**
<https://slaegtsbibliotek.dk/921973.pdf>
... Egemet er Nybygger i Egtved Sogn..... Egtved har i Fuglenes Øjne for lidt købstadmæssigt ved sig....
- Studerterne fra 1886-1926**
<https://slaegtsbibliotek.dk/2023/929770.pdf>
... i Vejle Amt. Fra 1907 Formand og Sekretær for »Kristelig Forening til Børns Redning« i Vejle Amt. Fra 1917 Kredsformand for »Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Danmark« i Egtved-Kredsen...
- Register til Vejle Amts Årbøger 1961-1975**
<https://slaegtsbibliotek.dk/927526.pdf>
Eotved og Ribe) 9 i Velle amt: uden for Velle amt: Vork Eotved komm

The interface also includes a logo for "Danskerne Historie" and "GTSFORSKNING" in the top right corner. At the bottom, there are navigation buttons for "Samlinger", "Find online-titler", "række spændende emner.", "bibliografiske oplysninger om alle", and "ekets databaser".

Her har vi med fritekstsøgning søgt på ordet "Egtved" og får mere end 2.000 bøger og tidsskrifter, hvor denne by er nævnt

Lokalarkiver

Information om lokalhistorien finder man også i lokalarkiverne. Der er i Danmark et meget stort antal lokalarkiver, antageligt mere end 500. Mange lokalarkiver er oprettet og drives primært af frivillige, og lokalarkivernes rødder går tit tilbage til de gamle sognekommuner, der var i Danmark. I dag arbejder mange lokalarkiver sammen inden for de forskellige kommuner.

Der er lokalarkiver over hele landet, og søger man informationer om et sted eller en person i lokalområdet, skal man finde frem til det lokalarkiv, der dækker området. Det kan man for eksempel gøre på følgende måder:

- Brug Google eller en anden søgemaskine og søg efter lokalområdet/byen og ordet "lokalarkiv". Så vil man næsten altid finde det relevante lokalarkiv.
- På hjemmesiden: www.danskearkiver.dk finder man i den øverste menu en "Arkivvejviser". Denne kan man anvende til at lokalisere det nærmeste lokalarkiv.

Lokalarkiverne indsamler i sagens natur materiale fra lokalområdet. Det vil typisk være materiale fra privatpersoner eller fra lokale organisationer og institutioner. Derudover har lokalarkiverne ofte referencemateriale i form af udgiven litteratur m.v.

Her er nogle typiske arkivtyper i lokalarkiverne:

- Lokale vejvisere og telefonbøger
- Lokale skattemandtal/skattelister (fra 1860 til 1960 blev der i mange byer udgivet skattelister over borgernes betaling af skat til kommunen)
- Fotoarkiver – både steder og personer
- Lokale aviser, evt. søgemidler til disse
- Erindringsmateriale
- Skoleprotokoller
- Ejendoms- og matrikeloplysninger over områdets matrikler, evt. med ejerrækker
- Oplysninger om lokale børnehjem, hospitaler, sanatorier, plejehjem etc., men sjældent patientjournaler eller personjournaler.

Der er lavet en fælles, samlet søgeindgang til de mange lokalarkivers registreringer på hjemmesiden www.arkiv.dk. Specielt er mange fotos gjort tilgængelige på denne side, og man kan her søge og måske finde fotos af de personer og steder, man er interesseret i.

Desuden kan man gennem arkiv.dk også søge i mange af arkivsamlingerne for at se, hvad det lokale arkiv ligger inde med af arkivalier.

Denne gamle bygning huser både lokalarkiv og museum for Skarrild-Karstoft

Gårdhistorier og anden topografi

Foruden den egentlige lokalhistoriske litteratur findes der også mere generelle topografiske værker, der kan være med til at belyse lokalområdet.

Der er i de seneste ca. 100 år udgivet en række store værker om ”danske gårde”. Hvis man derfor har gårdmænd i sin slægt, kan man tit gennem disse opslagsværker finde en række interessante oplysninger om den pågældende gård – lige fra beskrivelse af bygningerne, over husdyrholdet til et foto af gården. Disse værker er en enestående kilde til en historie om den gård, som slægten har boet på – men det er dog primært de store gårde, der er beskrevet i disse værker.

Det første store værk udkom i starten af 1900-tallet samlet af J.C.B. la Cour (1872-1917) med 12 store bind og et registerbind. Siden da er der kommet flere lignende serier. De er som regel organiseret efter amt, og inden for amtet efter herreder, sogne el.lign.

Værkerne er skannet og gjort tilgængelige af Danskernes Historie Online. Man finder dem under "Samlinger" og "[Gårdbeskrivelser](#)".

Søgaard, Stilling Sogn. Postforb. og St.: Stilling, hvortil c. 1 Km. Gaarden ligger c. 5 Km. fra Skanderborg. Ejer: Jørgen Nielsen Møller, som overtog Gaarden i 1895, er født paa Ejendommen 14. Oktbr. 1854 og gift med Kirstine Jensen, født i Gram 31. Aug. 1852.

Søgaard.

Matr.-Nr. 11a m. fl. af Stilling. Hartkorn 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fdkr. 2½ Alb. Ejendomsskyld 29,000 Kr. Brandassurance for Bygningerne c. 15,000 Kr. Areal 54 Tdr. Ld., deraf Ager 40, Skov 2, Have og Gaardsplads 1; desuden 11 Tdr. Ld. i Foerlev. Af Agermarken drives 25 Tdr. Ld. i en 7 Marksdrift: Brak, Vintersæd, Byg, Havre, Havre og 2aars Græs; Resten drives uden fast Sædskiye. Jordens Bonitet er i 25 Tdr. Ld. overvejende god Lermuld, i det øvrige af mere letmuldet Beskaffenhed. Der holdes 11 Køer, 9 Stkr. Ungkvæg og Kalve og 2 Tyre af jysk sortbroget Race, 3 Heste og 1 Plag. Sidste Aar solgtes c. 30 Fedesvin og 2 Grisesøer.

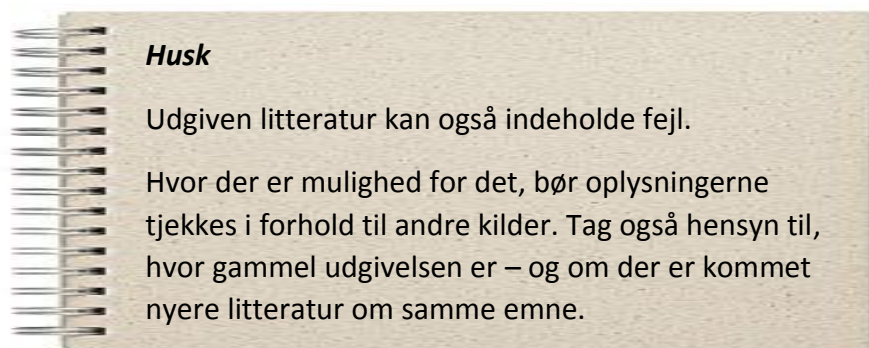
Søgaard ligger i Gl. Stilling omtrent midt paa sine jævne, gode Jorder. Den nuv. Ejer har arvet Gaarden efter sin Fader, Peder Møller Jørgensen, der fik den 1855 ved Giftermaal med Sognefoged Jørgen Nielsens Datter.

Bygningerne er af Grundmur med Undtagelse af den s. Længe, der er af Bindingsværk. Hovedb., som omgives af en smuk Have, ligger mod N. og har Skifertag; den er opført af den nuv. Ejers Fader. Avlsb., som har Paptage, er opførte 1906—07. — Fra Gaarden har man en smuk Udsigt over Stilling Sø og den omliggende, kønne Egn.

En typisk gårdbeskrivelse fra la Cours "Danske Gaarde. Illustreret statistisk og historisk Haandbog for det danske Landbrug"

Der er ligeledes under samlinger på Danskernes Historie Online andre værker, der kan være en hjælp til en beskrivelse af slægtens historie, blandt andet:

- [Vort Sogns Historie](#): Vort Sogns Historie i 100 år udkom i 1950-58 og er redigeret af Salomon J. Frifelt. For hvert sogn er optaget gårde, virksomheder, huse m.v. Den indeholder altså også til en vis grad husmændene, men det skal bemærkes, at den er langt fra komplet, og den indeholder en del fejl.
- [Trap Danmark](#): Et klassisk værk, der statistisk og topografisk beskriver det danske rige købstad for købstad og sogn for sogn. Online findes Trap 3. udgave fra 1898-1906.
- [Udvandring og andre områder](#): Litteratur om udvandring og de lande, udvandrerne tog til.

Kulturhistorie

Begrebet kultur kan godt synes noget luftigt og bredt, men det er ikke til at komme uden om, hvis vi vil forstå vore forfædres liv. Langt op i 1800-tallet blev kulturhistorien opfattet som

”kulturens historie”, altså kunsten m.v. Men i dag omhandler det ikke kun kultur som kunst, men også hverdagsliv og hverdagsting: de skiftende måder, ikke kun eliten, men også den brede befolkning har levet livet og indrettet sig materielt og åndeligt på.

I 1879 udgav historikeren Troels Troels-Lund (1840-1921) første bind af ”Dagligt Liv i Norden i det sekstende Århundrede”, der blev til et kæmpeværk. Det blev blandt andet efterfulgt af Axel Steensbergs ”Dagligliv i Danmark”, der ligeledes er et stort værk opdelt i brede tidsperioder frem til 1964.

Disse er to helt centrale serier i forståelsen af det daglige liv på landet og i byen, også selv om de ikke handler om enkeltpersoner. Heri kan man blandt andet læse om byggeskik, redskaber, fester, folkeskikke, sprog, litteratur m.m. Begge serier findes online hos Danskernes Historie Online: Under ”Samlinger” går man til ”[Kultur- og sundhedshistorie](#)”.

Et maleri af H. O. Brasen gengivet i ”Dagligliv i Danmark”. På den fælles vaskeplads kunne der udfolde sig et muntert og højrøstet selskabsliv, når piger og koner kom for at skylle tøj og traf sammen i større flok. - Vaskepladsen i Sørup ved Fredensborg.

Under "[Kultur- og sundhedshistorie](#)" hos Danskernes Historie Online finder man desuden en række særlige kategorier af online titler inden for emner som:

- Arbejderkultur
- Beklædning
- Cirkus
- Folkeminder
- Fæstebønder
- Hjem og indretning
- Højtider
- Landboliv

Aviser

Den sidste kilde i dette kapitel er aviserne, der selvfølgelig også tegner et tidsbillede af den tid, hvor de blev udgivet. Heldigvis er langt de fleste danske aviser blevet digitaliseret. I perioden 2014-2017 digitaliserede Det Kgl. Bibliotek nemlig Danmarks nationale samling af aviser. Det betyder, at omkring 35 mio. avissider i dag kan findes online og er søgbare på siden Mediestream.dk.

Desværre er det ikke alle aviserne, som det er muligt at læse i hjemmefra. På grund af avisernes og journalisternes ophavsret er det kun aviser, der er ældre end 100 år, som man kan læse hjemmefra via Mediestream. For aviser nyere end 100 år er adgangen begrænset til Det Kongelige Bibliotek, men de såkaldte "ejerløse aviser" kan man som regel læse på en PC på det lokale bibliotek. De "ejerløse aviser" er de aviser, der ikke længere udkommer.

Den store fordel ved avissamlingen i Mediestream er, at den er søgbar. Den såkaldte OCR-behandling gør, at al tekst på alle avissider er blevet genkendt og gemt som tekst, man kan søge

i. Tekstgenkendelsen er meget præcis (men dog ikke helt uden fejl) for latinske bogstaver. Når man kommer tilbage i 1800-tallet og gotisk skrift, er tekstgenkendelsen ikke særlig god, men dog stadig søgbar i en vis udstrækning.

Det betyder, at man kan søge efter navne, steder og andre interessante oplysninger. Men herudover giver aviserne den helt unikke mulighed, at man kan læse aviserne fra et bestemt område og en bestemt periode – dag for dag eller uge for uge, afhængig af, hvor tit avisen er udkommet. Dermed får man et helt særligt indblik i, hvad der foregik på egnen og persongalleriet, der blev nævnt i avisen.

Man starter med at finde den avis, man gerne vil læse på Mediestream.dk. Tryk øverst på ”Info” og dernæst på linket under ”Aviser” der fører til en liste over tilgængelige aviser.

The screenshot shows the Mediestream website's navigation menu. The top navigation bar includes links for HOME, SØG I ALT, AVISER, RADIO, TV, REKLAMFILM, ENGLISH, INFO (highlighted), and LOG IND. The main content area is divided into two columns. The left column contains a list of links: Om Mediestream, Hvordan får jeg adgang?, Hvad indeholder Mediestream?, FAQ, Søgetips, Hvilke oplysninger søger jeg (highlighted with a red arrow), Ophavsret på aviser, Betingelser for brug, Hvad er PID?, Lån og Køb, Licenser, and Ejerløse aviser. The right column contains three sections: 'OM MEDIESTREAM' with a brief description, 'AVISER' with a detailed description and a link to 'over tilgængelige aviser', and 'RADIO OG TV-UDSENDELSER' with a description of the service.

Der kommer nu en meget lang liste af aviser, der er sorteret alfabetisk efter avisens navn. Hvis vi ikke kender navnet på den avis, vi gerne vil læse, kan man med <Kontrol>F søge efter det

relevante udgivelsessted, som fx Kolding. Bemærk, at der kan være mere end én avis for området, hvilket fremgår af søgningen.

Klassekampen. Organ for Danmarks socialistiske Arbejderparti (ugeblad) (1918)	København	88
Klassekampen. Organ for Danmarks Socialistiske Arbejderparti (ugeblad) (1919)	København	44
Klokken 5 (København) (1918-1930)	København	30466
Kolding Folkeblad (1882-1989)	Kolding	356466
Kolding Folkeblad (1993-1995)	Kolding	25328
Kolding Folkeblad eller Sydjysk Tidende (1873-1881)	Kolding	10053
Kolding Folkeblad. Tidende for Politik, Handel, Industri, Landbrug og Bekjendtgørelser (1872-1873)	Kolding	2152
Kolding Social-Demokrat (1898-1947)	Kolding	36585
Kongelig allene privilegerede Ribe Stifts Adresse-Aviser (1796-1799)	Ribe	1702
Kongelig allernaadigst privilegerede Aarhus Stifts Adresse-Contoirs Tidender (1794-1811)	Aarhus	8651
Kongelig allernaadigst privilegerede Viborg Stifts-Tidende (1839-1855)	Viborg	14593

Hvis man på listen vælger fx Kolding Social-Demokrat, ser man blandt andet en oversigt over de årstal, hvor Mediestream indeholder kopier af avisen. Her kunne man fx vælge året 1921.

ÅRGANGE I MEDIESTREAM									
Er flettet grønt, findes der aviser i Mediestream fra det angivne tidsrum. Er flettet gråt, er der ingen aviser fra det angivne tidsrum.									
1898 - 1937									
1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907
1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917
1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
1928	1929 - (0)	1930 - (0)	1931 - (0)	1932 - (0)	1933 - (0)	1934 - (0)	1935 - (0)	1936 - (0)	1937 - (0)
1938 - 1947									
1938 - (0)	1939 - (0)	1940 - (0)	1941 - (0)	1942 - (0)	1943 - (0)	1944 - (0)	1945 - (0)	1946 - (0)	1947 - (0)

Derefter får man mulighed for at vælge en dato, og resultatet er, at der vises et symbol for avisen den pågældende dag, og man kan nu trykke på avissiden og se avissiderne, ligesom man kan downloade hele avisen som PDF-fil.

Kolding Social-Demokrat (1898-1947)

< Forrige udgave Næste udgave >

AVIS 10. marts 1921

DOWNLOAD AVIS SOM PDF

HITS I DENNE AVIS

- S.1 | Ingen titel
- S.1 | maler panden paa
- S.1 | Et Guldkorn.
- S.1 | Væggen.
- S.1 | En Forsamling, der fyldte „Fremad's store Sal
- S.1 | Borgmester H. P. Hansen, Slagelse.
- S.1 | Gas- og Elektricitetsprissrne
- S.1 | Kolding Social-Demokrat (1898-1947)

I det viste eksempel for Kolding Social-Demokrat er der valgt den 10. marts 1921. Bemærk de sorte kasser for oven til højre, der gør det muligt at bladere frem til den efterfølgende dags avis eller den forrige dags avis.

Dagene efter var der byrådsvalg i Kolding og sognerådvalg i de omgivende sogne, så avisen var fyldt med annoncer for partierne og oplysninger om valget. Her kan man også læse, at savskærer Jørgen Andersen (forfatterens farfar) opstillede til sognerådet i Dalby Sogn, hvor han blev indvalgt.

Til Sogneraadvalget i Dalby den 12. Marts er indkommen følgende Lister:

Liste A.

1. Boelsm Chr. Bjerre, Tved.
2. Proprietær Kr. Kristoffersen, Bøgelund.
3. Propr. Anker Schultz, Dalby.
4. Murerm. N. P. Nielsen, Tved.
5. Gartner J. P. Gamst, Tved.

Liste B

1. Karetm. Johs. Larsen, Tved.
2. Savskærer Jørgen Andersen, Tved.
3. Murerm. N. P. Nielsen, Tved.

Jørgen Andersen fra Tved opstillede i 1921 på liste B

Konklusioner

Det afsluttende kapitel i denne bog er ikke nødvendigvis det mindst vigtige – tværtimod. Efterhånden, som man arbejder med familiens historie, bliver man klar over vigtigheden af at komme dybere i slægtshistorien end bare fødselsdatoer, børn og dødsdatoer. Man vil gerne have et indblik i og forståelse af, hvordan ens slægt har levet gennem tiden.

Heldigvis er der en række gode kilder til at komme dette liv nærmere, selv om det ikke er alle kilder, der nødvendigvis beskriver lige netop ens aner i detaljer. Hvor meget beskrivende materiale man kan finde, vil være meget afhængigt af, hvad anen beskæftigede sig med, og hvilken social klasse vedkommende tilhørte.

Hvis man er rigtig heldig, er der bevaret dagbogsoptegnelser eller breve fra slægten, og dette førstehåndsmateriale vil altid være en guldgrube til at forstå slægtens liv og tilværelse. Men ellers kan man være heldig, at anerne er beskrevet i lokalhistorisk litteratur, avisen eller andre skriftlige kilder. Hvis ens ane var gårdmand, kan man sikkert finde noget om gårdens historie i de store værker, der findes om danske landbrug, og det kan også være muligt at finde noget om den konkrete ejendoms historie i arkiverne.

Når sådanne primære kilder til anernes tilværelse er udtømte, må man til at læse mellem linjerne i for eksempel kirkebøger og folketællinger – der om ikke andet indirekte kan fortælle en historie om familiernes situationer og udvikling.

Alle disse oplysninger kan suppleres med viden om danskernes liv generelt i de perioder, man beskæftiger sig med. Hvilke skikke var der? Hvordan fejrede man højtider og livets begivenheder? Hvordan gik man klædt? Disse og mange flere beskrivelser kan man læse om i kulturhistorien og forsøge at iscenesætte i forhold til ens egen familie.

Det betyder, at man er nødt til at sætte sig ganske godt ind i historien om den tidsperiode og lokalitet, man beskæftiger sig med – og ikke blot den enkelte persons oplysninger. At få denne viden om danskernes liv er måske ikke så ringe endda ...